

DISRUPTING HARM IN MONTENEGRO

Nalazi o seksualnoj eksploataciji
i seksualnom zlostavljanju djece
putem tehnologije

Funded
by

Implemented
by

Upozorenje na sadržaj:

U ovoj studiji analizira se seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece u Crnoj Gori. Studija sadrži iskaze o seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju djece koje su dali stručnjaci, djeca i mladi u Crnoj Gori. Čitaoci se podstiču da osvijeste svoje reakcije na sadržaj i da ovoj studiji pristupaju na način koji im uliva sigurnost i ne stvara neprijatnost.

Preporučeni način navođenja izvora:

ECPAT, INTERPOL i UNICEF. (2026). Disrupting Harm in Montenegro: Nalazi o seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju djece putem tehnologije. Safe Online.

Autorska prava © ECPAT, INTERPOL, Safe Online, UNICEF, 2026.

Ova publikacija može se koristiti pod uslovom da se navede kao izvor i da se ne koristi u komercijalne svrhe.

Finansiranje od strane platforme Safe Online ne podrazumijeva odobravanje sadržaja.

SADRŽAJ

Predgovor Ministarstva rada i socijalnog staranja, brige o porodici i demografiji	2	5.3 Dalji uticaji na mentalno zdravlje i širi psihosocijalni uticaji	64
Rezime	4	6. Preventivni naponi i mogućnosti	65
Metode	8	6.1 Politika i institucionalne inicijative i mogućnosti	66
Uvod	13	6.2 Uloga škole, porodice i zajednice u prevenciji	67
Korišćenje interneta u Crnoj Gori	14	6.3 Pomjeranje fokusa s djece na počinioc: razumijevanje strategija i taktika počinitelaca	69
1. Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije u Crnoj Gori	18	7. Prepreke koje se javljaju u više sektora i utiču na pružanje usluga djeci	71
1.1 Dobijanje neželjenih fotografija koje prikazuju seksualni sadržaj	21	7.1 Ograničeni ljudski resursi i prekomjeran broj slučajeva	73
1.2 Vrbovanje djece u seksualne svrhe	23	7.2 Potreba za daljom i kontinuiranom obukom i jačanjem kapaciteta	74
1.3 Radnje bez pristanka, zlostavljajuće ili eksploatorske radnje koje obuhvataju seksualni sadržaj djece	25	7.3 Dalje jačanje multisektorske saradnje	76
1.4 Počinioci seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije	30	8. Psihosocijalna podrška	77
2. Intersekcionalnost i zlostavljanje	34	8.1 Prepreke koje utiču na pružanje psihosocijalnih usluga	79
2.1 Kako rod utiče na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?	36	8.2 Društvena stigmatizacija u vezi s problemom mentalnog zdravlja	81
2.2 Stavovi koji okrivljuju žrtvu	38	9. Pristup pravdi i pravnoj zaštiti	82
2.3 Tabui u vezi sa seksualnim zlostavljanjem	40	9.1 Mjere zaštite djece u krivičnom postupku	84
2.4 Kako uzrast utiče na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?	42	9.2 Izjave koje uzima policija	85
3. Otkrivanje	43	9.3 Forenzički intervjui	87
3.1 Kome se djeca povjeravaju?	45	9.4 Pravo na besplatnu pravnu pomoć	90
3.2 Kada i zašto djeca otkrivaju svoje zlostavljanje?	46	9.5 Rodni aspekti prilikom dodjele stručnjaka u predmetima koji uključuju djecu	92
3.3 Prepreke u otkrivanju zlostavljanja	48	9.6 Dugotrajni sudski postupci	93
4. Prijavljivanje	51	9.7 Zaštita djece i njihovih porodica	94
4.1 Prepreke prijavljivanju povezane s uključivanjem roditelja	53	9.8 Pristup naknadi štete	96
4.2 Povjerenje u institucije i institucionalni odgovor	54	10. Zaključak	98
4.3 Postojeći mehanizmi prijavljivanja	55	11. Preporuke	100
5. Uticaj	58	12. Priznanja	115
5.1 šok i zbunjenost	60	13. Prilog: Definicije ključnih pojmova	116
5.2 Strah, anksioznost i socijalna izolacija	61		

PREDGOVOR MINISTARSTVA RADA I SOCIJALNOG STARANJA, BRIGE O PORODICI I DEMOGRAFIJI

Internet je postao sastavni dio života djece, nudeći izuzetne mogućnosti za učenje, kreativnost, komunikaciju, kao i za aktivno učešće u digitalnom svijetu. Istovremeno, iste te tehnologije mogu biti zloupotrijebljene na veoma štetne načine. Onlajn vrbovanje, produkcija i distribucija materijala seksualnog zlostavljanja djece, kao i prenos zlostavljanja uživo, predstavljaju neka od najtežih kršenja dječjih prava i zahtijevaju hitan, usklađen odgovor svih sektora.

Kako digitalne tehnologije brzo napreduju, rizici kojima su djeca izložena jednako brzo rastu. Ovo stvara značajne izazove — ne samo za vlade i javne institucije odgovorne za prevenciju, detekciju i zaštitu djece, već i za roditelje i staratelje koji pokušavaju da isprate digitalne svjetove svoje djece. Da bismo djecu zaštitili, naš odgovor mora biti proaktivan, koordinisan i zasnovan na jasnom razumijevanju ovih novih izazova.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije sa zadovoljstvom dočekuje završetak izvještaja *Disrupting Harm in Montenegro*, koji daje sveobuhvatnu procjenu rizika od onlajn seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece i objektivan pregled odgovora našeg sistema. Ovaj izvještaj dolazi u trenutku kada Vlada Crne Gore dodatno jača svoj angažman u rješavanju svih oblika nasilja nad djecom, uključujući i onlajn nasilje.

U decembru 2024. godine, Vlada je usvojila petogodišnju Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja (2025–2029), kao međusektorski okvir za jačanje sistema u cilju bolje prevencije, identifikacije i reagovanja na nasilje nad djecom, s posebnim naglaskom na borbu protiv onlajn nasilja. Nadalje, u februaru 2025. Crna Gora je usvojila Povelju o prevenciji i zaštiti djece od nasilja, kao nastavak Bogotske globalne konferencije o nasilju nad djecom — dodatno potvrđujući našu posvećenost ubrzanju napretka u ovoj oblasti.

Ova reformska agenda uključuje i kontinuirani rad Vlade na modelu Barnahus (Dječje kuće), koji predstavlja ključni mehanizam za unapređenje multidisciplinarnog odgovora na slučajeve djece žrtava i svjedoka nasilja. Paralelno sa Barnahus modelom, unapređujemo i specijalizovane socijalne usluge, programe podrške roditeljstvu, preventivne aktivnosti zasnovane u zajednici, kao i mentalno i psihosocijalno savjetovanje. Zajedno, ovi naponi obezbjeđuju da djeca dobijaju koordinisanu, na dijete usmjerenu podršku, čiji nosioci će poznavati postupanje povezano s traumama.

Paralelno s ovim reformama, Crna Gora napreduje i u sprovođenju Evropske garancije za djecu, ključnog političkog okvira usmjerenog na suzbijanje dječjeg siromaštva i obezbjeđivanje da sva djeca, posebno ona u ranjivim situacijama, imaju pristup osnovnim uslugama, kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, ishrana i adekvatno stanovanje.

Evropska Garancija za djecu dodatno jača našu posvećenost unapređenju sistema socijalne zaštite i proširivanju usluga u zajednici koje podržavaju djecu i porodice.

Mnoge od mjera predviđenih ovim okvirom – uključujući proširenje usluga psihosocijalne podrške, snažniju koordinaciju između institucija i bolji pristup preventivnim i zaštitnim programima u zajednici – direktno doprinose rješavanju rizika identifikovanih u ovom izvještaju.

Dokazi prikupljeni kroz istraživanje *Disrupting Harm* u Crnoj Gori stoga će igrati važnu ulogu u kreiranju politika i jačanju nacionalnog odgovora na nasilje nad djecom, uključujući onlajn i tehnologijom posredovano zlostavljanje.

Usklađivanjem reformi sistema zaštite djece sa širim politikama socijalne inkluzije, Crna Gora potvrđuje svoju posvećenost izgradnji sistema koji štiti svako dijete od nasilja, podržava porodice i omogućava djeci da bezbjedno koriste mogućnosti koje nudi digitalno okruženje.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije izražava iskrenu zahvalnost svim ministarstvima, institucijama, profesionalcima iz oblasti pravosuđa, obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite, pružaocima socijalnih usluga, nevladinim organizacijama i svim partnerima koji su dali doprinos ovom istraživanju. Posebnu zahvalnost upućujemo UNICEF-u Crna Gora na kontinuiranom partnerstvu i podršci.

Na kraju, Ministarstvo čestita partnerima – ECPAT International, INTERPOL, UNICEF Office of Strategy and Evidence – Innocenti, koje je finansirala platforma Safe Online – na uspješnoj realizaciji ovog projekta.

Radujemo se nastavku saradnje u jačanju naših nacionalnih sistema kako bismo efikasnije odgovorili na ove oblike kriminala i obezbijedili da svako dijete u Crnoj Gori bude bezbjedno, zaštićeno i da ima mogućnost da napreduje — i u onlajn i u oflajn okruženju.

Damir Gutić,

Ministar socijalnog staranja, brige o porodici i demografije,
Vlada Crne Gore

Partneri ECPAT International, INTERPOL i UNICEF Kancelarija za strategiju i dokaze – Innocenti (UNICEF Innocenti) zajedno su radili na osmišljavanju i implementaciji istraživačkog projekta i metodologije “Disrupting Harm” (Sprečavanje i suzbijanje nanošenja štete), koje finansira platforma Safe Online. Originalnu ideju i koncept projekta razvila je globalna inicijativa Safe Online, obezbjeđujući osnovu za ovaj zajednički poduhvat.

Ovo jedinstveno partnerstvo koristi multidisciplinarni pristup kako bi unaprijedilo kolektivno razumijevanje seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, te nacionalni odgovor na ove oblike nasilja nad djecom. Zajednička investicija od 15 miliona dolara omogućila je da se istraživanje pod nazivom “Disrupting Harm” sprovede u 13 zemalja širom istočne i južne Afrike i jugoistočne Azije, u periodu od 2019. do 2022. godine, a od 2023. godine pa nadalje u još 12 zemalja, uključujući Crnu Goru.

Između 2023. i 2025. godine, ECPAT International, INTERPOL i UNICEF Innocenti sproveli su istraživanje u Crnoj Gori, kako bi iz više perspektiva sagledali seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije. Podaci u Crnoj Gori prikupljeni su putem nacionalnog reprezentativnog istraživanja na nivou domaćinstava, sprovedenog s djecom uzrasta od 12 do 17 godina i jednim od njihovih roditelja ili staratelja, intervju sa stručnjacima koji rade direktno s djecom, stručnjacima iz oblasti pravosuđa, stručnjacima iz organa za sprovođenje zakona, mladim ljudima koji su prije svoje 18. godine bili izloženi seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije, kao i putem analize nacionalnog zakonodavstva i nacionalne politike.

Šta je seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?

U okviru projekta “Disrupting Harm” koristi se termin “seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije” kako bi se uputilo na situacije koje u nekom trenutku

seksualne eksploatacije ili seksualnog zlostavljanja djeteta podrazumijevaju korišćenje digitalne, internet i komunikacione tehnologije. Ova vrsta nasilja ponekad se naziva *onlajn* seksualnom eksploatacijom i seksualnim zlostavljanjem djece. Međutim, sada se preferira termin “putem tehnologije”¹ kako bi se pojasnilo da se ovo nasilje nad djecom ne dešava samo u onlajn prostoru – može se odvijati u potpunosti onlajn ili kroz kombinaciju onlajn i kontakta između počinitelaca i djece u realnom prostoru.

Više informacija o ključnim definicijama koje se koriste u ovoj studiji možete pronaći u [aneksu](#).

Ključni nalazi

Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije u Crnoj Gori

- Prema podacima iz istraživanja rađenog u okviru studije “Disrupting Harm”, više od jednog od desetoro djece u Crnoj Gori koja koriste internet, uzrasta od 12 do 17 godina, bilo je izloženo seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije u toku godine koja je prethodila istraživanju.
- Preko 40% djece koja su bila izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije u toku godine koja je prethodila istraživanju doživjelo je više od jednog oblika zlostavljanja. Istraživanje na nivou domaćinstava obuhvatilo je ukupno 214 slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije kod 106 djece.
- Podaci pokazuju da mnoga djeca doživljavaju višestruke i preklapajuće oblike zlostavljanja, što naglašava činjenicu da seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje putem tehnologije rijetko predstavljaju izolovan incident. Naprotiv, najčešće su dio širih obrazaca prisile, manipulacije i kontrole.
- Podaci iz istraživanja pokazuju da su najčešći oblici seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije, kojima su djeca bila izložena, bili neželjeno izlaganje

¹ Međuinstitucionalna Radna grupa za seksualnu eksploataciju djece, *Smjernice za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja*, 2. izdanje (ECPAT International, Bangkok, 2025). Dostupno na: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2025/04/Second-Edition-Terminology-Guidelines-final.pdf>.

fotografijama koje prikazuju seksualni sadržaj, nakon čega su slijedile zlostavljajuće, eksploatorske ili seksualne radnje s djecom bez njihovog pristanka. U godini koja je prethodila istraživanju, 7% djece je prijavilo da je dobijalo neželjeni seksualni sadržaj, a od 5% djece traženo je da podijele sliku ili snimak svojih intimnih dijelova tijela kada to nijesu željela.

- Najčešći slučajevi o kojima su razgovarali zaposleni koji rade direktno s djecom i stručnjaci iz oblasti pravosuđa obuhvatali su vrbovanje djece u seksualne svrhe i seksualnu ucjenu.
- Podaci iz istraživanja pokazali su da je 82% slučajeva seksualne eksploatacije i zlostavljanja putem tehnologije uključivalo društvene mreže. Najčešće društvene mreže na kojima su djeca seksualno eksploatisana ili zlostavljana bile su Instagram (45%), Viber (42%), Snapchat (22%) i Facebook (9%).

Počinioci seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije

- U više od dvije trećine slučajeva seksualne eksploatacije i zlostavljanja putem tehnologije u istraživanju, počinilac je bio neko ko je od ranije poznat djetetu. U 25% slučajeva počinilac je bila djetetu nepoznata osoba.
- U više od polovine slučajeva (51%) počinilac je bio prijatelj ili poznanik djeteta (27% je imalo 18 i više godina, a 25% je bilo mlađe od 18 godina). Stručnjaci iz oblasti pravosuđa i stručnjaci koji rade direktno s djecom opisali su slučajeve u kojima su djeca učestvovala u seksualnom maltretiranju vršnjaka i u kojima se pribjegavalo seksualnoj ucjeni.
- U 22% slučajeva počinilac je bio bivši ili sadašnji romantični partner ili osoba koja je bila simpatija djeteta (13% je imalo 18 i više godina, dok je 10% bilo mlađe od 18 godina). U ovim slučajevima, prijetnje dijeljenjem i distribucijom seksualnog sadržaja bile su uobičajene.

Preklapanje oblika zlostavljanja

- Seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije bilo je izloženo 13% djevojčica i 8% dječaka u godini koja je prethodila istraživanju.

- Kvalitativni podaci pokazuju da djevojčice koje su eksploatisane ili zlostavljane često trpe stigmatizaciju i uznemiravanje od strane vršnjaka, a ponekad i od strane članova porodice, zbog ukorijenjenih rodni normi i stereotipa.
- Zlostavljanje dječaka, s druge strane, često se umanjuje i ignoriše. Dječaci se često doživljavaju kao oni koji bi trebalo da "imaju kontrolu", a ne kao osobe koje mogu biti izmanipulisane i eksploatisane, što može dovesti do njihovog ćutanja i biti razlog nedovoljnog prijavljivanja.
- Zauzimanjem stava da je kriva žrtva često se prebacuje odgovornost sa počinilaca na djecu. U intervjuima se ukazuje na to da su razgovori o seksu i seksualnosti, posebno kada uključuju djecu, i dalje teški, da se uglavnom izbjegavaju ili se o toj temi uopšte ne govori.
- Samo 48% djece u Crnoj Gori izjavilo je da je pohađalo časove seksualnog obrazovanja.² Iako samo obrazovanje ne može spriječiti seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije, ono može imati važnu ulogu u pružanju pomoći djeci, kako bi ona shvatila šta znači pristanak, prepoznala zlostavljajuće ponašanje i bez straha postavljala granice.

Otkrivanje i prijavljivanje seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije

- Prema podacima iz istraživanja na nivou domaćinstava, 59% slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije nije nikome otkriveno.
- Najčešći odgovor na pitanje zašto djeca nijesu otkrila situaciju bio je da ono što se dogodilo nijesu smatrala dovoljno ozbiljnim da bi to učinila (21%), što ukazuje na to da mnoga djeca možda ne prepoznaju određena ponašanja kao zlostavljajuća.
- Osjećaj stida (20%) i želja da niko ne sazna šta im se dogodilo (16%) bili su među najčešćim razlozima neotkrivanja koje su djeca navodila.
- Intervjui su dalje pokazali kako normalizacija nasilja, osjećaj stida, stigmatizacija i osjećaj krivice obeshrabruju otkrivanje.

2 Ovaj pojam se koristi kako bi prenio značenje termina iz istraživanja.

- Strah od razotkrivanja – vjerovatno povezan sa stigmatizacijom i zauzimanjem stava da je za seksualno zlostavljanje kriva žrtva – počinioци su koristili kao sredstvo za sprečavanje djece da otkriju i prijave zlostavljanje.
- Djeca koja su ipak otkrila slučaj zlostavljanja najčešće su se povjerila prijatelju, zatim bratu/ sestrī, pa majci ili staratelju.
- Prema istraživanju na nivou domaćinstava, manje od 1% djece prijavilo je probleme putem zvaničnih kanala (socijalni radnik, telefonska linija za pomoć ili policija). Samo je jedno dijete prijavilo policiji.
- Zakonodavstvo kojim se zahtijeva od djece da podnesu krivične prijave preko svog zakonskog zastupnika – obično roditelja ili staratelja – može predstavljati značajnu prepreku kada je u pitanju prijavljivanje od strane djece. Mladi ljudi istakli su kako nijesu željeli da njihovi roditelji saznaju za eksploataciju ili zlostavljanje, plašeći se negativnih reakcija i uticaja na njihovu porodicu – ako se sazna za zlostavljanje.
- Kasno otkrivanje takođe utiče na pristup pravdi. Rokovi zastare krivičnih djela seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece (putem tehnologije) u Crnoj Gori kreću se u okviru od 10 do 20 godina, a računaju se od trenutka kada dijete navršī 18 godina. Ovo može dovesti do toga da počinioци izbjegnu odgovornost, ako žrtve nijesu u stanju ili ne žele da se na vrijeme obrate nadležnim organima.

Pristup uslugama i pravdi za djecu izloženu seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije

- Sistem pravosuđa prilagođen djeci u Crnoj Gori obuhvata specijalizovane stručnjake, ograničen broj izjava koje se uzimaju od djece, kao i mogućnost snimanja izjava, zaštitu od kontakta s optuženim, psihološku podršku i mjere zaštite privatnosti, kako bi se spriječila ponovna viktimizacija. Međutim, ključne mjere zaštite, poput zabrane suočavanja sa navodnim počiniocem i uključivanje Stručne službe za podršku u forenzičke intervjue, obavezni su samo za djecu mlađu od 14 godina, što može dovesti do neujednačenog nivoa zaštite u odnosu na stariju djecu.

- Stručnjaci iz sistema dječje zaštite, zdravstva i pravosuđa ukazali su na ograničene ljudske resurse i prekomjeran broj predmeta, kao na prepreke u pružanju visokokvalitetnih, specijalizovanih usluga i usluga usmjerenih na dijete.
- Dok su neki stručnjaci smatrali da je dovoljno mogućnosti za osposobljavanje i jačanje kapaciteta, drugi su istakli kontinuiranu potrebu za unapređenjem znanja i usavršavanjem praktičnih vještina.
- Iako su navedeni primjeri dobre saradnje između institucija, kvalitativni podaci ukazuju na prostor za dalje jačanje multisektorske saradnje kroz jasne protokole i procedure.
- Stručnjaci su ukazali na nedostatak psihologa, kao i terapijskih i psihosocijalnih usluga, ističući da je posebno ograničena specijalizovana podrška djeci koja su izložena seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju. Ograničeni ljudski resursi dodatno utiču na to da pružanje usluga nije uvijek dosljedno i kontinuirano.

Kriminalizacija seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije

- Pravni okvir za zaštitu djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja u Crnoj Gori pruža čvrstu osnovu za zaštitu, a mogao bi se i dodatno ojačati, kako bi se adekvatno nosio s novim rizicima u onlajn prostoru.
- Krivični zakonik Crne Gore kriminalizuje onlajn vrbovanje u slučajevima u kojima je cilj organizovanje susreta u realnom prostoru s djetetom mlađim od 14 godina, u cilju izvršenja krivičnih djela seksualne prirode. Međutim, ova odredba ne odnosi se na ponašanje usmjereno na djecu uzrasta od 14 do 17 godina i ne obuhvata vrbovanje u svrhu zloupotrebe putem interneta.
- Crnogorski zakon kriminalizuje niz krivičnih radnji povezanih s materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, uključujući posjedovanje bez namjere distribuiranja. Međutim, samo pristupanje materijalu koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece nije kriminalizovano, čime se stvara praznina u zakonu koja omogućava namjerno traženje i gledanje takvog sadržaja bez ikakve posljedice.

-
- Pošto je starosna granica za krivičnu odgovornost postavljena na 14 godina i ne postoje izuzeci, djeca uzrasta od 14 do 17 godina mogu se potencijalno suočiti sa krivičnim gonjenjem zbog dobrovoljnog kreiranja ili dijeljenja sopstvenog seksualnog sadržaja, uprkos tome što takva djela proizilaze iz seksualnog istraživanja i radoznalosti.
 - Zakon ne kriminalizuje izričito emitovanje seksualnog zlostavljanja djece uživo, niti objašnjava da li se krivično djelo korišćenja djeteta u *pornografskom performansu* odnosi i na takvo postupanje.
 - U crnogorskom zakonu i dalje se koristi termin *dječja pornografija* za označavanje materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece. Ova zastarjela terminologija može implicirati da su takve slike ili snimci oblik pornografije, čime se ne odražava njihova nasilna i zlostavljачka priroda.

- Kazne za proizvodnju materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i izlaganje pornografskom sadržaju niže su kada je riječ o ponašanju usmjerenom na djecu uzrasta od 14 do 17 godina, što za posljedicu ima neravnomjernu pravnu zaštitu starije djece.
- Iako postojeće zakonske odredbe omogućavaju krivično gonjenje seksualnog ucjenjivanja djece putem tehnologije, one samo djelimično obuhvataju situacije u kojima se samostalno proizvedeni seksualni materijal koristi za iznuđivanje seksualnih radnji, novca ili drugih koristi od djeteta.

Ova studija završava se skupom preporuka zasnovanih na podacima i ključnim nalazima. One obuhvataju mjere koje treba preduzeti od strane ključnih aktera u državnoj upravi, policiji, pravosuđu i socijalnoj i dječjoj zaštiti, zatim od strane zajednica, škola i porodica, kao i od strane digitalnih platformi i pružalaca usluga. Preporuke su previše detaljne da bi bile navedene u rezimeu, ali se mogu naći na [stranici 100](#) ove studije.

Metodologija studije “Disrupting Harm” kombinuje kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja, kako bi se bolje razumjelo seksualno eksploatisanje i zlostavljanje djece putem tehnologije u Crnoj Gori. Kvantitativni podaci pružaju razumijevanje obima ovog problema među djecom u Crnoj Gori. Analiza nacionalnog zakonodavstva i politika, zajedno sa sprovedenim kvalitativnim intervjuima, pruža uvid u institucionalne sisteme i procedure koji su namijenjeni pružanju podrške djeci izloženoj seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije. Takođe, pružaju važan kontekst za razumijevanje seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja s kojima se djeca suočavaju, kao i načina na koji porodice i zajednice reaguju na to.

Iste istraživačke metode primijenjene su u svih 12 zemalja uključenih u ovu istraživačku fazu, koje su, u saradnji s lokalnim istraživačima, na najbolji način prilagođene kontekstu svake zemlje. Istraživanje je osmišljeno i sprovedeno u skladu sa strogim protokolima zaštite i etike. Ukupno je osmišljeno šest zasebnih, ali komplementarnih istraživačkih aktivnosti, s ciljem da se pruže odgovori na sljedeća pitanja:

1. Šta karakteriše seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?
2. Koji faktori su povezani sa viktimizacijom i izvršenjem ovih krivičnih djela?
3. Kako djeca štite sama sebe, spriječavaju i reaguju na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje putem tehnologije?
4. Kako porodice, prijatelji i društvene mreže spriječavaju seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje dece i kako reaguju na ove pojave?
5. Kako organizacije (npr. policija, pravosuđe, pružaoci usluga, državna uprava i obrazovne institucije) štite, spriječavaju i reaguju na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?
6. Kako postojeća politika i zakonodavstvo štite, spriječavaju i reaguju na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?

U nastavku je predstavljen rezime metoda korišćenih za svaku od šest istraživačkih aktivnosti.

Analiza zakonodavstva i politika

Cilj analize nacionalnih pravnih i političkih okvira bio je da identifikuje pravne praznine, procijeni usklađenost s međunarodnim obavezama i istakne prednosti i slabosti odgovora nacionalnih institucija na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije. Analiza zakonodavstva i politika razvijena je na osnovu korišćenja detaljne kontrolne liste, koja se sastoji od preko 140 stavki, čime se obezbjeđuje dosljednost u svim zemljama obuhvaćenim analizom. Ovaj alat, zasnovan na međunarodnim pravnim standardima i najboljim praksama, obuhvata procjenu oblasti kao što su pravne definicije, kriminalizacija, nadležnost, pravosuđe usmjereno na dijete, odgovornosti privatnog sektora i politike zaštite djece.

Da bi sproveo analizu, ECPAT International, u saradnji s lokalnim partnerima, uzeo je u obzir nacionalne zakone i relevantne politike, vodeći računa da oni odražavaju važeći pravni okvir. Nakon toga su analizirani primjenom kontrolne liste, u cilju identifikovanja pravnih praznina i izazova u primjeni propisa, uz oslanjanje na sudsku praksu i izvještaje o krivičnom gonjenju, gdje je to bilo dostupno.

Nacrt analize prošao je kroz interne i eksterne stručne revizije, uključujući one koje su sprovedli predstavnici lokalnog civilnog društva i predstavništva UNICEF-a za Crnu Goru, kako bi se obezbijedila tačnost i relevantnost u stvarnom kontekstu.

Više informacija o ovoj metodi istraživanja možete pronaći [ovdje](#).

Istraživanje na nivou domaćinstava s djecom uzrasta od 12 do 17 godina i njihovim roditeljima ili starateljima

Svrha istraživanja bila je da se direktno od djece i njihovih roditelja ili staratelja čuje o njihovim iskustvima na internetu, kako pozitivnim, tako i negativnim. Pitanja su bila podijeljena u module, od kojih je većina sprovedena uz pomoć istraživača. Kod osjetljivih pitanja, uključujući ona koja se tiču seksualnog nasilja, ispitanici su unosili svoje odgovore direktno u tablet, kako bi im se obezbijedio osjećaj zaštićenosti i povjerljivosti. Ciljna populacija za istraživanje bili su korisnici

interneta uzrasta od 12 do 17 godina koji žive u privatnom (ili zasebnom) domaćinstvu. Pored toga, jedan od njihovih roditelja ili staratelja takođe je intervjuisan, bez obzira na to da li je koristio/koristila internet. "Korisnici interneta" definisani su kao lica koja su koristila internet prethodna tri mjeseca, u skladu sa kriterijumom koji je postavila Međunarodna unija za telekomunikacije (ITU).³

Da bi se postigao nacionalno reprezentativan slučajni uzorak korisnika interneta u uzrastu od 12 do 17 godina, u istraživanju je korišćen metod slučajnog uzorkovanja na nacionalno reprezentativnom uzorku. U Crnoj Gori, pokrivenost terenskog istraživanja iznosila je 98,6%. Slabo pristupačni, udaljeni djelovi zemlje, u kojima živi 1,4% stanovništva, bili su isključeni iz terenskog istraživanja. "Pokrivenost" se definiše kao dio ukupne populacije koja je imala priliku da bude uključena u uzorak istraživanja – što znači da bi terensko istraživanje obuhvatilo područje u kojem žive, ukoliko bi bili izabrani za uzorak. Prikupljanje podataka odvijalo se od aprila do jula 2024. godine.

Uzorkovanje je sprovedeno prema dizajnu slučajnog klaster uzorka koji obuhvata tri faze. Stopa odgovora u Crnoj Gori iznosila je 51%, a dobijeni uzorak obuhvatio je 1.039 djece i 1.039 roditelja ili staratelja.

U nastavku je prikazana struktura uzorka u odnosu na starost i pol.

Struktura uzorka djece u odnosu na starost i pol

od 12 do 14 godina	61%
od 15 do 17 godina	39%
Djevojčice	48%
Dječaci	52%

Struktura uzorka roditelja/staratelja u odnosu na starost i pol

Mlađi od 40 godina	31%
Stariji od 40 godina	69%
Žene	70%
Muškarci	30%
Ostali	0%

Više informacija o ovoj metodi istraživanja, uključujući protokole zaštite i ograničenja, možete pronaći [ovdje](#).

Intervjui s djecom i mladima koji su bili izloženi seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije prije navršene 18. godine

Cilj ove istraživačke aktivnosti bio je da se uključe glasovi djece i mladih (od 16 do 24 godine) koji su prije navršene 18. godine bili izloženi seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije.⁴ Djeca i mladi koji su bili uključeni u tekuće sudske postupke nijesu bili obuhvaćeni studijom. Protokoli istraživanja, utemeljeni na principima informisanosti o traumama, razvijeni su i prilagođeni u konsultaciji s partnerima za istraživanje i implementaciju u Crnoj Gori.

Razvijene su dvije glavne strategije uključivanja u istraživanje, kako bi se djeca i mladi povezali sa kliničkim istraživačem i učestvovali u intervjuu:

1. Profesionalne mreže: Kontaktirani su pružaoci usluga i od njih je zatraženo da u okviru svojih mreža podijele informacije o studiji i mogućnosti učešća u intervjuima s mladima (uzrasta 16–24 godine). Konkretno, u Crnoj Gori su kontaktirani centri za socijalni rad, škole – preko školskih psihologa i pedagoga – i organizacije civilnog društva koje pružaju usluge.

³ Međunarodna telekomunikaciona unija (ITU), 2020, *Priručnik za mjerenje pristupa i korišćenja ICT od strane domaćinstava i pojedinaca, izdanje za 2020. Godinu*, ITU, Ženeva. Dostupno na: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/manual/ITUManualHouseholds2020_E.pdf.

⁴ Ova studija koristi termine "djeca i mladi" da bi obuhvatila sagovornike u ovoj istraživačkoj aktivnosti. Djeca su definisana kao sva lica mlađa od 18 godina. Iako ne postoji univerzalno prihvaćena starosna grupa za opisivanje mladih ljudi, studija prati praksu Ujedinjenih nacija da se mladima nazivaju lica uzrasta od 15 do 24 godine.

2. Digitalne mreže: Objave na društvenim mrežama koje su pružale informacije o istraživanju i prilici da mladi (uzrasta od 18 do 24 godine) učestvuju u intervjuu postavljene su na Facebook i Instagram nalozima UNICEF-a Crna Gora. Informacije su takođe dijeljene putem U-report sistema za razmjenu poruka i prikupljanje podataka koji je razvio UNICEF, a mladi ljudi, u rasponu određenog uzrasta, koji su se prijavili na aplikaciju dobili su poruku s informacijama o istraživanju. Omladinske organizacije, udruženja studenata i univerziteti takođe su dijelili informacije o studiji u okviru svojih mreža, putem društvenih medija, mejlova i postera u sklopu kampusa. Informativni materijali su sadržali linkove ili podatke o kontaktu, putem kojih su se mogle dobiti dodatne informacije o istraživanju, učešću, postupku davanja saglasnosti i koracima koje treba preduzeti kako bi se učestvovalo u studiji.

Takođe, na jednom fakultetu je održana prezentacija na kojoj su UNICEF Crna Gora i klinički istraživač predstavili informacije o studiji i mogućnosti učešća, te podijelili podatke o kontaktu za dodatne informacije o učešću i postupku davanja saglasnosti.

Sve informacije koje su date o projektu obuhvatale su podatke o kontaktu organizacija koje pružaju usluge podrške svima koji žele da potraže podršku.

Intervjui zasnovani na pristupu zasnovanom na poznavanju postupanja povezanih s traumom sprovedeni su sa četiri mlade osobe. Vodio ih je klinički istraživač sa specijalizovanom obukom za vođenje intervju a zasnovanom na poznavanju postupanja povezanih s traumom, u periodu između juna 2024. i aprila 2025. godine. Četiri učesnika bila su uzrasta između 18 i 21 godine; tri su bila ženskog, a jedan muškog pola.

Uprkos korišćenju višestrukih načina da se mladi ljudi informišu o mogućnosti učešća u intervjuu, tokom višemjesečnog perioda, samo su se četiri mlade osobe koje su ispunjavale uslove javile da učestvuju u istraživanju. Moguće je da su trauma i stigmatizacija povezane sa seksualnim nasiljem, kao i nedostatak povjerenja da će informacije ostati povjerljive, uticali na slab odziv. Proces regrutacije učesnika dodatno je ukazao na kulturne i sistemske izazove u uključivanju kod mladih ljudi izloženih seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije) u istraživačke procese.

Kroz cijelo istraživanje, izvori podataka iz ove istraživačke aktivnosti s djecom i mladima biće označeni sa (YP) na kraju citiranih izjava.

Više informacija o ovoj metodi istraživanja, uključujući protokole zaštite i ograničenja, možete pronaći [ovdje](#).

Intervjui sa stručnjacima koji rade direktno s djecom

Ova istraživačka aktivnost imala je cilj da ispita načine pružanja podrške djeci koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije od strane stručnjaka koji rade direktno s djecom u Crnoj Gori, kao i da identifikuje načine boljeg sprečavanja i reagovanja na ove oblike nasilja od strane sistema. Takođe je imala cilj da pruži uvid u iskustva stručnjaka koji rade direktno s djecom, a koji se bave slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, kao i njihova viđenja dobrih praksi i izazova.

Ciljna populacija studije bili su stručnjaci koji direktno rade s djecom u Crnoj Gori, koji osobama koje su bile izložene seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije direktno pružaju podršku ili osnovne usluge. Zaposleni koji direktno rade s djecom bili su uključeni u studiju ako je njihov opseg slučajeva ili pacijenata u posljednjih 12 mjeseci obuhvatao bar jedno dijete ili mladu osobu koja je bila izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije prije svoje navršene 18. godine. Stručnjaci su bili pozvani da učestvuju samo ako su bili u mogućnosti da razgovaraju s istraživačima o nekom slučaju iz prakse, bez otkrivanja identiteta.

Obučeni istraživači sprovedli su polustrukturisane intervju e, kako u realnom okruženju, tako i onlajn, s ukupno 12 stručnjaka koji rade direktno s djecom. Uzorak je obuhvatao socijalne radnike i voditelje slučajeva zaposlene u centrima za socijalni rad, psihologe iz zdravstvenog sektora, pedagoge iz obrazovnog sistema i stručnjake iz sektora civilnog društva koji rade na pružanju podrške ranjivim populacijama, uključujući djecu koja su izložena seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju putem tehnologije.

Intervjui su obavljani u periodu između juna i novembra 2024. godine. Dvanaest intervjuisanih stručnjaka koji rade direktno s djecom bile su žene iz Bara, Berana, Bijelog Polja, Nikšića i Podgorice.

Kroz cijelu studiju, izvori podataka iz ove istraživačke aktivnosti sa stručnjacima koji rade direktno s djecom biće označeni sa (FW) na kraju citiranih izjava.

Više informacija o ovoj metodi istraživanja, uključujući protokole zaštite i ograničenja, možete pronaći [ovdje](#).

Intervjui sa stručnjacima iz oblasti pravosuđa

Ova istraživačka aktivnost imala je cilj da ispita kako crnogorski pravosudni mehanizmi postupaju u slučajevima kada su djeca izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije, u cilju identifikovanja načina na koje sistemi mogu bolje spriječiti ove oblike nasilja i reagovati na njih. Istraživanje je takođe imalo cilj da istraži iskustva stručnjaka iz oblasti pravosuđa koji se bave slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, kao i njihova viđenja dobrih praksi i izazova.

Ciljna populacija bili su stručnjaci iz oblasti pravosuđa u Crnoj Gori, tj. sudije, tužioci i advokati koji su u posljednjih pet godina imali direktnu ulogu u radu na predmetima koji su obuhvatali seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije. Stručnjaci iz oblasti pravosuđa bili su pozvani da učestvuju samo ako su bili u mogućnosti da razgovaraju s istraživačima o nekom slučaju bez otkrivanja identiteta. Tekući slučajevi su isključeni kako bi se sačuvao integritet postupka u pravosudnom sistemu.

Obučeni istraživači sprovedi su polustrukturisane intervjue, kako u realnom okruženju, tako i onlajn, s ukupno 14 stručnjaka iz oblasti pravosuđa i advokature, među kojima su bili sudije, tužioci i advokati.

Intervjui su obavljani u periodu između juna i novembra 2024. godine. Među intervjuisanim stručnjacima, 13 stručnjaka je bilo ženskog, a jedan muškog pola. Učesnici su bili iz Bijelog Polja, Herceg Novog, Nikšića i Podgorice.

Kroz cijelu studiju, izvori podataka iz ove istraživačke aktivnosti sa stručnjacima iz oblasti pravosuđa biće označeni sa (JP) na kraju citiranih izjava.

Više informacija o ovoj metodi istraživanja, uključujući protokole zaštite i ograničenja, možete pronaći [ovdje](#).

Intervjui sa nacionalnim institucijama za sprovođenje zakona

INTERPOL-ova Jedinica za zločine nad djecom sprovodi terenske procjene u saradnji sa nacionalnim centralnim biroima svake zemlje članice. INTERPOL-ov tim direktno je sarađivao sa nacionalnim institucijama za sprovođenje zakona, kao i s jedinicama koje se bave zaštitom djece, te pouzdanim partnerima iz civilnog društva i nevladinim organizacijama. Cilj je bio da se razumiju stvarne okolnosti u kojima se sprovode istrage i reagovanje na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje djece putem tehnologije. Ove aktivnosti fokusirale su se na identifikovanje izazova u praksi: nedostatke resursa, ograničenja u istražnim kapacitetima i prepreke u međunarodnoj saradnji. Nalazi služe kao osnova za ciljanu podršku koju pruža INTERPOL, a koja bi mogla obuhvatiti pristup specijalizovanoj obuci, analitičkim alatima i koordinisanoj operativnoj pomoći. Iako ovo istraživanje sadrži zbirne nalaze INTERPOL-a koji nijesu osjetljive prirode, zapažanja i zaključci INTERPOL-a (uključujući detaljne operativne preporuke i prilagođene mjere za izgradnju kapaciteta), podijeljeni su isključivo sa nacionalnim vlastima, čime se obezbjeđuje zaštita integriteta tekućih istraga.

Više informacija o ovoj metodi istraživanja možete pronaći [ovdje](#).

Ograničenja i razumijevanje podataka

Da bi se u potpunosti razumjeli nalazi ovog istraživanja, važno je razmotriti ograničenja istraživačkih aktivnosti i načina njihovog sprovođenja u Crnoj Gori.

Istraživanje na nivou domaćinstava sprovedeno je u domaćinstvima, među korisnicima interneta uzrasta od 12 do 17 godina. Osmišljeno je tako da bude nacionalno reprezentativno samo

za ovu grupu djece, a ne za svu djecu u Crnoj Gori. Istraživanje na nivou domaćinstava je jednokratno, a ne longitudinalno, što znači da podaci obuhvataju jedan trenutak u životima 1.039 anketirane djece. Iako podaci iz studije “Disrupting Harm” ukazuju na povezanost seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja s drugim faktorima u životima djece, na osnovu samih podataka iz istraživanja nije moguće utvrditi uzročno-posljedične veze.

Cilj istraživanja na nivou domaćinstava nije obuhvatio sve moguće načine na koje se digitalne tehnologije koriste za eksploataciju ili zlostavljanje djece. Neke oblike seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, poput vrbovanja, posebno je teško mjeriti, jer takvi oblici mogu podrazumijevati složene i kontinuirane interakcije između djece i počinilaca. Emitovanje seksualnog zlostavljanja djece uživo takođe se može teško izmjeriti, jer djeca možda nijesu svjesna da je zlostavljanje snimano, a kamoli emitovano uživo.

Kao i kod drugih studija o seksualnom nasilju, očekuje se visok nivo nedovoljnog prijavljivanja zbog više faktora, uključujući osjećaj nelagode prilikom razgovora o nečemu veoma ličnom i bolnom, strahove u vezi sa povjerljivošću i anonimnošću, kao i društvene norme i tabue u vezi s razgovorom o seksualnom nasilju, između ostalog. To znači da predstavljeni podaci vjerovatno u dovoljnoj mjeri ne odražavaju realno stanje. Mali uzorci takođe ograničavaju vrstu statističke analize koja se može primijeniti na podatke.

Intervjui sa stručnjacima koji rade direktno s djecom i stručnjacima iz oblasti pravosuđa

ne pružaju kvantitativnu procjenu vrsta ili obima nasilja u Crnoj Gori, s obzirom na prirodu primijenjene metodologije. U mnogim slučajevima, predstavljeni podaci odražavaju percepciju učesnika. Međutim, ovi podaci mogu pomoći u sagledavanju konteksta, kao i dubljem razumijevanju ovih oblika zlostavljanja i načina na koji se oni dešavaju.

Neke od nadležnih službi kontaktiranih tokom angažovanja stručnjaka za intervjuve navele su da nemaju evidentirane slučajeve ili da imaju ograničeno iskustvo u radu sa slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja

djece putem tehnologije. Kao što je već navedeno i dalje razrađeno u ovoj studiji, niz faktora može uticati na to da li eksploatacija i zlostavljanje putem tehnologije dopijevaju do institucija koje pružaju podršku, do policije ili pravosudnog sistema. Važno je napomenuti da slučajevi koji dopiju do zvaničnih institucija koje pružaju podršku ili do pravosudnog sistema predstavljaju samo mali dio slučajeva eksploatacije i zlostavljanja i mogu odražavati ono što se, u širem smislu, smatra eksploatacijom i zlostavljanjem.

Kao što je prethodno opisano, uprkos opsežnim naporima da se angažuju **mlade osobe koje su bile izložene seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije prije navršene 18. godine**, samo se četvoro njih odazvalo da učestvuje u intervjuu. To ograničava uvid u značajne perspektive onih koji su bili izloženi seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije.

Etičko odobrenje

UNICEF Innocenti dobio je etičko odobrenje za projekat “Disrupting Harm” od globalnog institucionalnog odbora za reviziju pod nazivom Health Media Lab.

U Crnoj Gori nije identifikovan odgovarajući nacionalni odbor za etičku reviziju koji bi mogao izvršiti pregled studije. UNICEF Innocenti stoga je zatražio reviziju od strane stručnjaka za predmetnu oblast. Iako je identifikovano više stručnjaka, povratne informacije dobijene su samo od jednog. Takođe, osnovan je tehnički odbor koji se sastoji od predstavnika Vlade i nevladinih organizacija, kako bi vršio nadzor i pružio smjernice za sprovođenje istraživanja.

Nacionalne konsultacije

Nacionalne konsultacije održane su u decembru 2025. godine s predstavnicima relevantnih resornih ministarstava, pravosuđa, Kancelarije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i crnogorskog civilnog društva, kako bi se dobili inputi u vezi s nalazima i preporukama studije “Disrupting Harm” i kako bi se unaprijedila njihova relevantnost za nacionalni kontekst.

Studija “Disrupting Harm” koristi termin “seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije” za označavanje svih oblika seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije. Ova široka definicija omogućava prepoznavanje raznovrsnih načina na koje se digitalni alati, platforme i sadržaj mogu koristiti u seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju djece, a koji se kontinuirano razvijaju.

Tehnologija u ovom kontekstu obuhvata: internet, društvene mreže, aplikacije za razmjenu poruka, platforme za onlajn igranje, kao i uređaje koji se koriste za kreiranje ili distribuciju slika, video-zapisa ili drugih sadržaja, ali se ne ograničava na ove oblike. Definicija ne zavisi od toga ko je počinilac, na koji način vrši zlostavljanje, niti od toga da li je dijete svjesno da je ono što se dešava oblik zlostavljanja. Takođe ne zavisi ni od postupaka djeteta prije, tokom ili nakon što je došlo do seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja.

Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje putem tehnologije utiču na djecu na različite načine. Za neke to može predstavljati usamljeni incident, dok za druge to predstavlja dio šireg obrasca nasilja u njihovim životima. Incidenti dokumentovani u ovoj studiji mogu biti povezani s već postojećim nasilnim odnosima, trgovinom ljudima, nasiljem u školi, kod kuće ili u zajednici, ili s drugim oblicima nasilja koji prevazilaze ono što je obuhvaćeno ovim istraživanjem.

Počinioci mogu koristiti digitalne platforme kako bi manipulirali ili prijetili djeci koju već poznaju, ili stupili u kontakt s djecom koju ranije nijesu poznavali. Tehnologija olakšava seksualnu eksploataciju i zlostavljanje na različite načine: u nekim slučajevima ostaje ograničena na digitalni

prostor, a u drugima se nadovezuje na zlostavljanje koje se već dešava u realnom okruženju. U pojedinim slučajevima, zlostavljanje počinje onlajn i kasnije prelazi u fizički kontakt.

Seksualna eksploatacija i zlostavljanje djece putem tehnologije oblikovani su raznim faktorima i dinamikama koje je teško obuhvatiti. To uključuje: neravnotežu moći, društvene identitete i društvene, rodne, kulturne i vjerske norme i vrijednosti, ali nije ograničeno na navedene segmente. Ovi faktori nijesu uvijek direktno vidljivi u podacima, ali su ključni za razumijevanje načina na koji dolazi do seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja i njihovog uticaja na djecu.

Važno je imati u vidu ove nijanse prilikom čitanja ove studije. Bez sagledavanja konteksta u kojem se nasilje dešava postoji rizik od pretjeranog pojednostavljivanja ovog problema. Posmatranje samo pojedinačnih slučajeva ili statistike može dovesti do zanemarivanja društvenih faktora koji omogućavaju seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje ili doprinose tome da ono ostane neotkriveno i neprijavljeno. Činjenice koje djeca dijele u istraživanju na nivou domaćinstava i u intervjuima predstavljaju ono što su u datom trenutku bila spremna da otkriju, što znači da je stvarni obim problema vjerovatno veći od onoga što je prikazano u ovoj studiji.

Ipak, nalazi predstavljeni u ovoj studiji u velikoj mjeri doprinose razotkrivanju seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije u Crnoj Gori. Oni ovaj problem dodatno osvjetljavaju, što je prijeko potrebno, i doprinose njegovom boljem razumijevanju, na osnovu iskustava djece i mladih, kao i stručnjaka koji rade na tome da im pruže podršku.

KORIŠĆENJE INTERNETA U CRNOJ GORI

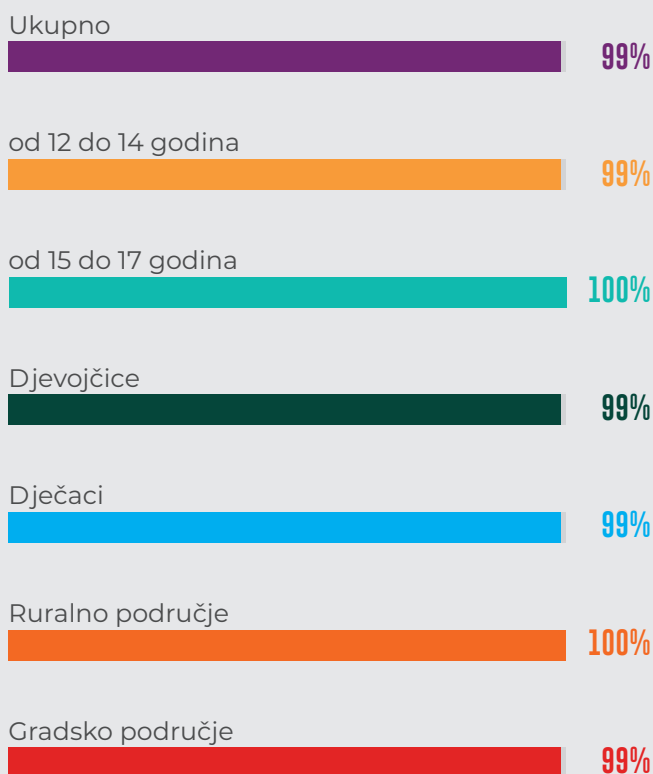
U okviru projekta "Disrupting Harm", putem istraživanja na nivou domaćinstava prikupljeni su ključni indikatori korišćenja interneta među djecom. Cilj je bio da se dopune postojeće studije i pruže ažurni podaci.

Razumijevanje načina na koji djeca pristupaju internetu, da li ga redovno koriste ili ne, šta rade na internetu i na koji način roditelji ili staratelji prate njihovo korišćenje interneta – može pružiti uvid u to kako stvoriti bezbjednije i prijatnije digitalno okruženje za djecu. Međutim, prevencija seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece (putem tehnologije) nije prvenstveno vezana za ono što djeca rade na internetu. Podaci studije "Disrupting Harm" dosljedno pokazuju da počinioci djeluju oportunistički, koristeći prisilu i manipulaciju, iskorišćavajući pritom postojeće društvene i rodne

nejednakosti, mizoginiju, nedostatak adekvatnih mreža podrške i slabosti u sistemima zaštite, kako bi počinili zlostavljanje djece u onlajn prostoru i/ili u realnom okruženju.

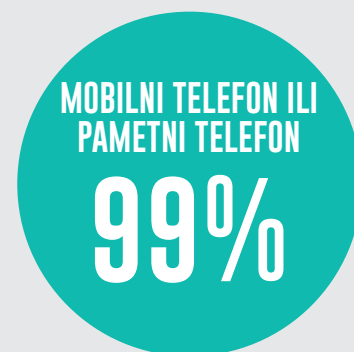
Stoga, svaki napor u prevenciji mora ići dalje od fokusiranja na ono što djeca rade na internetu. U suprotnom, često dolazi do prebacivanja krivice na žrtvu ili tretiranja djece kao saučesnika u eksploataciji i zlostavljanju kojima su bila izložena, što je potvrđeno nalazima ove studije. Umjesto toga, prevencija zahtijeva višestruki pristup koji se fokusira na stvaranje prepreka za činjenje krivičnih djela, uz istovremeno bavljenje normama, vrijednostima i nejednakostima koje počiniocima omogućavaju da seksualno eksploatišu i zlostavljaju djecu.

STOPE KORIŠĆENJA INTERNETA MEĐU DJECOM UZRASTA OD 12 DO 17 GODINA U CRNOJ GORI

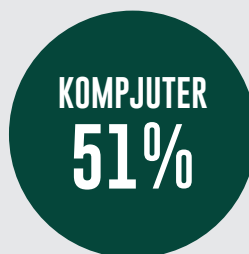
Baza: 1.039 domaćinstava.

NAJPOPULARNIJI UREĐAJI ZA PRISTUP INTERNETU MEĐU DJECOM UZRASTA OD 12 DO 17 GODINA

NAOČARE ZA VIRTUELNU
STVARNOST

2%

OSTALO

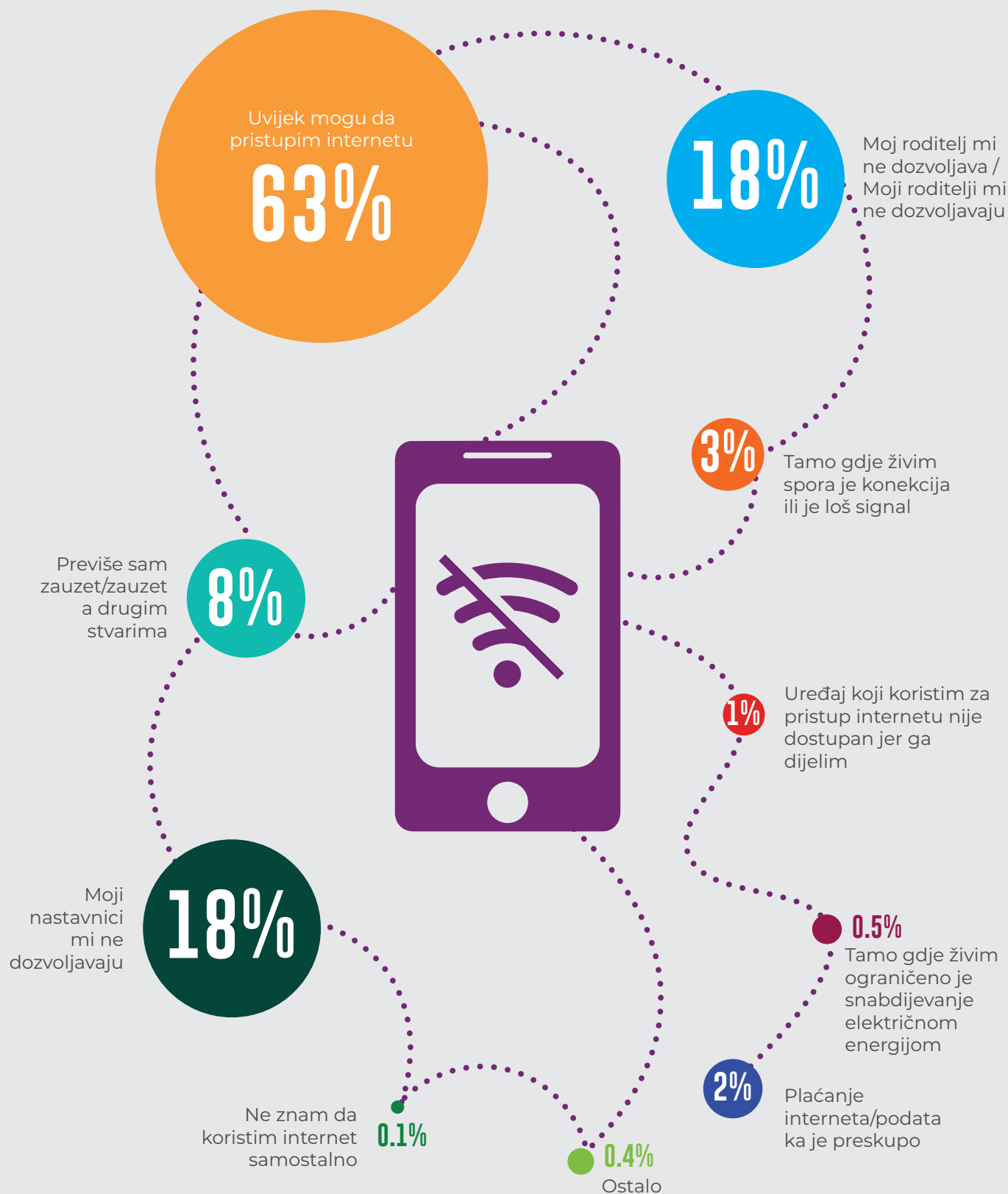
4%

Baza: 1.039 djece koja koriste internet.

KORIŠĆENJE INTERNETA U CRNOJ GORI

PREPREKE U PRISTUPU INTERNETU MEĐU DJECOM UZRASTA OD 12 DO 17 GODINA

Baza: 1.039 djece koja koriste internet.

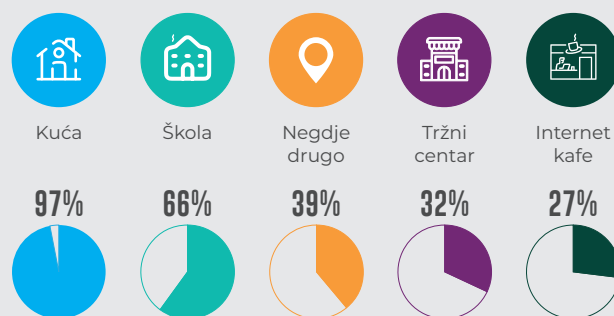
KORIŠĆENJE INTERNETA U CRNOJ GORI

ONLAJN AKTIVNOSTI U KOJIMA DJECA UČESTVUJU NAJMANJE JEDNOM NEDJELJNO

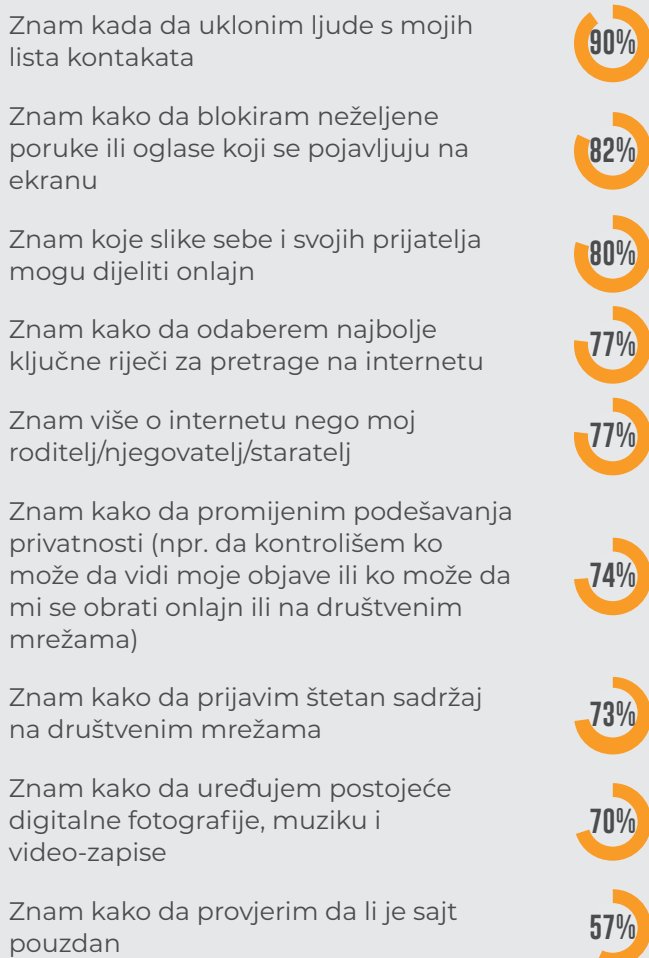
Baza: 1.039 djece koja koriste internet.

NAJPOPULARNIJA MJESTA ZA KORIŠĆENJE INTERNETA MEĐU DJECOM UZRASTA OD 12 DO 17 GODINA

Baza: 1.039 djece koja koriste internet.
*Pitanje sa višestrukim izborom odgovora.

DIGITALNE VJEŠTINE MEĐU KORISNICIMA INTERNETA U CRNOJ GORI UZRASTA OD 12 DO 17 GODINA

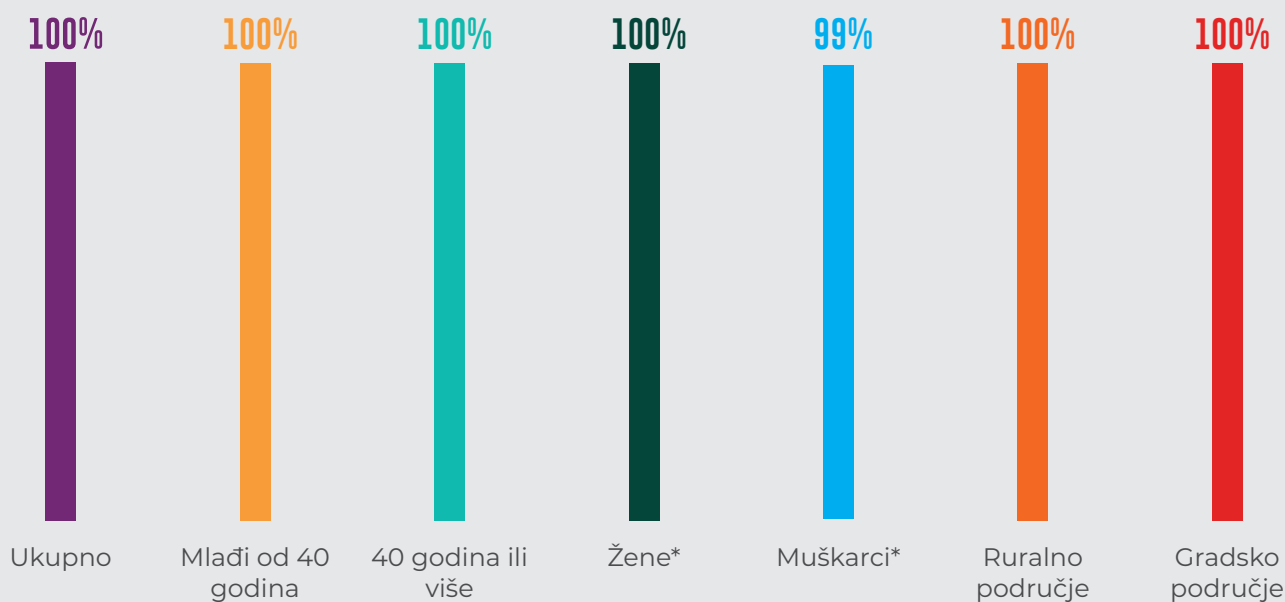

Baza: 1.039 djece koja koriste internet.

*Procenat djece koja kažu da je "uglavnom" ili "u velikoj mjeri" tačno da znaju da urade ovo.

KORIŠĆENJE INTERNETA U CRNOJ GORI

STOPE KORIŠĆENJA INTERNETA MEĐU RODITELJIMA ILI STARATELJIMA DJECE UZRASTA OD 12 DO 17 GODINA KOJA KORISTE INTERNET

Baza: 1.039 roditelja ili staratelja djece uzrasta od 12 do 17 godina koja koriste internet.

* U uzorku roditelja slaba je zastupljenost muškaraca (30%). Ove rezultate treba tumačiti s oprezom.

1. SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE U CRNOJ GORI

The background of the entire page is a solid orange color. Below the main title, there is a decorative graphic consisting of several overlapping, wavy, horizontal bands of color. These bands include shades of light blue, medium blue, light orange, and a deep purple. The waves flow from left to right, creating a sense of movement and depth. A thin, dotted white line runs horizontally across the page, separating the title area from the graphic area.

1. SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE U CRNOJ GORI

Na osnovu istraživanja na nivou domaćinstava, 11% djece koja koriste internet u Crnoj Gori bilo je izloženo barem jednom obliku seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije u vremenskom periodu od jedne godine. U odnosu na ukupnu populaciju djece u Crnoj Gori uzrasta od 12 do 17 godina koja koriste internet, ovo predstavlja broj od oko 4.900 djece koja su bila izložena nekom od ovih vrsta štetnih radnji u periodu od jedne godine.

Procenat djece koja su učestvovala u istraživanju i koja su rekla da su im se sljedeće stvari dogodile na internetu u protekloj godini

Baza: 1.039 djece koja koriste internet uzrasta od 12 do 17 godina u Crnoj Gori.

Ovaj odjeljak predstavlja rezultate istraživanja na nivou domaćinstava kojim je obuhvaćeno 1.039 djece i 1.039 roditelja ili staratelja, kao i odgovore iz intervjua s mladim osobama koje su kao djeca bile izložene seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju putem tehnologije, stručnjacima koji rade direktno s djecom i stručnjacima iz oblasti pravosuđa. U njemu se razmatra priroda i obim eksploatacije i zlostavljanja, uz detaljan prikaz načina njihovog ispoljavanja, udjela lica koja su bila izložena eksploataciji i zlostavljanju i okolnosti u kojima se dešavaju.

Prilikom tumačenja ovih nalaza, važno je imati u vidu da je stvarni obim seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije u Crnoj Gori vjerovatno potcijenjen u ovoj studiji. Kontekstualni faktori – poput društvenih normi koje se odnose na zlostavljanje, djetinjstvo, rod i seksualnost – doprinose široko rasprostranjenom

neprijavljivanju ovakvih pojava. Mladi ljudi, zaposleni koji direktno rade s djecom i stručnjaci iz oblasti pravosuđa koji su učestvovali u studiji više puta su ukazivali na stavove kojima se okrivljuje žrtva i društvenu stigmatizaciju u vezi sa seksualnim zlostavljanjem. U takvom okruženju djeca se možda ne osjećaju bezbjedno ili dovoljno podržano da otkriju eksploataciju ili zlostavljanje kojima su bila izložena.

Istraživanje na nivou domaćinstava u okviru istraživačkog projekta "Disrupting Harm" obuhvatilo je devet različitih oblika seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije (*vidjeti infografik*). Podaci iz istraživanja pokazuju da je više od jednog djeteta od ukupno 10 djece uzrasta od 12 do 17 godina (11%) bilo izloženo barem jednom mjerljivom obliku seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije u godini koja je prethodila istraživanju.

1. SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE U CRNOJ GORI

Preko 40% djece koja su prijavila da su bila izložena seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju putem tehnologije, u godini koja je prethodila istraživanju, bilo je izloženo više nego jednom obliku eksploatacije ili zlostavljanja. Istraživanjem je ukupno obuhvaćeno **214 slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja kod 106 djece**, što predstavlja osnovu za mnoge statističke podatke predstavljene u ovoj studiji.

1.1 DOBIJANJE NEŽELJENIH FOTOGRAFIJA KOJE PRIKAZUJU SEKSUALNI SADRŽAJ

Najčešće prijavljeni oblik seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije među djecom u Crnoj Gori jeste dobijanje fotografija koje prikazuju seksualni sadržaj kada to nijesu željela. Shodno istraživanju, 7% djece bilo je izloženo ovom obliku u prethodnoj godini.

Takvo ponašanje u principu predstavlja krivično djelo, shodno Krivičnom zakoniku Crne Gore kojim se zabranjuje prodaja, davanje, prikazivanje ili drugi način stavljanja pornografskog sadržaja na raspolaganje djeci – bilo u formi fotografija, tekstova, audio-vizuelnog materijala ili drugih sadržaja – bilo putem informaciono-komunikacionih tehnologija. Kazne variraju u zavisnosti od uzrasta djeteta, a kreću se od dvije godine do deset godina zatvora ako je dijete mlađe od 14 godina, i od jedne godine do osam godina ako dijete ima 14 ili više godina.⁵

U intervjuima su mladi ljudi i stručnjaci koji direktno rade s djecom isticali kako se dobijanje takvih fotografija sve više normalizuje kao pojava u onlajn iskustvima djece. Jedna djevojka podijelila je da je na društvenim mrežama počela da dobija neželjene fotografije koje prikazuju seksualni sadržaj još kad je bila puno mlađa:

Bila sam jako mala kada sam ga otvorila [Facebook], mislim još kada sam bila u osnovnoj školi (...) U početku je bilo zatvorenije, ali onda su krenule grupe, upoznavanje drugih ljudi i slično, i onda je počelo da se dešava – imala sam neka takva iskustva kada su mi odrasli muškarci slali fotografije svojih genitalija u zahtjevu za poruku, iako su znali – mislim, imala sam svoju profilnu fotografiju, moglo se vidjeti da sam dijete, i to im uopšte nije predstavljalo problem. (YP)

Neki od slučajeva koje su opisali stručnjaci koji direktno rade s djecom obuhvatali su počinioca koje je dijete poznavalo, makar i površno. Socijalna radnica opisala je slučaj djevojčice koja je dobijala poruke od dječaka kojeg je poznavala:

“

(...) On je samo njen drug, nije simpatija, već dječak koji pohađa srednju školu, a ona osnovnu. Sasvim otvoreno joj šalje fotografije svojih intimnih djelova tijela, uz poruke poput: “Dođi, sam sam kod kuće” itd., a ona ga možda poznaje iz viđenja ili ga je jednom srela na nekom okupljanju. (FW)

”

Počinioci, bilo da su nepoznate osobe ili vršnjaci, često su naglo i nametljivo inicirali kontakt, šaljući eksplicitne fotografije i seksualne ponude bez prethodnog razgovora ili interakcije.

Iako takva ponašanja nanose štetu, ona nijesu u potpunosti obuhvaćena važećim pravnim okvirom u Crnoj Gori. U teoriji, ove radnje mogu potpasti pod definiciju seksualnog uznemiravanja, koja obuhvata verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode usmjereno na povredu dostojanstva osobe ili stvaranja neprijateljskog, zastrašujućeg ili uvrjedljivog okruženja.⁶ Međutim, ova definicija ne uzima u potpunosti u obzir djela počinjena putem informaciono-komunikacionih tehnologija i ostavlja praznine kada se primjenjuje na djecu. Konkretno, ova odredba odnosi se na djecu samo pod otežavajućim okolnostima, i to isključivo na onu koja se smatraju *posebno ranjivom zbog uzrasta*.⁷ Ova formulacija stvara neizvjesnost u smislu toga da li su sva djeca, bez obzira na uzrast, jednako zaštićena. Ova klasifikacija takođe ima proceduralne posljedice: samo slučajevi koji obuhvataju *posebno ranjive* žrtve mogu se goniti bez prethodno podnesene prijave.⁸ Zbog toga neka djeca mogu biti suočena s većim procesnim teretom, što potencijalno dovodi do nejednakog pristupa pravdi.

⁵ Crna Gora, [Krivični zakonik](#), (2003), čl. 211 stav 1, čl. 211 stav 4.

⁶ Isto, član 211c stav 3.

⁷ Isto, član 211c stav 2.

⁸ Isto, član 211c stav 4.

1.1 DOBIJANJE NEŽELJENIH FOTOGRAFIJA KOJE PRIKAŽUJU SEKSUALNI SADRŽAJ

Rezultati istraživanja dalje pokazuju da je 43% djece u Crnoj Gori bilo izloženo neočekivanom seksualnom sadržaju na internetu. Jedan mladić je objasnio kako ga je platforma dizajnirana za brzo povezivanje s nepoznatim osobama u realnom vremenu izložila neočekivanom i neželjenom seksualnom sadržaju:

“

Postojao je taj sajt, Omegle, to je sajt koji je u principu povezivao nepoznate osobe putem audio i video komunikacije. (...) Na sajtu je postojala beskrajna količina eksplicitnog sadržaja. (...) Bio je neki čovek koji je meni i mojim prijateljima pokazivao golotinju (...). (YP)

”

Mladi ljudi i stručnjaci koji direktno rade s djecom često su opisivali kao manje ozbiljne situacije koje obuhvataju neočekivano ili neželjeno izlaganje seksualnom sadržaju. Jedna djevojka, koja je govorila o dobijanju neželjenih fotografija putem Facebook naloga, a koje prikazuju seksualni sadržaj, zaključila je svoj iskaz rekavši: *Međutim, imala sam i neka ozbiljnija iskustva, da tako kažem.* (YP) Stručnjaci koji rade direktno s djecom takođe su pokazivali sklonost da pominju takve slučajeve više usputno ili kao nešto sporedno, što ukazuje na to da se ovaj oblik zlostavljanja uglavnom doživljava kao manje ozbiljan. Nastojanje i djece i odraslih da takve incidente posmatraju kao “uobičajene” ili neizbježne doprinosi da oni budu neozbiljno shvaćeni i može spriječiti djecu da potraže pomoć i podršku.

Važno je napomenuti da slanje neželjenih fotografija koje prikazuju seksualni sadržaj nije uvijek predstavljalo izolovan incident. U nekim slučajevima, djelovalo je kao uvod u dalju eksploataciju i zlostavljanje, uključujući pokušaje prisiljavanja djece na kreiranje i dijeljenje seksualnog sadržaja ili upuštanje u štetne interakcije.

1.2 VRBOVANJE DJECE U SEKSUALNE SVRHE

Podaci iz istraživanja i nalazi iz intervju ukazuju na to da počinioci namjerno pokušavaju da izgrade odnos sa djecom u svrhu seksualne eksploatacije ili seksualnog zlostavljanja, što se obično naziva "vrbovanjem".

Krivični zakonik Crne Gore kriminalizuje odrasle osobe koje, s namjerom da izvrše krivična djela seksualne prirode nad djetetom mlađim od 14 godina, koriste informaciono-komunikacione tehnologije da bi organizovali susret, a zatim preduzimaju korake kako bi ga ostvarili. Kazne se kreću u rasponu od pet do deset godina zatvora.⁹ Ovo odražava relativno tradicionalno shvatanje vrbovanja kao pripreme faze koja vodi do zlostavljanja u realnom prostoru.

U praksi, neki slučajevi prate ovaj obrazac, pri čemu digitalni prostori olakšavaju prvi kontakt i građenje odnosa s djetetom. U intervjuima, stručnjaci iz oblasti pravosuđa najčešće su opisivali vrbovanje u vezi s naknadnim seksualnim zlostavljanjem u realnom prostoru, dok su zaposleni koji direktno rade s djecom češće isticali slučajeve u kojima je vrbovanje predstavljalo put ka seksualnoj ucjeni.

Stručnjaci su objasnili da dijete ovakve situacije često doživljava kao dobrovoljno učešće ili uobičajeno uspostavljanje odnosa, iako one uključuju promišljenu manipulaciju od strane počinioca. Vrbovanje je obično počinjalo na društvenim mrežama, gdje se počinilac ponašao prijateljski i često koristio svoj pravi identitet i godine, stvarajući osjećaj sigurnosti kod djeteta. Vremenom je komunikacija postajala česta i kontinuirana, čime se postepeno gradilo povjerenje i čime su se normalizovali seksualni razgovori i zamagljivale granice prihvatljivog ponašanja. Stručnjaci su istakli da su u nekim slučajevima ove onlajn interakcije dovodile do susreta u realnom prostoru, što je u nekim slučajevima dovodilo do višestrukog silovanja.

Postepena i obmanjujuća priroda vrbovanja može djeci posebno otežati prepoznavanje eksploatacije, posebno kada počinilac predstavlja odnos kao brižan, zasnovan na povjerenju ili nježan.

Jedan advokat je ovako opisao složenost situacije:

“

Zнала је за то, вјерујте ми, пристала је. Он је био у фазону да су момак и девојка, да се снимају, да нико неће видјети, да је то само за њега. (...) Док се то дешавало, она је окренула телефон према огледалу. (...) Учествовала је, тако је било. (...) Али она је ипак дијете, без обзира на то. (...) Није било против њене волје, али закон ипак штити, по сваку цијену, закон мора да штити дјecu. (JP)

”

Zbog prisutne manipulacije, djeca su često ove veze doživljavala kao romantične, a ne kao zlostavljanje, i u nekim slučajevima čak pokušavala da zaštite ili brane počinioca.

Sudija je opisao slučaj u kojem je mlada djevojka uporno branila osobu koja ju je vrbovala i seksualno zlostavljala, tvrdeći da je nevina:

“

Ова девојчица, која има 12 или 13 година (...) почела је да комуницира са њим (...) велика је разлика у годинама између њих [и] већ тада су били у емотивној веzi (...) То је оно за шта је касније оптужен, сексуални однос у два наврата. (...) Писала је суду да жели да свјedoчи, да он није ни за шта крив и да заправо жели да га пусте на слободу, јер је то све била њена волја. (JP)

”

Vrbovanje se ne sprovodi uvijek s ciljem seksualnog zlostavljanja u realnom prostoru. Stručnjaci koji direktno rade s djecom takođe su opisivali obrasce vrbovanja koji su prerastali u seksualnu ucjenu. Obično je počinilac inicirao ono što je djelovalo kao romantična veza, tokom koje je dijete kreiralo seksualni sadržaj. Ovaj materijal je tada sačuvan, a kasnije korišćen kao sredstvo ucjene. Kada je dijete pokušalo da prekine vezu, počinilac je pribjegao ucjeni, prisiljavajući dijete da kreira dodatni

⁹ Isto, član 211b.

1.2 VRBOVANJE DJECE U SEKSUALNE SVRHE

seksualni sadržaj, da se upušta u dalje seksualne radnje ili da mu obezbjeđuje druge koristi.

Takođe su opisani slučajevi u kojima je dijete insistiralo na tome da je bilo svjesno i da je dalo pristanak za kreiranje seksualnog sadržaja.

Iako Krivični zakonik Crne Gore ne predviđa eksplicitno kreiranje seksualnog sadržaja kao cilj onlajn vrbovanja,¹⁰ njime se kriminalizuje navođenje ili iskorišćavanje djeteta za kreiranje *pornografskog materijala*.¹¹ Kazne zavise od uzrasta djeteta: od tri godine do deset godina zatvora, ako je dijete mlađe od 14 godina, i od jedne godine do osam godina ako dijete ima 14 ili više godina.¹²

Gore navedeni slučajevi pokazuju kako se vrbovanje može razvijati tokom vremena, prelazeći sa naizgled sporazumnih odnosa na prinudu i eksploataciju. Međutim, uskim fokusiranjem na organizovanje sastanaka u realnom prostoru i s tim u vezi pripreme radnje, crnogorsko zakonodavstvo previđa širi i složeniji proces izgradnje povjerenja i emocionalne manipulacije. Takođe, crnogorsko zakonodavstvo ne obuhvata slučajeve u kojima počilac nikada ne namjerava da se lično sastane s djetetom, već ga u potpunosti eksploatiše

putem interneta, na primjer, putem prinude i ucjene, kako bi počilac kreirao i dijelio seksualni sadržaj. Ni djeca uzrasta od 14 do 17 godina nijesu obuhvaćena odredbama o onlajn vrbovanju djece, uprkos tome što su podjednako izložena riziku od manipulacije. Ovakav pristup nije usklađen s Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv sajber kriminala, usvojenom u decembru 2024. godine, kojom se vrbovanje definiše kao *čin namjernog komuniciranja, nagovaranja, vrbovanja ili bilo kakvog dogovaranja putem sistema informacionih i komunikacionih tehnologija u svrhu izvršenja krivičnog djela seksualne prirode nad djetetom*.¹³ Ova definicija prepoznaje vrbovanje kao krivično djelo namjere usmjerene na seksualno zlostavljanje i/ili seksualnou eksploataciju koje se može odvijati u potpunosti onlajn ili uključivati elemente kontakta u realnom prostoru, te obezbjeđuje jednaku zaštitu za svu djecu, bez obzira na uzrast. Kako se ovo šire razumijevanje vrbovanja djece sve više afirmiše kao novi međunarodni standard, ono pruža važne smjernice za usklađivanje pravnog okvira u Crnoj Gori sa savremenim međunarodnim najboljim praksama.

¹⁰ Isto, član 211b.

¹¹ Isto, član 211 stav 2.

¹² Isto, član 211 stav 2, član 211 stav 4

¹³ Ujedinjene nacije, [Konvencija Ujedinjenih nacija protiv sajber kriminala](#), Rezolucija Generalne skupštine 79/243, 24. decembar 2025, član 15.

1.3 RADNJE BEZ PRISTANKA, ZLOSTAVLJAJUĆE ILI EKSPLOATATORSKE RADNJE KOJE OBUHVATAJU SEKSUALNI SADRŽAJ DJECE

Kreiranje i dijeljenje seksualnog sadržaja na internetu složeno je pitanje, kako u društvenom, tako i u pravnom kontekstu. Za neku djecu to predstavlja dio istraživanja odnosa i intimnosti. U Crnoj Gori, 4% djece koja su učestvovala u istraživanju izjavilo je da je dijelilo s nekim fotografije ili video-zapise koji prikazuju seksualni sadržaj putem interneta u protekloj godini. Djeca su odgovorila da su to činila iz razloga poput potrebe za pažnjom, zaljubljenosti, povjerenja u primaoca, flerta ili zabave.

Međutim, 5% djece koja su učestvovala u istraživanju reklo je da im je traženo da podijele fotografiju ili video-zapis koji prikazuje njihove intimne djelove tijela kada to nijesu željeli – naglašavajući kako dijeljenje fotografija može uključivati pritisak i prisilu. Za neku djecu, dijeljenje seksualnog sadržaja može predstavljati način izražavanja naklonosti, povjerenja ili radoznalosti; za drugu, to može biti neprijatno, neželjeno ili izazvati osjećaj pritiska. Granica između dijeljenja seksualnog sadržaja uz saglasnost i bez saglasnosti ponekad može biti nejasna, posebno u vezama koje karakteriše nejednaka moć, emocionalna zavisnost ili ograničeno razumijevanje pojmova privatnosti i pristanka.

Shodno krivičnom zakonodavstvu, ova djela mogu se smatrati krivičnim, bez obzira na kontekst. Crna Gora je propisala starosnu granicu za krivičnu odgovornost na 14 godina,¹⁴ što znači da bi djeca uzrasta 14 godina ili starija tehnički mogla biti krivično gonjena zbog dobrovoljnog kreiranja, posjedovanja ili dijeljenja sopstvenog seksualnog sadržaja, budući da bi to bilo kvalifikovano kao materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece. Ovakvo pravno rješenje izlaže djecu riziku od krivične odgovornosti za nezlonamjerno ponašanje koje proizilazi iz seksualnog istraživanja, povjerenja ili interakcije sa vršnjacima. U 2023. godini, ovaj pravni nedostatak je doveo do toga da Komitet članica Lanzarot konvencije zatraži od Crne Gore da kroz svoj pravni okvir zaštiti djecu od krivičnog gonjenja zbog posjedovanja sopstvenih fotografija ili video-zapisa koji prikazuju seksualni sadržaj ili

fotografija ili video-zapisa koji prikazuju seksualni sadržaj njihovih vršnjaka, koji su podijeljeni uz pristanak ili pasivno dobijeni bez traženja, kao i zbog dobrovoljnog dijeljenja sopstvenog materijala kreiranog za privatnu upotrebu sa vršnjacima.¹⁵

Neovlašćeno dijeljenje seksualnog sadržaja djece

Seksualni sadržaj djece može se dijeliti i bez njihovog pristanka. U istraživanju je 1% djece prijavilo da je neko dijelio njihove fotografije ili video-zapise koji prikazuju seksualni sadržaj bez njihovog pristanka.

Intervjui s mladim ljudima koji su kao djeca bili izloženi seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije, kao i sa stručnjacima, daju dodatnu dimenziju ovim nalazima. U nekim slučajevima sadržaj je kreiran i podijeljen uz pristanak u okviru onoga što je dijete doživljavalo kao odnos povjerenja, ali je kasnije distribuiran bez pristanka, na primjer, kao vid osвете nakon prekida veze. U drugim slučajevima, seksualni sadržaj je kreiran ili pribavljen bez znanja djeteta.

Jedna zaposlena koja radi direktno sa djecom sjetila se slučaja koji je uključivao dvanaestogodišnju djevojčicu:

“

Dakle, bili su u nekoj vrsti emotivne veze i oboje su pristali da se snimaju. (...) Nakon što su raskinuli, dječak je počeo da distribuira taj sadržaj među vršnjacima (...). (FW)

”

U oba scenarija, ova djela bi potpadala pod postojeće odredbe koje se odnose na materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece. Krivični zakonik Crne Gore kriminalizuje neovlašćeno snimanje, proizvodnju, nuđenje, činjenje dostupnim, distribuciju, uvoz, izvoz, pribavljanje,

¹⁴ Crna Gora, [Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku](#) (2011), član 2.

¹⁵ Savjet Evrope, [Lanzarot komitet Implementacija izvještaja na temu "Zaštita djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem informaciono-komunikacionih tehnologija \(ICT\): rješavanje izazova koje predstavljaju fotografije i/ili video-zapisi koji prikazuju seksualni sadržaj koji su djeca sama generisala \(CSGSIV\)" – Informativni list: Crna Gora](#) (Savjet Evrope, Strazbur, 2023), str. 5. Dostupno na: <https://rm.coe.int/factsheet-montenegro-the-protection-of-children-against-sexual-exploit/1680acde92>.

1.3 RADNJE BEZ PRISTANKA, ZLOSTAVLJAJUĆE ILI EKSPLOATATORSKE RADNJE KOJE OBUHVATAJU SEKSUALNI SADRŽAJ DJECE

prodaju, davanje, prikazivanje, javno izlaganje ili posjedovanje *bilo kakvog materijala koji vizuelno prikazuje dijete koje učestvuje u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju ili bilo koji prikaz dječjih polnih organa prvenstveno u seksualne svrhe*, za šta su propisane kazne zatvora u trajanju od tri godine do deset godina.¹⁶

Iako je pozitivno što je samo posjedovanje – odnosno bez namjere daljeg distribuiranja – kriminalizovano, zakon izgleda ne obuhvata eksplicitno sam pristup takvom materijalu, ukoliko materijal nije preuzet ili sačuvan. Time se stvara potencijalna praznina u zakonu, koja pojedincima omogućava da ciljano traže i gledaju materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, bez pravnih posljedica. Ovakvi nedostaci mogu ugroziti napore da se smanji potražnja za ovakvim materijalom i da se počinioci u potpunosti pozovu na odgovornost.

Riječi su bitne: materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece naspram dječje pornografije

Krivični zakonik Crne Gore i dalje koristi zastarjeli termin *dječja pornografija* za označavanje materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece. Iako je i dalje prisutna u mnogim pravnim sistemima, ova terminologija je neprikladna i obmanjujuća, jer implicira da su fotografije ili snimci seksualnog zlostavljanja djece oblik pornografije. Ovakav okvir rizikuje da umanjuje ozbiljnosti zlostavljanja, trivijalizuje štetu ili implicitno da legitimizuje djelima koja predstavljaju seksualnu eksploataciju i/ili seksualno zlostavljanje dece. Stoga bi umjesto pomenutog termina trebalo koristiti termin “materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece”, jer on preciznije odražava prirodu štete.¹⁷ Ovu promjenu terminologije takođe je preporučio Komitet članica Lanzarot konvencije 2023. godine.¹⁸

U drugim slučajevima, počinioci su koristili seksualni sadržaj djece da bi ih ucjenjivali, prelazeći time u seksualnu ucjenu.

Seksualna ucjena

Seksualno ucjenjivanje dešava se kada počinioci koriste prijetnju distribuiranjem seksualnog sadržaja kao sredstvo prisiljavanja djece na dalje kreiranje seksualnog materijala i/ili na druge radnje, davanje novca ili pribavljanje druge koristi. U Crnoj Gori, 1% djece prijavilo je da im je neko prijetio da će podijeliti njihove fotografije ili video-zapise koji prikazuju seksualni sadržaj, a 0,1% da im je neko putem interneta prijetio ili ih ucjenjivao da se upuste u seksualne aktivnosti. Intervjuisani stručnjaci objasnili su da je seksualno ucjenjivanje jedan od najčešćih oblika seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije na koje nailaze u svojoj praksi.

Intervjui su otkrili različite obrasce seksualnog ucjenjivanja. Kao što je ranije istaknuto, u nekim slučajevima, počinioci su nagovarali djecu da kreiraju seksualni sadržaj glumeći da su im prijatelji ili romantični partneri, često kroz laskanje ili tzv. “bombardovanje ljubavlju”. Kada se uspostavi povjerenje i nakon što seksualni sadržaj bude podijeljen, počinioci postaju agresivni, koristeći prijetnje i ucjene kako bi zadržali kontrolu nad djetetom.

Jedna djevojka je opisala kako je bila žrtva seksualne ucjene od strane osobe koju je upoznala na internetu, a koja se predstavila kao šesnaestogodišnji dječak:

¹⁶ Crna Gora, [Krivični zakonik](#), čl. 211 stav 2, čl. 211 stav 3, čl. 211 stav 7.

¹⁷ Međuinstitucionalna Radna grupa za seksualnu eksploataciju djece, *Smjernice za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja*, 2. izdanje (ECPAT International, Bangkok, 2025.). Dostupno na: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2025/04/Second-Edition-Terminology-Guidelines-final.pdf>.

¹⁸ Savjet Evrope, Lanzarot komitet: *Implementacija izvještaja na temu “Zaštita djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT): rješavanje izazova koje predstavljaju fotografije i/ili video zapisi koji prikazuju seksualni sadržaj koji su djeca sama generisala (CSGSIV)” – Informativni list: Crna Gora* (Savjet Evrope, Strazbur, 2023), str. 6. Dostupno na: <https://rm.coe.int/factsheet-montenegro-the-protection-of-children-against-sexual-exploit/1680acde92>.

“

U početku sam mu slala [fotografije] jer je bio fin, i pisao mi poruke poput: “Hajde, molim te, ovo mi toliko znači”, a onda bi mi se zahvalio. Međutim, kasnije, kada je shvatio da ga izbjegavam, postao je agresivniji, počeo je da me psuje, da mi prijeti, da mi govori svašta, a ja nijesam čak ni otvarala poruke. (...) Prije toga sam nekoliko puta razmišljala da ga jednostavno blokiram. (...) Mmeđutim, nijesam, opet zato što je bio zaista toliko fin, ubjeđivao me je da mi je dečko i da... (...) Sjećam se da je posljednja poruka bila nešto poput: “Ako mi ne pošalješ fotografiju, svi tvoji prijatelji i tvoji roditelji će vidjeti ove tvoje slike, poslaću ih svima.” (YP)

”

Stručnjaci iz oblasti pravosuđa naveli su slične primjere. Tužilac je ispričao kako je jedan muškarac izgradio vezu sa petnaestogodišnjom djevojčicom i dobio od nje seksualni sadržaj, a zatim koristio taj materijal da je ucjenjuje. Na kraju je pokušao da iznudi novac od roditelja ove djevojčice, prijeteci im da će sadržaj objaviti na internetu.

“

Pitao je... obično traže neki snimak, njen ili... neku fotografiju, nešto. I čim je to dobio, počeo je. “Ako to ne uradiš, poslaću fotografije, snimke, tvojim prijateljima.” Onda se povezao sa njenim drugovima i drugaricama i ona je ušla u jedan začarani krug u kojem je bila oko godinu dana. (...) Do te mjere je ucjenjivao da ju je čak i silovao. (...) Majka je uspjela da sazna. (...) A onda je došao da prijeti, da traži novac od roditelja, da govori da će sve to objaviti. Na kraju je objavio sve te snimke i pobjegao. (JP)

”

U drugim slučajevima, počinioci su potpuno zaobišli izgradnju povjerenja, brzo nabavljajući seksualni materijal i gotovo odmah pribjegavali prijetnjama.

Stručnjaci su takođe analizirali slučajeve u kojima su djeca pružala otpor pokušajima ucjene. Primijetili su da su neka djeca odbijala da se povinuju, posebno kada su zahtjeve počinioca doživljavali kao nagle ili neprimjerene.

Slučajevi u kojima se dijete opire i dalje predstavljaju pokušaje zlostavljanja, što ukazuje na rasprostranjenost ovog problema.

Uprkos dokazima da se takvo seksualno ucjenjivanje djece putem tehnologije dešava, ono je samo djelimično obrađeno u Krivičnom zakoniku Crne Gore. Prijetnja otkrivanjem seksualno eksplicitnog materijala trećoj strani, bez saglasnosti prikazane osobe, predstavlja krivično djelo,¹⁹ za koje su predviđene strože kazne kada je ta osoba dijete.²⁰ Međutim, ova odredba ne odražava u potpunosti ključnu karakteristiku seksualnog ucjenjivanja djece, tj. korišćenje takvih prijetnji da bi se dijete primoralo na seksualne radnje ili davanje novca ili drugih pogodnosti, a postojeće odredbe o ucjenjivanju usmjerene su samo na ponašanje čiji je cilj sticanje nezakonite finansijske koristi.²¹

Pored toga, krivično gonjenje može zavisiti i od cilja počinioca: ako je cilj pribavljanje seksualnog materijala, mogu se staviti na teret krivična djela u vezi sa materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje i navođenje djece na nedolično ponašanje, uz strože kazne u slučaju korišćenja prijetnji; ukoliko je cilj prisiljavanje na seksualne radnje, optužbe mogu obuhvatati seksualno zlostavljanje djeteta, eksploataciju djece u prostituciji, navođenje djece na nedolično ponašanje, trgovinu ljudima ili podstrekivanje; a ako je cilj sticanje finansijske koristi, mogu se primijeniti odredbe o eksploataciji djece u prostituciji ili učešću u pornografskim performansima.²²

¹⁹ Crna Gora, Krivični zakonik(2003.), član 175a st. 1, 3.

²⁰ Isto, član 175a stav 5.

²¹ Isto, član 250, 251.

²² Savjet Evrope, Lanzarot komitet Implementacija izvještaja na temu “Zaštita djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT): rješavanje izazova koje predstavljaju fotografije i/ili video-zapisi koji prikazuju seksualni sadržaja koji su djeca sama generisala (CSGSIV)” – Informativni list: Crna Gora, str. 4-5 (Savjet Evrope, Strazbur, 2023). Dostupno na: <https://rm.coe.int/factsheet-montenegro-the-protection-of-children-against-sexual-exploit/1680acde92>.

1.3 RADNJE BEZ PRISTANKA, ZLOSTAVLJAJUĆE ILI EKSPLOATATORSKE RADNJE KOJE OBUHVATAJU SEKSUALNI SADRŽAJ DJECE

Iako ovo pokazuje da postojeći pravni okvir omogućava krivično gonjenje, uvođenje seksualnog ucjenjivanja djece putem tehnologije kao posebnog krivičnog djela bilo bi korisno kako bi se u potpunosti obuhvatila specifična šteta i metode koje su u nju uključene. Bez takvog posebnog okvira, ovaj oblik seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece može biti podveden pod šire kategorije, što ometa jasnu klasifikaciju i prikupljanje pouzdanih podataka o zabilježenim slučajevima i načinima manifestovanja ovog problema, a što je od ključnog značaja za razvoj efikasnih odgovora i strategija prevencije.

Prepoznajući ovaj problem, Komitet članica Lanzarot konvencije je 2023. godine pozvao Crnu Goru da uvede posebno krivično djelo za rješavanje situacija u kojima se fotografije i/ili video-zapisi koji prikazuju seksualni sadržaj, a koje je dijete samostalno kreiralo, *koriste za prisiljavanje, prinudu ili prijetnju djetetu da kreira još sopstvenih fotografija i/ili video-zapisa koji prikazuju seksualni sadržaj, da pruži druge seksualne usluge, omogućiti finansijsku dobit ili drugu korist počiniocima.*²³ Kao alternativu, Komitet je preporučio da crnogorske vlasti obezbijede krivično gonjenje kako za posjedovanje ovih materijala od strane počinioca, tako i za naknadni čin ucjene.²⁴

Materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece generisan vještačkom inteligencijom

Nove tehnologije donijele su nove rizike. Sve veća dostupnost alata za kreiranje fotografija zasnovanih na vještačkoj inteligenciji donijela je nove izazove, koji zahtijevaju hitno rješavanje problema seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije. Sve češće ugrađeni u aplikacije i onlajn platforme, ovi alati mogu se koristiti za generisanje lažnog seksualnog materijala koji prikazuje dijete, što znači da dijete može biti prikazano na seksualno eksplicitan način bez njegovog pristanka ili čak njegovog znanja.

Čak i kada koristi nepostojeću djecu, materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece generisan putem vještačke inteligencije može dovesti do toga da se prikazivanje eksploatacije doživljava kao normalno, a može doprinijeti i većoj potražnji za materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje stvarne djece. Iako se ovaj oblik zlostavljanja tek počinje pojavljivati, postojeći dokazi ukazuju na to da je već prisutan u Crnoj Gori.

Prema podacima iz istraživanja, 0,4% djece izjavilo je da je u protekloj godini neko koristio vještačku inteligenciju kako bi napravio njihove lažne fotografije ili video-zapise koji prikazuju seksualni sadržaj. U intervjuima je opisan digitalno izmanipulisan sadržaj, počev od fotomontaže nagih tijela do seksualno eksplicitnih poruka i audio-zapisa. Jedna djevojka ispričala je kako je dobila svoju digitalno izmijenjenu fotografiju:

“

(...) Bila je pauza i ja otvaram svoju [fotografiju dobijenu sa Instagram profila], prijateljica otvara svoju minut ili dva kasnije, (...) i kako jedna za drugom otvaramo telefone, držeći telefon izgovaramo nešto poput: “Pogledaj ovo, jesam li ovo ja?” A onda se druga okreće i govori nešto poput: “Evo me, ovo sam ja.” (...) I uspjeli su da iskoriste moju fotografiju, da uzmu moju glavu i stave je na tijelo druge osobe i da je distribuiraju kao moju stvarnu fotografiju, kao da sam to ja. (YP)

”

Posljedice su slične onima kod drugih oblika zloupotrebe putem fotografija: strah od razotkrivanja, osjećaj sramote, strah od stigmatizacije i osude. Digitalno kreiran seksualni sadržaj počinioci takođe mogu koristiti za ucjenu. Kako ove tehnologije postaju sve pristupačnije, javlja se hitna potreba da zakonodavstvo, kao i sistemi za zaštitu djece i pravosuđe, prepoznaju i adekvatno odgovore na seksualno zlostavljanje generisano vještačkom inteligencijom.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

U tom kontekstu, Krivični zakonik Crne Gore, u okviru zakonske definicije materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, ne upućuje eksplicitno na digitalno generisan materijal, kao ni na sadržaj generisan vještačkom inteligencijom koji prikazuje nepostojeću djecu.²⁵ Istovremeno, u teoriji bi se moglo pozvati na druge odredbe Krivičnog zakonika u cilju procesuiranja pojedinih oblika takvog ponašanja. Konkretno, krivično djelo kojim se kriminalizuje stvaranje seksualno eksplicitnog materijala ili izmjena postojećeg materijala kako bi se taj materijal učinio seksualno eksplicitnim, bilo putem računarskog sistema ili na drugi način, gdje materijal prikazuje ili se čini da prikazuje stvarno lice i otkriva se trećem licu kao autentičan,²⁶ formulisano je dovoljno široko da obuhvati slučajeve materijala generisanog vještačkom inteligencijom koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece. Međutim, formulacija tog krivičnog djela upućuje na to da se ono ne odnosi na sadržaj koji prikazuje nepostojeću djecu.

Ova odredba nije dio okvira koji se odnosi na materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i prvenstveno je predstavljena kao krivično djelo u vezi sa zloupotrebom seksualnog sadržaja, a uključuje i sadržaj koji prikazuje odrasle. S obzirom na to da digitalno generisani prikazi seksualnog zlostavljanja djece koji uključuju nepostojeću djecu mogu doprinijeti tome da se takvi prikazi doživljavaju kao normalni ili podstaći potražnju za materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, važno je da Crna Gora izmijeni pravnu definiciju materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, kako bi se njome izričito obuhvatio i takav sadržaj. Time bi se obezbijedila veća pravna jasnoća i dodatno naglasila ozbiljnost štete, bez potrebe za oslanjanjem na tumačenja ili krivična djela koja se ne odnose posebno na materijal koji prikazuje

seksualno zlostavljanje djece. Nacrt zakona o zaštiti maloljetnika u digitalnom okruženju, koji je podnjet Skupštini 28. januara 2026. godine, predstavlja važan korak u tom pravcu, budući da se njime zabranjuje proizvodnja, širenje, sticanje ili prikazivanje seksualnog sadržaja koji uključuje djecu, a koji je generisan ili izmanipulisan vještačkom inteligencijom. Međutim, ova zabrana je prvenstveno postavljena u kontekstu obaveza platformi i njome se ne mijenja definicija iz Krivičnog zakonika koja se odnosi na materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, niti se njome uspostavlja odgovarajuće krivično djelo.²⁷

Sličan problem s tumačenjem postoji i u vezi s emitovanjem seksualnog zlostavljanja djece uživo, koje takođe nije eksplicitno kriminalizovano. Iako je za korišćenje djeteta u *pornografskom performansu* predviđena kazna zatvora do osam godina zatvora – ili do deset godina ako je dijete mlađe od 14 godina²⁸ – zakon ne precizira da li se ovo odnosi na radnje koji se putem interneta emituju uživo.

Pored toga, čini se da postojeće odredbe o materijalu koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece zahtijevaju da materijal postoji u formi *odvojenog sadržaja*,²⁹ što može isključiti zlostavljanje koje se emituje uživo, koje nije preuzeto ili sačuvano kao datoteka. U odsustvu eksplicitnih zakonskih odredbi za ove oblike seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, počinioci mogu djelovati bez mnogo straha od posljedica. Stoga je od suštinskog značaja jačanje pravnog okvira kako bi se jasno definisao i kriminalizovao ne samo materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje, a koji je generisan vještačkom inteligencijom, već bi se kriminalizovalo i zlostavljanje koje se emituje uživo.

25 Crna Gora, [Krivični zakonik](#) (2003), član 211 stav 7.

26 Isto, član 175a stav 2.

27 Crna Gora, [Nacrt zakona o zaštiti maloljetnika u digitalnom okruženju](#) (2026), član 17.

28 Crna Gora, [Krivični zakonik](#) (2003), čl. 211 stav 2, 211 stav 4.

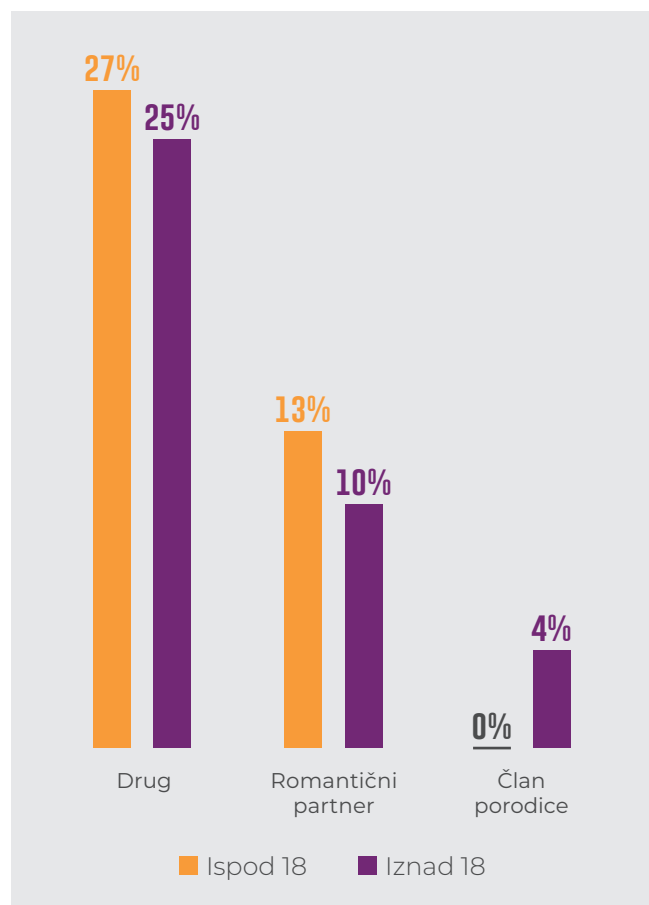
29 Isto, član 211 stav 6.

1.4 POČINIOCI SEKSUALNE EKSPLOATACIJE I SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE

Razumijevanje ko vrši seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije suštinski je značajno za efikasno rješavanje ovog problema. Javni diskurs često se fokusira na narativ o “opasnosti od nepoznatih lica”, ali podaci prikupljeni u Crnoj Gori ukazuju na kompleksniju stvarnost. Iako se zlostavljanje od strane nepoznatih lica svakako dešava, značajan broj slučajeva uključuje ljude iz djetetovog društvenog okruženja.

Prema nalazima iz istraživanja, 66% slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije počinila je osoba koju je dijete poznavalo. Intervjui su potvrdili ove obrasce, a mladi ljudi i stručnjaci su opisivali eksploataciju i zlostavljanje u okviru postojećih veza koje karakterišu manipulacija, kontrola i drugi oblici nasilja. U takvim situacijama tehnologija je često bila samo jedan dio šireg obrasca prinude i zlostavljanja.

Grafikon 1: Počinioci seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije

Gdje se odvija seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije?

Nalazi pokazuju da se seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije ne dešavaju samo onlajn. Naprotiv, uočeni obrasci ukazuju na kontinuum zlostavljanja u kojem su digitalni i elementi kontakta u realnom prostoru usko isprepleteni.

Prema podacima iz istraživanja, 82% slučajeva seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije uključivalo je društvene mreže, najčešće Instagram (45%), Viber (42%), Snapchat (22%) i Facebook (9%). Štaviše, 5% slučajeva eksploatacije i zlostavljanja dogodilo se na platformama za igrice. Ovo ističe ulogu digitalnih prostora u olakšavanju početnog kontakta, komunikacije ili dijeljenja seksualnog sadržaja.

Međutim, kao što je detaljno opisano u prethodnim djelovima, intervjui s mladim ljudima, stručnjacima koji direktno rade s djecom i stručnjacima iz oblasti pravosuđa ističu da se ove interakcije često protežu izvan digitalne sfere, pri čemu seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije uključuje i digitalni kontakt u realnom prostoru.

Podaci iz istraživanja takođe su pokazali da su najčešći odgovori na pitanje gdje su djeca srela počinioca bili “u školi” (37%), “na javnim mjestima” (30%) i “na internetu” (30%).

Ovi nalazi naglašavaju značaj prevazilaženja podjele na onlajn naspram oflajn / na mreži naspram van mreže i prihvatanja činjenice da se seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije često ukorjenjuju u šire društveno okruženje i odnose djece.

Vršnjačko zlostavljanje

Zlostavljanje od strane vršnjaka izdvojilo se kao snažna tema, shodno podacima iz istraživanja na nivou domaćinstava i intervjua. Kao što se moglo vidjeti u gore navedenim podacima, u 25% slučajeva počinilac seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije bio je prijatelj ili poznanik djeteta (mlađi od 18 godina).

Stručnjaci iz oblasti pravosuđa i stručnjaci koji direktno rade s djecom opisali su slučajeve

u kojima su djeca učestvovala u seksualnom iznuđivanju vršnjaka. U tim situacijama korišćeni su digitalni alati za intenziviranje ili nastavljjanje zlostavljanja. Socijalna radnica je opisala slučaj koji je uključivao seksualno maltretiranje i ucjenu devojčice od strane grupe vršnjaka:

“

To je bilo od strane njenog vršnjaka, (...) naveo ju je da povjeruje da su u vezi, međutim, sve je to bilo inscenirano kako bi je ponizio. (...) Odveo ju je na neko mjesto, gdje su imali neki seksualni čin i dječaci su to snimili, dva dječaka, kako je rekla, iz žbunja. (...) Kasnije su joj poslali taj snimak, proslijedili ga na njen telefon i od tada počinje ucjena. (...) “Daj mi novac, inače ću objaviti fotografije”, (...) [ona] je davala novac tokom cijele jedne godine. (FW)

”

U nekim slučajevima, zlostavljanje je prevazilazilo pojedinačne incidente i prerastalo u dugotrajno zlostavljanje. I stručnjaci i mladi ljudi opisali su koordinisano zlostavljanje u kojem je više vršnjaka pribavljalo seksualni materijal od djeteta i dijelilo ga unutar vršnjačke grupe. Ovo se često dešavalo u školama, sportskim timovima ili drugim sredinama u kojima se mladi okupljaju i moglo je da traje mjesecima prije nego što bude otkriveno, ako bi uopšte i bilo otkriveno. Jedna od zaposlenih koje direktno rade s djecom ispričala je:

“

U ovom trenutku u fudbalskom klubu, jednom lokalnom, kruži snimak djevojčice, (...) koja im eksplicitno pokazuje svoje genitalije, ovako, a dječaci je snimaju. (...) A počinioci su dva dječaka mlađa od 14 godina i ona je mlađa od 14 godina (...). (FW)

”

Pravni odgovor na vršnjačko zlostavljanje

Kada se dogode takva krivična djela, crnogorsko zakonodavstvo daje prioritet rehabilitaciji u odnosu na kažnjavanje djece koja su (navodno) počinila krivična djela seksualne prirode nad drugom djecom.

Prema **Zakonu o postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku**, krivične sankcije imaju cilj da podrže obrazovanje i razvoj djeteta pružanjem zaštite, pomoći, nadzora i specijalizovane obuke. Opšti cilj je sprečavanje ponovnog vršenja krivičnih djela.³⁰ Zakon naglašava potrebu za obazrivim postupanjem prema djeci tokom pravnih postupaka: svi učesnici moraju postupati sa pažnjom i obzirnošću, uzimajući u obzir zrelost djeteta, individualne okolnosti i potrebu zaštite njegove privatnosti, kako bi se obezbijedilo da procesne radnje ne utiču negativno na razvoj djeteta.³¹ Pored toga, djeci optuženoj za krivično djelo mora se obezbijediti kvalifikovano pravno zastupanje. Ako ni dijete ni njegov zakonski zastupnik ne angažuju branioca, sud ili tužilac će ga odrediti s liste advokata s iskustvom u oblasti prava djeteta.³²

Djeca uzrasta od 14 do 17 godina obično se suočavaju s vaspitnim nalogima i mjerama, kao što su sudska opomena, pojačan nadzor ili upućivanje u odgovarajuću ustanovu.³³ Kazna zatvora smatra se izuzetnom mjerom i može se izreći samo djeci uzrasta od 16 do 17 godina za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora duža od pet godina.³⁴ Iako je ograničena na pet godina, može se produžiti do 10 godina za teška krivična djela.³⁵ Kazne se moraju služiti u ustanovama za maloljetnike,³⁶ gdje se djeci obezbjeđuje obrazovanje ili profesionalno i stručno osposobljavanje, prilagođeno njihovim potrebama, a koje sprovodi posebno obučeno osoblje.³⁷

³⁰ Crna Gora, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (2011), član 15.

³¹ Isto, član 49.

³² Isto, član 50.

³³ Isto, član 14, 16.

³⁴ Isto, član 14 stav 3, 32.

³⁵ Isto, član 33 stav 1.

³⁶ Isto, član 168 stav 2.

³⁷ Isto, član 169.

1.4 POČINIOCI SEKSUALNE EKSPLOATACIJE I SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE

Međutim, intervjui sa stručnjacima koji direktno rade s djecom i stručnjacima iz oblasti pravosuđa ukazali su na nedostatak sveobuhvatnih usluga podrške i rehabilitacije za djecu koja su počinila krivična djela. Stručnjaci su objasnili da, čak i ako su takve mjere predviđene zakonom, ako sud izrekne vaspitnu mjeru, nedostaju specijalizovane institucije za sprovođenje takvih mjera i mehanizmi za sprovođenje vaninstitucionalnih mjera. U jednom slučaju, o kojem je govorio stručnjak iz oblasti pravosuđa, vaspitna mjera je morala biti obustavljena, jer nije postojala institucija u kojoj bi se mogla sprovesti.

Stručnjaci su takođe objasnili da djeca mogu biti smještena u Centar za djecu i mlade "Ljubović", koji pruža specijalizovanu podršku djeci kojoj su sudovi izrekli vaninstitucionalne krivične sankcije. Međutim, ukazali su na ograničenu dostupnost psihosocijalnih usluga i na to da sprovođenje ove mjere može biti odloženo zbog dugotrajnih sudskih postupaka, što utiče na efikasnost izrečenih mjera.

Zlostavljanje u romantičnim vezama

Zlostavljanje u kontekstu romantičnih veza takođe je bilo značajno zastupljeno u podacima. Prema istraživanju, 22% počinilaca seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije bili su bivši ili sadašnji romantični partneri i/ili simpatije. U 10% slučajeva, u pitanju je bio partner/simpatija mlađi/ mlađa od 18 godina, a u 13% slučajeva partner/ simpatija je imao/imala 18 ili više godina. Kao što su prethodni odjeljci pokazali, granice između seksualnog zlostavljanja, maltretiranja i nasilja u romantičnoj vezi često su nejasne, što otežava razlikovanje jednog oblika zlostavljanja od drugog.

Oblici nasilja putem tehnologije u vezama među djecom i mladima o kojima se govorilo u intervjuima, često su uključivali emocionalnu manipulaciju, prinudu i kontrolu. Stručnjaci su opisivali slučajeve u kojima su romantični partneri postavljali sve veće zahtjeve, koristeći digitalne alate za praćenje, vršenje pritiska ili zastrašivanje djeteta. U nekim situacijama, svađe ili nesuglasice dovodile su do prijetnji, onlajn ponižavanja ili javnog objavljivanja privatnih razgovora ili fotografija.

Seksualni materijal ponekad je pribavljan bez znanja djeteta – na primjer, putem skrivenog snimanja – ili kroz pritisak da se dokaže naklonost ili posvećenost. Stručnjaci su opisali dva uobičajena načina korišćenja ovog materijala nakon što je dobijen. U nekim slučajevima fotografije su dijeljene tokom veze, unutar vršnjačkih grupa, kao oblik "hvalisanja" ili kao način sticanja društvenog statusa. Češće je materijal korišćen kao sredstvo prinude ili osvete, uz prijetnje da će sadržaj biti objavljen onlajn, ako dijete pokuša da raskine vezu, ili uz dijeljenje fotografija nakon što se veza okonča.

Jedna djevojka je opisala kako je otkrila da je seksualni sadržaj, koji je podijelila s dječakom s kojim je bila u vezi, on distribuirao u vršnjačkim Instagram grupama.

“

Živo se sjećam tog trenutka. (...) Sjedila sam sa prijateljima u [kafiću] (...) i jedan od mojih prijatelja me je pozvao telefonom i rekao mi je... svašta mi je govorio, poput: "Sram te bilo" i takve riječi (...) i znam samo da mi se stomak bukvalno prevrnuo. (...) Dobijala sam poruke poput: "Jesi li to ti, je li moguće?". Bilo je zaista nekoliko poruka poput: "Je li moguće da je ona to uradila?" i tako dalje. (YP)

”

Zlostavljanje u vezama može dovesti do dugotrajnih emocionalnih i psiholoških posljedica. Podaci iz intervju ukazuju na to da se djeca osjećaju krivom ili odgovornom i da se plaše da im se neće vjerovati, kao i da se plaše će se suočiti s moralnom osudom ako nekome kažu ili ako potraže pomoć.

Zlostavljanje od strane osoba koje djetetu nijesu poznate

Iako je većina slučajeva uključivala osobe poznate djetetu, zlostavljanje od strane nepoznatih osoba takođe je bilo prisutno u podacima. Podaci iz istraživanja i intervju pokazali su kako su nepoznati počinioци prilazili djeci na internetu, često putem društvenih mreža. Ovi slučajevi najčešće su uključivali neželjene fotografije koje prikazuju seksualni sadržaj, seksualne predloge uz prinudu ili zahtjeve da im se pošalje seksualni

sadržaj. Međutim, kada se posmatraju zajedno s podacima koji se odnose na vršnjake i partnere, ovi slučajevi su u istraživanju činili manji udio, uzimajući u obzir broj počinitelaca (25%).

Iako seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije vrše osobe koje djeci ranije nijesu bile poznate, čime se i dalje treba baviti, ovi obrasci ukazuju i na potrebu da se prevaziđu ustaljene pretpostavke o počiniocu kao nepoznatoj osobi i da se prepozna na koji način tehnologija može učvrstiti i pojačati postojeće obrasce prinude, maltretiranja i kontrole unutar društvenog okruženja djece.

2. INTERSEKCIONALNOST I ZLOSTAVLJANJE

2. INTERSEKCIONALNOST I ZLOSTAVLJANJE

Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije ne dešavaju se u vakuumu. Podaci ukazuju na niz međusobno povezanih faktora koji oblikuju način na koji su djeca bila izložena eksploataciji i zlostavljanju. Identitet djeteta – na primjer njegov pol, seksualna orijentacija i starost – može uticati ne samo na to kako dijete postaje meta, već i na to kako se zlostavljanje odvija, kako ga dijete doživljava i kako na njega reaguje, kao i na to da li je u stanju da ga otkrije ili potraži podršku. U takvim slučajevima, identiteti i okolnosti na individualnom nivou prepliću se sa širim sistemskim i društvenim mehanizmima koje počinioci iskorišćavaju.

Izjave mladih ljudi i stručnjaka u Crnoj Gori ukazuju na postojanost stavova koji okrivljuju žrtve u vezi sa seksualnom eksploatacijom i zlostavljanjem djece (putem tehnologije). Ovi stavovi su duboko ukorijenjeni u rodno uslovljenim društvenim normama, koje se ne ograničavaju samo na Crnu Goru, i prebacuju odgovornost s počinitelaca na djecu.

2.1 KAKO ROD UTIČE NA SEKSUALNU EKSPLOATACIJU I SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE?

U ovom odjeljku analizira se način na koji rod i društvene norme utiču na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije u Crnoj Gori.

Prema istraživanju, 13% djevojčica (N = 63) bilo je izloženo seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije, u poređenju sa 8% dječaka (N = 43). Iako su stope rasprostranjenosti relativno slične kod dječaka i djevojčica, intervjui otkrivaju na koji način rod oblikuje ne samo kontekst, već i posljedice zlostavljanja. Društvena očekivanja u vezi s rodom utiču na to kako počinioči biraju mete među djecom, kako djeca doživljavaju zlostavljanje i kakve reakcije dobijaju od vršnjaka, članova porodice i institucija.

Učesnici intervjua osvrnuli su se na poseban uticaj društvenih očekivanja i rodni normi na djevojčice. Dominantna uvjerenja o ženskom tijelu često se prenose i na djevojčice, oblikujući način na koji se percipiraju, seksualizuju i okrivljuju za nasilje koje su pretrpjele. Zaposleni koji direktno rade s djecom i stručnjaci iz oblasti pravosuđa istakli su da su posebno bile meta djevojčice koje su ranije ušle u pubertet. Uprkos tome što su još uvijek djeca, njihov fizički razvoj često se koristi kako bi se ponašanje počinilaca opravdalo ili predstavilo kao prihvatljivo.

Socijalna radnica, govoreći o djetetu s kojim je radila, izjavila je:

“

Ona je tipičan primjer djevojčice koja bi mogla biti potencijalna žrtva seksualnog nasilja, kako putem interneta, tako i prilikom kontakta u realnom prostoru, (...), ako joj neko zaista priđe, neko stariji, jer ona jednostavno zrači tako. Lijepa je, slatka, pametna, oblači se... Pa, sad, nijesmo uspjeli da je ubijedimo da nije u redu da se tako oblači jer bi mogla da privuče pažnju nekoga ko nije njenih godina. (FW)

”

Ovo pokazuje kako duboko ukorijenjena rodna uvjerenja i predrasude mogu oblikovati način na koji stručnjaci tumače ranjivost. Sugerisanjem da izgled ili ponašanje djeteta čini “privlačnim” za počinioce – odgovornost se prebacuje s počinioce

na dijete. Takva uvjerenja ne samo da prikrivaju ozbiljnost eksploatacije i zlostavljanja, već i učvršćuju štetna mišljenja da djeca – posebno djevojčice – moraju da promijene svoj izgled ili ponašanje kako bi se spriječilo zlostavljanje, umjesto da se prepozna da odgovornost leži isključivo na počinioce.

Pored toga, stid ukorijenjen u rodno obojenim društvenim normama doprinio je tome da se djeca osjećaju odgovornom za zlostavljanje koje su pretrpjela. Djevojčice često budu osuđene zbog kreiranja seksualnog sadržaja – bilo uz pristanak ili bez njega – ili zbog toga što su seksualno aktivne, čime se dodatno učvršćuje kultura okrivljavanja žrtve. U jednom slučaju majka je rekla pružaocima usluga kako smatra da je njena ćerka – koja je bila drogirana, silovana od strane dvojice dječaka i snimana dok je bila bez svijesti, a video potom bio uveliko dijeljen na društvenim mrežama – isključivo odgovorna za zlostavljanje kojem je bila izložena.

Takođe, u intervjuiima su opisani slučajevi u kojima su djevojčice trpjele teško vršnjačko maltretiranje nakon zlostavljanja. Pored toga što su ih drugi osuđivali i vrijeđali, bile su izložene sekundarnoj viktimizaciji od strane vršnjaka. Kako je jedna djevojka objasnila:

“

Zbijali su neke indirektne šale, znači neko je zapravo dodao neku fotografiju na taj snimak ekrana, kao neki tekst, sada nije važno šta je tamo bilo napisano, ne sjećam se dobro šta je tačno bilo u tom dijelu, ali bi pričali o tome i govorili to čak i pred nastavnikom, međutim, niko nije razumio o čemu se radi. (YP)

”

Podaci iz istraživanja takođe ukazuju na rodno uslovljen obrazac. Od 9% djevojčica (N = 42) traženo je da podijele fotografiju ili video-zapis svojih intimnih djelova kada to nijesu željele, u poređenju sa 2% dječaka (N = 10). Slično tome, 9% djevojčica (N = 45) dobilo je neželjene fotografije sa seksualnim sadržajem, u poređenju sa 4% dječaka (N = 22).

Intervjui su ukazali na to da djevojčice bivaju osuđivane za bilo šta što je u vezi za seksom ili seksualnošću, bez obzira na njihovo učešće ili

pristanak, dok dječaci ponekad možda dobiju odobrenje ili potvrdu vršnjaka za upuštanje u seksualne radnje. Djevojčice su bile izopštavane, stigmatizovane i navođene da se osjećaju “prljavo” ili odgovorno za zlostavljanje kojem su bile izložene. Jedna djevojka je izjavila da, bez obzira na okolnosti, (...) *opet svi krive ženu*. (YP)

S druge strane, seksualno zlostavljanje ili seksualna eksploatacija dječaka putem tehnologije često se umanjuje ili zanemaruje. Prepreke s kojima se dječaci suočavaju su različite, ali podjednako stvarne. Stručnjaci i mladi koji su intervjuisani objasnili su da se dječaci često doživljavaju kao oni koji bi trebalo da imaju kontrolu, a ne kao osobe koje mogu biti izmanipulisane ili iskorišćene. Ovakva percepcija ne samo da utiče na to da dječaci koji su izloženi zlostavljanju budu ućutkani, već doprinosi i širem poricanju da oni uopšte mogu biti žrtve.

Kako je objasnila jedna socijalna radnica:

“

(...) A onda se djeca stide da to priznaju, posebno ako se dešava muškoj djeci, neka vrsta nasilja. (...) Jer smo još uvijek u ovom patrijarhatu. (...) Pa, ono što mu [dječaku] stvara pritisak jeste da mora biti jak, da jednostavno ne može popustiti pred nečim, pred nekim uticajem, da [ne može] biti žrtva seksualne eksploatacije. Naprotiv, ako ga nečemu i uče, onda ga doživljavaju kao nekoga ko ima sklonosti da iskorišćava druge, tako nekako. (FW)

”

Ova očekivanja stvaraju ozbiljne prepreke za prijavljivanje ovakvih slučajeva. Stručnjaci su opisivali kako je kod dječaka u okviru porodice i zajednice prisutan snažan osjećaj sramote i stida i kako ponekad doživljavaju i odbacivanje. U jednom ekstremnom slučaju, stručnjak iz organizacije civilnog društva opisao je reakciju oca čiji je sin bio izmanipulisan da učestvuje u seksualnom činu koji je pritom bio sniman:

“

(...) Njegov otac ga se odrekao. Bukvalno mu je rekao: “Bolje bi bilo da te nikada nijesmo rodili, stvorili, nego da ja proživljavam ovu sramotu što ovo radiš pred kamerama, odvratan si, potpuno si izopačen, ne prepoznajem svoje dijete (...). (FW)

”

Takve reakcije ilustruju kako rigidne predstave o muškosti, koje izjednačavaju muškost s dominacijom, kontrolom i nepobjedivošću, dječacima uskraćuju prostor da budu saslušani. To ne samo da ih odvraća od prijavljivanja zlostavljanja, već može i dodatno produbiti traumu zbog zlostavljanja dodavanjem osjećanja neuspjeha i odbacivanja. Stručnjaci su naglasili da patrijarhalne norme, koje definišu muškost kao snagu i dominaciju, dječacima ostavljaju malo prostora da budu prepoznati kao osobe koje su bile izložene seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju.

2.2 STAVOVI KOJI OKRIVLJUJU ŽRTVU

Izjave mladih ljudi i stručnjaka u Crnoj Gori ukazuju na postojanost stavova koji okrivljuju žrtve u vezi sa seksualnom eksploatacijom i zlostavljanjem djece (putem tehnologije). Ovi stavovi su duboko ukorijenjeni u rodno uslovljenim društvenim normama, koje se ne ograničavaju samo na Crnu Goru, i prebacuju odgovornost s počinilaca na djecu.

U intervjuima su opisani slučajevi u kojima su djevojčice, koje su bile snimane bez svog znanja ili pristanka, bile javno osuđivane, ismijavane i stigmatizovane nakon što je taj materijal bio podijeljen, dok su počinioči nailazili na saosjećanje ili čak podršku. Jedna djevojka se osvrnula na slučajeve, objavljene u medijima, u kojima je distribuiran seksualni sadržaj s djecom, a djeca potom bila osuđivana:

A bilo je odvratnih slučajeva koji su se dešavali u Podgorici, (...) ta djevojčica prošle godine, imala je 13 godina, izašao je neki pornografski snimak i bila je linčovana (...). Bio je potpuni haos i svi su svašta govorili o njoj. (...) Bilo mi je toliko žao nje, jer nije znala da je taj momak snima. (...) A to se [desilo] i sa još jednom djevojčicom, čiji je otac pretukao tog momka. Svi, apsolutno svi, stali su na njegovu stranu [stranu muškarca koji je zlostavljao djevojčicu], kako u vijestima, tako i u novinama. (YP)

Ovakvi primjeri ukazuju na to kako su djeca često izložena sekundarnoj viktimizaciji kroz stigmatizaciju i javno sramoćenje.

Jedna ekspertkinja iz oblasti pravosuđa osvrnula se na to kako se djevojčicama i ženama sudi na osnovu njihovog fizičkog izgleda, što odražava stavove kojima se okrivljuje žrtva. Objasnila je kako je primijetila da u nekim slučajevima osjeti olakšanje kada vidi da je djevojčica mlađa i manje razvijena, jer je tada manja vjerovatnoća da će biti izložena takvom osuđivanju:

“

Zato što sam uhvatila sebe [kako razmišljam], kada mi dođe dijete na taj sastanak na kojem se vrši procjena i priprema, da osjećam olakšanje kada vidim da je u pitanju pravo dijete, bez sekundarnih polnih karakteristika, a onda sam shvatila da me brine kako će drugi učesnici gledati na djevojčicu koja je došla u majici u kojoj joj se vidi stomak, ili koja ima veće grudi od mene, ili šta god. Tada sam zaključila da ima prostora [za edukaciju]... (JP)

”

Stručnjaci koji rade direktno s djecom takođe su se osvrnuli na narrative kojima se okrivljuju žrtve, a koji se dodatno učvršćuju unutar porodica. Neki roditelji, na primjer, pripisivali su zlostavljanje načinu na koji su se njihove ćerke oblačile, kako su govorile ili se družile, sugerišući time da su djevojčice na neki način “izazivale” počinioce.

Podaci iz intervjua takođe su ukazali na to kako se od djece često očekuje da svojim ponašanjem i postupcima izbjegnu zlostavljanje, umjesto da se odgovornost pripisuje počiniočima. Jedna tužiteljka je opisala slučaj u kojem su članovi zajednice, uključujući roditelje i stručnjake, dovodili u pitanje da li je seksualni čin bio uz pristanak, na osnovu uzrasta, izgleda ili ponašanja djevojčice:

“

To je jedan ekstreman slučaj, jer majka nije vjerovala djetetu kada je rekla da ju je silovao očuh, jer je to bila 16-godišnja djevojčica, lijepa, razvijena, svi su bili u tom fazonu... Očuh je bio mnogo mlađi od majke i svi su sumnjali da se to desilo uz pristanak. Shvatila sam da sam bila jedina osoba koja je vjerovala toj djevojčici. Tužiteljka joj je takođe povjerovala, ali je socijalna radnica iz Centra direktno rekla djevojčici: “Tvoja majka ti ne vjeruje, a ni ja (...)” Najteže mi je kada vidim da nekako svi sažaljevaju počinioce, a ne stanu na stranu djeteta koje je očigledno silovano. (JP)

”

Stručnjaci su naglasili da ovakvi stavovi nijesu izolovani primjeri, već sistemski, utkani u šire patrijarhalne strukture. Objasnili su da u mnogim zajednicama seksualno zlostavljanje i dalje predstavlja tabu temu i da se na otkrivanje takvih slučajeva često reaguje umanjivanjem značaja, nevjericom ili zauzimanjem stava da je krivo dijete. Jedna socijalna radnica je istakla da je, iako je postignut napredak u promjeni stavova javnosti, ta promjena i dalje spora, a patrijarhalni stavovi i dalje široko rasprostranjeni.

Podaci iz intervjua takođe su ukazali na to kako se od djece često očekuje da svojim ponašanjem i postupcima izbjegnu zlostavljanje, umjesto da se odgovornost pripisuje počiniocima.

2.3 TABUI U VEZI SA SEKSUALNIM ZLOSTAVLJANJEM

Jedan od ključnih pokretača stavova kojima se okrivljuje žrtva u Crnoj Gori jeste snažan tabu u vezi sa seksom i seksualnošću. Podaci iz intervjua dosljedno ukazuju na to kako razgovori s djecom o seksu ostaju teški za odrasle i generalno se izbjegavaju ili se o toj temi uopšte ne govori. Ovaj tabu u vezi sa seksom oblikuje ne samo način na koji dolazi do zlostavljanja, već i način na koji djeca razumiju zlostavljanje i reaguju na njega, čime se u krajnjoj liniji dodatno obeshrabruje otvoren i iskren dijalog unutar porodica, škola i zajednica.

Ovaj nedostatak dijaloga dodatno je pogoršan ograničenim pristupom sveobuhvatnom obrazovanju o seksualnosti i partnerskim odnosima.

Prema podacima iz istraživanja, samo 48% djece u Crnoj Gori izjavilo je da je pohađalo neki oblik formalnog ili neformalnog seksualnog obrazovanja.³⁸ Iako samo obrazovanje ne može spriječiti seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece (putem tehnologije), ono može igrati ključnu ulogu u pomaganju djeci da razumiju šta znači pristanak, da prepoznaju nasilna ponašanja i osjete da imaju podršku u postavljanju granice. Ako nema ovakvih temelja, štetne norme se ne dovode u pitanje, čime se pojačava stigmatizacija, učvršćuju stavovi kojima se okrivljuje žrtva i podstiče ćutanje. To počinocima olakšava da iskoriste nedostatak znanja kod djece, a djeci otežava da prepoznaju ili otkriju zlostavljanje.

Učesnici intervjua objasnili su kako se ovaj tabu ne odnosi na samu seksualnost, već i na zaštitu porodičnog ugleda i društvenog položaja. Kako je objasnio jedan mladić:

“

Opet je to taj tabu trenutak, to je plemenski način razmišljanja u kojem se ljudi ne posmatraju kao pojedinci već kroz njihovo prezime, a onda se pogrešan postupak jedne osobe vidi kao pogrešno postupanje cijele porodice. (...) Ljudi nekako ipak odlučuju da to prikuju i nastave da žive, misle da mogu normalno da funkcionišu u svakodnevnom životu, ali opet im ni to sigurno ne odgovara – činjenica da su dobro unutar četiri zida, dokle god društvo za to ne sazna, naša čast je sačuvana, neka vrsta performativnog ponašanja (...). (YP)

”

Ovo pokazuje da razlozi neprijavljivanja i neotkrivanja takvih slučajeva leže ne samo u osjećaju stida, već i u strahu da bi se time nanijela sramota porodici ili zajednici.

Stručnjaci iz oblasti pravosuđa potvrdili su ovo, ističući da čak i kada su djeca spremna da podijele informacije, roditelji ili rođaci mogu da se protive otkrivanju ili prijavljivanju zbog stigmatizacije koja se vezuje za seksualno zlostavljanje. Kao što je jedan stručnjak objasnio:

“

Nekad imate dijete koje pristane da da neke informacije, međutim, imate roditelje koji ne pristaju na to. Sve se svodi na zajednicu u kojoj živimo. Ovo je i dalje neka vrsta tabu teme. (JP)

”

³⁸ Ovaj termin koristi se da bi uskladio s terminom koji je korišćen u istraživanju.

U takvim okruženjima počinioci imaju korist od društvenih normi i tabua kojima se podstiče ćutanje o seksualnom zlostavljanju, ali ih mogu i dodatno zloupotrijebiti, znajući da na taj način mogu spriječiti djecu da progovore. Oslanjajući se na stigmatizaciju, izazivanje osjećaja sramote i straha od krivice, počinioci mogu manipulirati djecom kako bi ih naveli na poslušnost. Primjeri su obuhvatali prijetnje da će komunikacija djeteta s počiniocem biti otkrivena, posebno u slučajevima kada je dijete dijelilo seksualni sadržaj, ili da će o zlostavljanju biti obaviješteni roditelji i vršnjaci. Takve prijetnje su moćne upravo zato što se oslanjaju na ukorijenjene stavove kojima se stigmatizuje dječja seksualnost i kojima se djeca mogu prikazati kao odgovorna za zlostavljanje.

Sveukupno gledano, ovi nalazi pokazuju kako tabui u vezi sa seksualnošću stvaraju uslove u kojima se zlostavljanje skriva, otkrivanje i prijavljivanje obeshrabruju, a djeca ostaju bez podrške. Društveni diskurs mora se usmjeriti ka prebacivanju odgovornosti isključivo na počinioce, kako bi se djeci omogućilo da se osjećaju bezbjedno da progovore, bez straha da će osramotiti sebe ili svoju porodicu.

2.4 KAKO UZRAS UTIČE NA SEKSUALNU EKSPLOATACIJU I SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE PUTEM TEHNOLOGIJE?

Uzrast djece može oblikovati način na koji se seksualna eksploatacija i zlostavljanje putem tehnologije odvijaju i razumiju. Među ispitanom djecom uzrasta od 12 do 17 godina, starija djeca su prijavila znatno veće stope zlostavljanja. Dok je 2% dvanaestogodišnjaka bilo izloženo nekom obliku seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije, to je bio slučaj kod 25% sedamnaestogodišnjaka.

Važno je napomenuti da to ne znači nužno da su mlađa djeca rjeđe izložena. Zapravo, starija djeca su vjerovatno bila sklonija da prepoznaju situacije zlostavljanja ili su se osjećala dovoljno samouvjereno da ih otkriju u istraživanju.

Analiza podataka iz istraživanja pokazuje da, iako starija djeca provode više vremena u digitalnom okruženju, to ne povećava vjerovatnoću da će biti izložena seksualnom zlostavljanju putem tehnologije ili drugim oblicima nanošenja štete u onlajn prostoru. Iako ovo može djelovati kontraintuitivno, ovaj nalaz je konzistentan u preko 20 zemalja iz studije “Disrupting Harm” – vrijeme provedeno onlajn ne predstavlja glavni faktor izloženosti seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju djece putem tehnologije.³⁹ Starija djeca mogu biti izloženija, jer su u životnoj fazi kada se više druže s drugim ljudima u onlajn i u realnom prostoru, imaju više slobode i samostalnosti i počinju da istražuju romantične veze i seksualnost.

Uprkos podacima koji ukazuju na to da starija djeca mogu biti više izložena određenim oblicima eksploatacije i/ili zlostavljanja, Krivični zakonik Crne Gore ne obezbjeđuje uvijek jednak nivo zaštite za ove uzraste. Naime, kazne za prikazivanje pornografskog sadržaja djeci, kao i za navođenje ili korišćenje djece za kreiranje materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece ili *pornografske performanse* niže su kada dijete ima 14 ili više godina.⁴⁰ Ova razlika proizilazi iz činjenice da, iako Krivični zakonik definiše dijete kao svako lice mlađe od 18 godina, istovremeno koristi termin *maloljetnik* za djecu uzrasta od 14 do 17 godina.⁴¹ Blaže kazne su predviđene za dva gore navedena krivična djela kada su počinjena nad *maloljetnicima*.

Ova nedosljednost dodatno se ogleda u tome što djeca uzrasta od 14 godina nijesu obuhvaćena zakonskom zaštitom od onlajn vrbovanja,⁴² vjerovatno zato što Crna Gora postavlja starosnu granicu za seksualni pristanak na 14 godina.⁴³ Međutim, određivanjem obima krivičnih djela vrbovanja djece isključivo na osnovu uzrasta za seksualni pristanak, zanemaruje se činjenica da starija djeca mogu biti izmanipulisana i prisiljena u seksualne svrhe u digitalnom prostoru, što ih izlaže većem riziku od štete. Stoga je od suštinskog značaja ukloniti razlike u težini kazne i popuniti zakonske praznine po pitanju zaštite, kako bi se krivična djela seksualne prirode učinjena putem tehnologije podjednako vezivala za ponašanje usmjereno na svu djecu, bez obzira na uzrast, čime bi se osiguralo da nijedan uzrast ne bude manje zaštićen u odnosu na neki drugi.

39. UNICEF Innocenti – Razmatranja za strategiju i dokaz: Djetinjstvo u digitalnom svijetu: Vrijeme provedeno ispred ekrana, vještine i mentalno zdravlje (UNICEF Innocenti, Firenca 2023). Dostupno na: www.unicef.org/innocenti/reports/childhood-digital-well-being

40. Crna Gore, *Krivični zakonik* (2003), čl. 271 stav 1, čl. 271 stav 2, 278 stav 4.

41. *Isto*, član 142 stav 3, član 142 stav 8.

42. *Isto*, član 271b.

43. *Isto*, član 206 stav 1.

3. OTKRIVANJE

3. OTKRIVANJE

Studija “Disrupting Harm” definiše otkrivanje kao situaciju u kojoj djete saopštava ili pokušava da saopšti da je izloženo ili je bilo izloženo seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju.⁴⁴

Otkrivanje može imati različite oblike: neka djeca mogu eksplicitno govoriti o onome što se dogodilo, dok se druga mogu izražavati indirektno, kroz promjene u ponašanju, govoru tijela ili drugim neverbalnim znacima.⁴⁵ Otkrivanje nije uvijek namjerno; može biti slučajno, djelimično ili nejasno i rijetko se dešava kao jednokratni događaj.⁴⁶ Češće se odvija postepeno, kao dio tekućeg procesa, oblikovanog djetetovim osjećajem sigurnosti, povjerenja i spremnosti koji se razvija.

Ovaj odjeljak studije istražuje faktore koji utiču na to da li, kako i kome djeca u Crnoj Gori otkrivaju seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje putem tehnologije. U njemu se analiziraju osobe kojima se djeca najčešće povjeravaju, načini na koje dolazi do otkrivanja, kao i prepreke koje to sprečavaju.

Razumijevanje okolnosti u kojima djeca otkrivaju zlostavljanje neophodno je za oblikovanje efikasnih odgovora. Ono pruža uvid ne samo u načine na koje djeca traže podršku, već i u načine na koje porodice, vršnjaci i stručnjaci mogu biti bolje osposobljeni da prepoznaju i reaguju na

znakove eksploatacije i zlostavljanja. Važno je naglasiti da studija ne polazi od pretpostavke da djeca prvenstveno otkrivaju zlostavljanje putem formalnih mehanizama zaštite. Otkrivanje je često lično i složeno i ne mora nužno dovesti do formalnog prijavljivanja.

Podaci o otkrivanju iz ove studije dolaze s više izvora, među kojima su odgovori djece dati u okviru istraživanja, u kojima su djeca navela da su bila izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije, odgovori u okviru intervjua s mladima koji su bili izloženi eksploataciji i zlostavljanju putem tehnologije tokom djetinjstva, odgovori zaposlenih koji direktno rade s djecom, kao i stručnjaka iz oblasti pravosuđa.

Od 214 slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije među djecom uzrasta od 12 do 17 godina, u godini koja je prethodila istraživanju, 59% slučajeva nije bilo nikome otkriveno (N = 120). Drugim riječima, u skoro tri od pet slučajeva djeca nijesu rekla roditelju, prijatelju, nastavniku ili bilo kojoj drugoj osobi od povjerenja za zlostavljanje ili eksploataciju. To znači da osobe za koje se nadamo da će djeca od njih potražiti pomoć često nijesu ni svjesne da se zlostavljanje dogodilo.

⁴⁴ Komonvelt Australije, *Kraljevska komisija za institucionalne odgovore na seksualno zlostavljanje djece: Završni izvještaj, Tom 4 – Identifikacija i otkrivanje seksualnog zlostavljanja djece*, (Komonvelt Australije, 2017), str. 22. Dostupno na: https://www.childabuseroyalcommission.gov.au/sites/default/files/final_report_-_volume_4_identifying_and_disclosing_child_sexual_abuse.pdf.

⁴⁵ Isto, str. 22.

⁴⁶ Isto, str. 8.

3.1 KOME SE DJECA POVJERAVAJU?

Kada su djeca u Crnoj Gori otkrivala seksualnu eksploataciju i zlostavljanje putem tehnologije, podaci iz istraživanja pokazuju da su se najčešće povjeravala prijateljima (20%), zatim bratu ili sestri (9%), a onda majci ili starateljki (8%). Ovo ukazuje na to da se djeca obično prvo obraćaju osobama iz svog neposrednog društvenog okruženja, a ne formalnim sistemima podrške.

Iako su podaci iz intervjua o načinima otkrivanja ograničeni, mladi ljudi koji su učestvovali u intervjuiima opisali su da su se povjeravali osobama koje su doživljavali kao pouzdane, pune razumijevanja i emocionalne podrške. Vršnjaci su se često pojavljivali kao ključne osobe od povjerenja, što je u skladu s nalazima istraživanja.

Intervjui su dodatno pokazali kako prijatelji mogu da ponude empatiju i podršku, naročito kada su imali slična iskustva ili su se mogli poistovjetiti s onim kroz šta je dijete prolazilo.

Međutim, otkrivanje koje je ostajalo unutar vršnjačkih mreža rijetko je dovodilo do daljih akcija ili formalne intervencije. To je naročito bio slučaj kada je zlostavljanje doživljavano kao nešto normalno ili kao "manje ozbiljno", kao što je dobijanje neželjenog seksualnog sadržaja ili kada su pokušaji ucjene bili odbacivani ili poricani. Jedna djevojka je opisala šta se dogodilo kada se povjerila prijateljici:

“

Rekla sam samo svojoj najboljoj prijateljici, ona je jedina [koja zna] danas. Možda sam rekla jednoj rođaki i to je to, tako da niko ne zna. Moji roditelji ne znaju, hvala Bogu, i nadam se da nikada neće saznati. (YP)

”

Njen iskaz pokazuje kako otkrivanje može ostati ograničeno na vršnjačke odnose, što pruža emocionalno olakšanje, ali često ostaje bez pristupa zaštiti, pozivanja na odgovornost ili pružanja podrške van neposrednog društvenog okruženja.

Posmatrani zajedno, ovi obrasci ukazuju na to da otkrivanje nije oblikovano samo time *kome* se djeca povjeravaju, već i time *kada* i *zašto* se osjećaju spremnim da progovore. Sljedeći odjeljak detaljnije istražuje ove obrasce, ispitujući okolnosti pod kojima dolazi do otkrivanja.

3.2 KADA I ZAŠTO DJECA OTKRIVAJU SVOJE ZLOSTAVLJANJE?

Otkrivanje se rijetko dešava odmah – često je to dugotrajan i emocionalno zahtjevan proces. Mnoga djeca trpe zlostavljanje tokom dužeg vremenskog perioda, prije nego što dođu do tačke u kojoj se osjećaju spremnom ili primoranom da nekome kažu.

Iako podaci iz istraživanja ne mogu otkriti razloge koji dovode do otkrivanja, intervjui s mladima koji su bili izloženi seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju, stručnjacima koji direktno rade s djecom i stručnjacima iz oblasti pravosuđa pružili su važan uvid u to šta može podstaći ili navesti djecu da progovore.

U nekim slučajevima do otkrivanja bi dolazilo tek kada bi dijete dostiglo tačku emocionalnog pucanja. U intervjuima su opisana osjećanja uznemirenosti i iscrpljenosti nakon dužeg perioda ucjene, manipulacije ili sve većeg broja zahtjeva od strane počinitelja. Usljed nemogućnosti da nastave da ispunjavaju ove zahtjeve, otkrivanje je bilo posljednja opcija. Jedna od zaposlenih koje direktno rade s djecom predstavila je ovaj obrazac na primjeru dječaka uzrasta od 17 ili 18 godina:

(...) Uspostavio je neku vrstu virtuelne veze s odraslom ženom, imali su seks preko interneta. (...) I u jednom trenutku se ona izmakla, a pojavio se muškarac. Naš dječak vidi muškarca koji mu kaže: “U redu, snimili smo sve ovo, sve što si uradio, (...) svi tvoji ukućani će uskoro ovo vidjeti, u tvom razredu, svuda gdje se budeš kretao, ali sve može biti u redu ako nam platiš određenu sumu novca” – govorimo o nekoliko hiljada eura. (...) Pošto je pravio video-igrice, mogao je da zaradi nešto novca, ali nije dugo prošlo kad se našao u situaciji da više nije mogao da plaća tu ucjenu, pa kada se više ništa nije moglo učiniti, rekao je svojoj porodici šta se dešava. (FW)

Jedna mlada djevojka koja je bila izložena višestrukim incidentima seksualnog zlostavljanja putem tehnologije, prije navršених 18 godina, opisala je očaj koji je osjećala kada je njen izmanipulisani seksualni sadržaj dijeljen onlajn i kako ju je to navelo da potraži pomoć:

“

I u tom trenutku sam se slomila, (...) i prvi i drugi put, sve me je stiglo. Onda sam bila toliko očajna da sam kontaktirala Sigurnu žensku kuću, jer su objavili taj video na nekom profilu tipa Tračara [Gossip girl]. (YP)

”

Još jedan način na koji je dolazilo do otkrivanja, a o kome su govorili stručnjaci, odnosio se na djecu koja su, savladana zlostavljanjem, prestajala da udovoljavaju zahtjevima počinitelja, u nadi da će se situacija sama od sebe riješiti. Međutim, to je ponekad dovodilo do toga da počinitelj sprovede u djelo svoje prijetnje, poput distribuiranja seksualnog sadržaja djeteta, što je rezultiralo ponižavanjem, maltretiranjem ili sekundarnom viktimizacijom. Jedna od stručnjakinja koja direktno radi s djecom opisala je ovaj slijed događaja na primjeru trinaestogodišnje djevojčice koja je bila u vezi s malo starijim dječakom:

“

(...) Slao joj je fotografije i video-snimke, ona je njemu slala video-snimke. (...) Kada ga je u jednom trenutku uznemirila, taj snimak je naravno bio sačuvan, a kada je konfliktna situacija eskalirala i jednostavno došlo do želje da raskine i izađe iz te veze, prvo je nastupila ucjena da će snimak biti poslat, a potom se to i dogodilo. Snimak je poslat preko društvenih mreža, uključujući i Snapchat mrežu, i stigao je, vjerujte mi, brzinom svjetlosti – do djece, odraslih, čak i do djece u nižim razredima. Rugali su joj se... (FW)

”

Ponekad otkrivanje nije iniciralo dijete, već ljudi oko njega. Roditelji, braća i sestre ili vršnjaci primijetili su promjene u ponašanju djeteta, poput povlačenja, promjena u fizičkom izgledu ili promjena raspoloženja, što je izazivalo zabrinutost i skretalo pažnju. Takva zapažanja ponekad su dovodila do razgovora, provjere uređaja ili drugih načina reagovanja. Jedan stručnjak u oblasti pravosuđa ispričao je slučaj u kojem je majka primijetila promjene u ponašanju svoje kćerke:

“

Bila je (...) zaključana u svojoj sobi, kod kuće i nije izlazila. Majka je postala sumnjičava i nekako je došla do telefona, pa je tako sve otkriveno. (JP)

”

Takođe je bilo slučajeva slučajnog otkrivanja, kada je zlostavljanje otkriveno nenamjerno. U jednom slučaju, počinitelj je fizički prišao kući djeteta, nakon čega je majka otkrila šta se dešava. U drugom slučaju, stručnjakinja je navela kako su socijalne službe otkrile zlostavljanje tokom rada s porodicom.

U cjelini uzeto, nalazi u Crnoj Gori, kao i u drugim zemljama u kojima je sprovedeno ovo istraživanje, ukazuju na to da mnoga djeca otkrivaju zlostavljanje pod izuzetno teškim okolnostima. Otkrivanje se obično odlaže dok se šteta ne produbi, dok dijete više nije u stanju da se nosi sa zahtjevima počinioca ili dok neko drugi ne primijeti znake upozorenja. Ovo ukazuje na ograničen broj faktora koji dovode do otkrivanja, u poređenju s velikim brojem prepreka s kojima se djeca suočavaju.

Kašnjenja u otkrivanju takođe imaju duboke posljedice po pristup pravdi. U Crnoj Gori, rokovi zastarjelosti – period nakon kojeg se više ne može pokrenuti krivični postupak za krivično djelo – obično se kreću od 10 do 20 godina za prestupe u vezi sa seksualnom eksploatacijom i seksualnim zlostavljanjem djece putem tehnologije,⁴⁷ u zavisnosti od izrečene kazne. Važno je napomenuti da se ovaj rok računa od trenutka kada dijete navrší 18 godina,⁴⁸ što predstavlja pozitivnu odredbu kojom se uzimaju u obzir poteškoće u otkrivanju tokom djetinjstva. Ipak, sama činjenica postojanja roka zastarjelosti može dovesti do toga da počinioci izbjegnu odgovornost: do trenutka kada je osoba koja je bila izložena zlostavljanju ili eksploataciji bude spremna da progovori – rok za krivično gonjenje može već isteći. Kako bi se djeca zaista zaštitila i kako bi se obezbijedilo ostvarivanje njihovog prava na pravdu, rokove zastarjelosti za sva krivična djela seksualne prirode u vezi s djecom treba ukinuti.

47 Crna Gora, Krivični zakonik (2003), član 124.

48 Isto, član 125 stav 3.

3.3 PREPREKE U OTKRIVANJU ZLOSTAVLJANJA

Djeca se često suočavaju s nizom sistemskih, društvenih i ličnih prepreka koje ih sprječavaju da progovore o zlostavljanju. Podaci iz istraživanja i intervju ukazuju na ključne prepreke, među kojima su uočeni različiti uzroci – da li djeca prepoznaju zlostavljanje, njihovo percipiranje ozbiljnosti situacije, osjećaj stida, društvene norme u vezi s nasiljem i seksualnošću, kao i strahovi od reakcija drugih ljudi.

Svijest i percipirana ozbiljnost

Najčešće prijavljena prepreka u otkrivanju zlostavljanja u istraživanju bila je da djeca nijesu smatrala da je zlostavljanje dovoljno ozbiljno da bi se otkrilo (21%). Ovaj nalaz sugerise da mnoga djeca imaju poteškoća u prepoznavanju određenih ponašanja kao zlostavljanja ili ih ne smatraju dovoljno ozbiljnim da bi potražili pomoć, što može biti posljedica normalizacije nasilja u društvu.

Intervjui su takođe ukazali na široko rasprostranjen nedostatak prepoznavanja seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije, što je povezano s ograničenim razumijevanjem toga šta predstavlja zlostavljanje i s razumijevanjem specifičnih obrazaca digitalnih interakcija. Kao što je objasnila jedna od stručnjakinja koje direktno rade s djecom, kada djeca ne prepoznaju nasilje, posebno onlajn nasilje, možda zapravo ne razumiju njegovu ozbiljnost:

“

Trebalo bi ga približiti djeci kroz radionice i igre – kako mogu prepoznati da su žrtve, pokazati im da mogu biti izložena riziku, da mogu biti izložena i vršnjačkom nasilju i onlajn nasilju i porodičnom nasilju, i da takve stvari ne treba da budu prihvatljive. (FW)

”

Nekoliko stručnjaka je naglasilo da mnoga djeca nemaju dovoljno znanja zahvaljujući kojem bi razumjeli granice pristanka, prinude i manipulacije u digitalnom prostoru.

Učesnici su takođe primijetili da su neki oblici onlajn nasilja postali toliko uobičajeni unutar vršnjačkih grupa, u medijima i na digitalnim platformama, da ih djeca često ne prepoznaju

kao ozbiljne. Pružaoci usluga i stručnjaci iz oblasti pravosuđa opisali su kako je agresivna, seksualizovana i neprijateljska komunikacija postala uobičajen dio interakcije među mladima. Ponašanja poput zadirkivanja, šala na tuđi račun ili slanja neželjenih seksualno sugestivnih poruka odbacuju se kao “tipična vršnjačka dinamika”, umjesto da se prepoznaju kao štetna. Ova normalizacija takođe se ogleda i u podacima iz istraživanja, gdje se, u 19% slučajeva, kao prepreka izdvojila činjenica da djetetu nije bilo dovoljno stalo da bilo kome kaže o zlostavljanju.

Mladić koji je učestvovao u intervjuu opisao je kako njegovi vršnjaci doživljavaju dobijanje neželjenih fotografija koje prikazuju seksualni sadržaj ili seksualnih predloga:

“

(...) To je postalo toliko uobičajeno, da kad dođem i kažem svom strejt prijatelju, on kaže: “Pa, čak i ja, koji sam strejt, dobijam takve poruke od gejeva.” Odem kod svojih drugarica i više ne mogu ni da pričam sa njima o tome, toliko su se navikle na to da je to postalo dio svakodnevnog života, u fazonu su “ma zaboravi na to”, toliko su to prevazišle da ne mogu da se spuste na taj nivo, to ih ne dotiče, postale su toliko ravnodušne prema tome. (YP)

”

Takvi komentari odražavaju šire društvene stavove u kojima se umanjuje značaj određenih štetnih ponašanja ili se prihvataju kao uobičajena i doživljavaju kao beznačajna, pa čak i kao sastavni dio društvenih interakcija.

Kombinacija nedostatka svijesti o tome šta predstavlja seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije, zajedno s prihvatanjem štetnih ponašanja kao uobičajenih, može značajno uticati na to da li će djeca otkriti zlostavljanje. Ako djeca ne vide situaciju kao zlostavljanje, ili je smatraju “normalnom”, malo je vjerovatno da će potražiti podršku.

Ovi nalazi otvaraju pitanja u vezi sa sistemima zaštite i obrazovanja u Crnoj Gori, ukazujući na to da, iako postoje određeni oblici edukacije o nanošenju štete onlajn ([pogledajte odjeljak 6](#)), oni

možda nijesu sveobuhvatni ili se ne primjenjuju dosljedno u svim okolnostima, kao što je prikazano u prethodnim odjeljcima ovog izvještaja. Prevazilaženje ovog jaza zahtijeva sveobuhvatnu edukaciju o seksualnosti i partnerskim odnosima koja bi pomogla djeci da razumiju različite oblike zlostavljanja, kako onlajn, tako i u realnom prostoru. Edukacija bi takođe trebalo da razvija vještine za zdrave odnose, komunikaciju, postavljanje granica, pristanak i prepoznavanje prinudnog i manipulativnog ponašanja. Učenje djece ovim vještinama neophodno je kako bi im se pomoglo da se snađu u interakcijama i odnosima i izgrade samopouzdanje da bi zatražili pomoć kada nešto krene po zlu. Odrasli, s druge strane, treba da nauče prepoznavati znakove zlostavljanja i da na otkrivanje reaguju na način koji djeci pruža osjećaj da su saslušana i zaštićena, bez prebacivanja krivice ili odgovornosti na dijete.

Djecu nikada ne bi trebalo smatrati odgovornim za zlostavljanje koje trpe – bez obzira na to da li su komunicirala sa počiniocem, dobrovoljno dijelila seksualni sadržaj ili su bila izmanipulisana da to učine. Dijete nikada nije krivo. Ipak, preovlađujući društveni stavovi često prebacuju teret odgovornosti na one koji su izloženi eksploataciji i zlostavljanju, a ne na počinioca, čime se dodatno učvršćuje ćutanje i samooptuživanje. Prevazilaženje ovakvih narativa zahtijeva šire društvene promjene: zajednice moraju odustati od stigmatizacije djece i stvoriti sigurno i podržavajuće okruženje u kojem odgovornost snose isključivo oni koji vrše zlostavljanje.

Stid, krivica i strah od osude

Prema podacima iz istraživanja, osjećaj stida (20%) i nespremnost da bilo ko sazna šta im se dogodilo (16%) bili su među najčešćim motivima koje su djeca navodila kao razloge neotkrivanja seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije. Ova osjećanja usko su povezana s društvenim tabuima u vezi sa seksom i seksualnošću u Crnoj Gori, koje su stručnjaci i djeca opisali u intervjuima, a koji obeshrabruju otvorene razgovore o ovim temama i dovode do toga da djeca ćute, čak i u situacijama eksploatacije ili zlostavljanja.

Osjećaj stida bio je očigledan kod djece i mladih u različitim oblicima zlostavljanja – bilo da su dobijali neželjeni seksualni sadržaj, bili primorani da kreiraju seksualni materijal ili im je seksualni sadržaj distribuiran bez pristanka. Međutim, prema riječima pojedinih stručnjaka, samooptuživanje je bilo posebno izraženo u slučajevima kada su djeca smatrala da su na neki način doprinijela ili “učestvovala” u zlostavljanju.

Djevojka čiji je seksualni sadržaj distribuiran onlajn bez njenog pristanka osvrnula se na to kako je usvojila stigmatizaciju i etikete koje su joj nametali vršnjaci. Vremenom je počela sebe da smatra istinski odgovornom. Opisala je kako je društvena osuda promijenila njenu sliku o sebi:

“

Ali moj glavni problem je bio što sam ja, (...) baš kao što su i drugi bili ubijedeđeni, ubijedila sebe da sam ono čime me nazivaju. (...) Nekako sam već mislila: “Aha, pa oni to već govore, to sam ja, kao ništa novo”, što nije bilo tačno (...) Bila sam etiketirana, prihvatila sam svoju etiketu, misleći da mi ide odlično. (YP)

”

Vremenom, usvajanje stigmatizacije dovelo ju je do toga da se osjeća nedostojnom podrške ili razumijevanja. Vjerujući da je izgubila svoju “nevinost”, više nije smatrala svoje roditelje izvorom podrške, zaključivši da je izgubila pravo da traži pomoć od njih.

Ova sklonost ka samooptuživanju bila je vidljiva i u narativu koji su koristili mladi koji su bili izloženi zlostavljanju, koji su ga često opisivali kroz prizmu sopstvene odgovornosti, pitajući se: *Šta sam uradio/uradila...?* (YP) ili: *Zašto baš ja?* (YP). Intervjui su ukazali na uvjerenje djece da su njihov fizički izgled, odjeća ili ponašanje izazvali postupke počinioca. Djeca su smatrala da su kriva za zlostavljanje ako su prethodno bila u interakciji sa počiniocima, a posebno ako su kreirali i dijelili seksualni sadržaj s njima.

3.3 PREPREKE U OTKRIVANJU ZLOSTAVLJANJA

Osjećaj stida i krivice javljali su se i kod drugih oblika zlostavljanja koji nijesu uključivali kreiranje ili dijeljenje seksualnog sadržaja. Mladi i stručnjaci opisivali su osjećaj krivice i sramote u slučajevima kada su fotografije djevojčica bile digitalno obrađene i dijeljene online, kada su djeca bila meta pokušaja ucjene i u slučaju dječaka koji je, kao dio "igre", fotografisan nag dok spava.

Mnoga djeca su također izbjegavala da otkriju zlostavljanje jer su se plašila osude, optuživanja ili stigmatizacije od strane svog društva. Narativi mladih ljudi u intervjuima otkrili su kako su često preuzimali odgovornost kako bi zaštitili svoje roditelje i porodice od sramote ili drugih negativnih reakcija.

Jedna djevojka pribojavala se da bi njeni roditelji krivili sebe ako bi saznali za zlostavljanje kojem je bila izložena, što je produbilo njen osjećaj krivice i neuspjeha:

“

Bilo bi mi neprijatno, jer već znam da bi se prvo zapitali zašto sam to uradila. Mislim, vjerovatno mi ne bi ništa rekli, ali ipak, prosto znam da bi pomislili nešto tipa: "Gdje smo pogriješili sa tobom?" Jednostavno ne želim da znaju. (YP)

”

Stručnjakinje koje direktno rade s djecom istakle su kako djeca mogu odlagati otkrivanje onda kada očekuju odbacivanje, kritiku ili nerazumijevanje, ukazujući na potrebu za jačim sistemima podrške u porodici i zajednici. Djeca su se plašila da će, umjesto da dobiju podršku, biti osuđena, kažnjena ili okrivljena za zlostavljanje kojem su bila izložena. Ovi strahovi često odražavaju rasprostranjene stavove u društvu kojima se optužuje žrtva i koje karakteriše prebacivanje odgovornosti na djecu, umjesto na počinioca.

Strah od osuđivanja, osjećaj krivice ili strah od stigmatizacije ukazuje na hitnu potrebu da stručnjaci i roditelji steknu znanje i vještine za konstruktivno reagovanje na otkrivanje zlostavljanja. Djeca ne bi trebalo da oklijevaju da se povjere osobama iz svog okruženja zbog straha od kritike, osjećaja krivice, straha od kazne ili osjećaja sramote. Niti bi trebalo da se osjećaju dužnim da štite ugled svojih roditelja ili porodice na račun sopstvene bezbjednosti i dobrobiti. Izgradnja kulture otvorenog dijaloga, empatije i povjerenja kod djece ključna je za okončanje ovih strahova, kako bi se obezbijedilo da otkrivanje zlostavljanja bude dočekano pružanjem podrške, a ne daljim nanošenjem štete.

4. PRIJAVLJIVANJE

4. PRIJAVLJIVANJE

U kontekstu studije "Disrupting Harm", formalno prijavljivanje odnosi se na otkrivanja slučajeva organima za sprovođenje zakona, socijalnim radnicima ili telefonskim linijama za pomoć. Podaci iz istraživanja pokazali su da je manje od 1% otkrivenih slučajeva od strane djece učinjeno putem ovih formalnih kanala, pri čemu je samo jedno dijete direktno prijavilo slučaj policiji. Na pitanje zašto nijesu prijavili slučaj putem ovih formalnih kanala, više od polovine djece odgovorilo je sa "ne znam" ili "ostalo".

Kao što je već istaknuto u prethodnim odjeljcima, djeca možda ne prepoznaju da su bila izložena zlostavljanju, niti nužno razumiju da je ono čemu su bila izložena nezakonito ili da predstavlja nešto što mogu prijaviti policiji ili drugim nadležnim organima.

Djeca se često oslanjaju na svoje porodice kako bi pristupila pravdi, ali stigmatizacija, osjećaj straha i nedostatak povjerenja u institucije mnogu djecu sputavaju ili čine nespremnom da to učine.

4.1 PREPREKE PRIJAVLJIVANJU POVEZANE S UKLJUČIVANJEM RODITELJA

Značajna prepreka formalnom prijavljivanju seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece proizilazi iz uske povezanosti procedura s uključivanjem roditelja. Prema crnogorskom zakonu, djeca su generalno dužna da podnesu krivične prijave preko svog zakonskog zastupnika,⁴⁹ najčešće roditelja ili staratelja. Iako djeca uzrasta od 16 do 17 godina mogu, u izuzetnim okolnostima, podnijeti prijavu samostalno,⁵⁰ sistem uglavnom polazi od pretpostavke da je roditeljsko posredovanje osnovni način pristupa pravdi. Ovakav pravni okvir može predstavljati značajnu prepreku prijavljivanju, posebno kada je počinitelj član porodice ili kada stid i stigmatizacija odvraćaju djecu od toga da zlostavljanje otkriju roditeljima.

U intervjuima su mladi ljudi naveli da je strah od toga da će njihovi roditelji saznati za zlostavljanje bio presudan razlog neprijavlivanja. Mladić je objasnio:

“

I prijavljivanje policiji bi bila velika stvar, a znao sam da bi to uticalo na moje roditelje, da neću moći sam da se nosim sa tim i brinuo bih za svoju slobodu. U smislu, da li bi moji roditelji bili još, recimo, napetiji, moja majka ima te trenutke paranoje, brige, ako nijesmo fizički tu, u njenom vidokrugu, onda uvijek zamišlja neke užasne stvari, pa zbog toga nijesam želio da povećavam njenu anksioznosti. (YP)

”

U istraživanju je 63% roditelja i staratelja odgovorilo da bi prijavilo policiji ako bi njihovo dijete bilo izloženo seksualnom uznemiravanju, zlostavljanju ili seksualnoj eksploataciji. Podaci koje je prikupio INTERPOL takođe pokazuju da je u većini slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, koji su prijavljeni policiji, prijavljivanje poteklo od strane članova porodice, dok su mnogo manji procenat slučajeva pokrenula sama djeca.

Ovaj obrazac može ukazivati na relativno visok nivo svijesti i spremnosti porodica da reaguju. Međutim, on takođe naglašava zavisnost djece od njihovog neposrednog okruženja kada je u pitanju pristup kanalima za prijavljivanje. U situacijama kada se zlostavljanje dešava unutar porodice, ova zavisnost može ozbiljno ograničiti sposobnost djece da potraže pomoć, što znači da mnogi slučajevi nikada ne stignu do nadležnih organa.

49 Crna Gora, [Zakonik o krivičnom postupku](#) (2009), član 53 stav 1.

50 Isto, član 53 stav 2.

4.2 POVJERENJE U INSTITUCIJE I INSTITUCIONALNI ODGOVOR

Mada su podaci o povjerenju u institucije bili ograničeni, intervjui s mladima koji su bili izloženi seksualnoj eksploataciji ili zlostavljanju putem tehnologije tokom djetinjstva ukazali su na to kako percepcija organa za sprovođenje zakona može uticati na prijavljivanje. Iako nijedna od intervjuisanih mladih osoba nije prijavila zlostavljanje policiji, jedan mladić je uopšteno komentarisao kako vjeruje da bi policija odbacila njihove prijave ili ne bi sprovela istragu ako bi prijavili takvo zlostavljanje:

“

Sigurno, kad bih otišao kod nekog službenika ili policajca...(…) znam da se prilično često dešava neka vrsta sekundarne viktimizacije, u smislu da neko dođe, nasmije se, relativizuje to: “Ah, zaboravite na to, znate čega sve imamo, a vama je neko poslao poruku”. (YP)

”

Jedna djevojka je iznijela sličan stav, izjavivši kako vjeruje da bi prijavljivanje policiji bilo uzaludno:

“

Nikada lično nijesam ništa prijavila. Samo znam da je u slučajevima ljudi koji nijesu dobijali adekvatnu pomoć po tom pitanju to bilo ovog tipa: “Ma hajde, ostavite me na miru, imam pametnijeg posla”. (YP)

”

Ovaj nedostatak povjerenja u policiju kao instituciju koja treba da pruži podršku i zaštitu, čak i kada je zasnovan samo na percepciji, može izazvati oklijevanje kod djece da prijave slučaj.

4.3 POSTOJEĆI MEHANIZMI PRIJAVLJIVANJA

Crnoj Gori trenutno nedostaje poseban onlajn portal namijenjen djeci, preko kojeg bi prijavljivali seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje putem tehnologije, iako je razvoj jednog takvog portala planiran u okviru Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029.⁵¹ U međuvremenu, djeca mogu potražiti pomoć putem postojećih kanala. Među pomenutim kanalima postoji Nacionalna SOS linija za žene i djecu žrtve nasilja, koja radi 24/7, koju je 2015. godine osnovalo Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, a kojom koordinira SOS telefon – Nikšić. Na liniji rade obučeni stručnjaci, sa specijalizovanim znanjem u oblasti rodno zasnovanog nasilja i ljudskih prava žena, koji pružaju informacije o pravima i dostupnim oblicima pomoći, kao i podršku osobi prilikom kontakta s policijom i relevantnim lokalnim službama.⁵² Pored toga, djeca mogu pozvati Nacionalnu SOS liniju za djecu (116 111), koja je dostupna 24/7, kako bi anonimno prijavila nasilje i zlostavljanje. Iako linija za pomoć ne funkcioniše kao formalni kanal za prijavljivanje, ona predstavlja povjerljivu prvu tačku kontakta, na kojoj obučeni savjetnici nude podršku i smjernice.⁵³

Prema podacima koje je prikupio INTERPOL, veoma mali broj slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije prijavljuje se putem organizacija civilnog društva ili telefonskih linija za pomoć, što ukazuje na nedostatke u vidljivosti, dostupnosti i percipiranoj pouzdanosti ovih usluga.

U cjelini gledano, niska stopa formalnog prijavljivanja odražava kombinaciju pravnih, proceduralnih i društvenih prepreka. Djeca se često oslanjaju na svoje porodice kako bi pristupila pravdi, ali stigmatizacija, osjećaj straha i nedostatak povjerenja u institucije mnogu djecu sputavaju ili čine nespremnom da to učine. Veća dostupnost djeci prilagođenih načina prijavljivanja i izgradnja institucionalnog povjerenja kroz dosljedno i empatično reagovanje – biće od vitalnog značaja za unapređenje pristupa djece formalnoj zaštiti.

Fokus: Međunarodna otkrivanja i prosljeđivanja slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije

CyberTipline izvještaji Nacionalnog centra za nestalu i eksploatisanu djecu

Izvještaji koje priprema i distribuira Nacionalni centar za nestalu i eksploatisanu djecu (NCMEC) u Sjedinjenim Američkim Državama, poznati kao CyberTips, pružaju uvid u seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije koje se dešava u jednoj zemlji.

Zakonodavstvo Sjedinjenih Država zahtijeva od pružaoca elektronskih usluga (tj. tehnoloških kompanija) sa sjedištem u toj zemlji da prijavljuju slučajeve sumnje na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije Nacionalnom centru za nestalu i eksploatisanu djecu, koji ih zatim prosljeđuje organima za sprovođenje zakona putem CyberTip izvještaja. Međutim, važno je napomenuti da ovi izvještaji pružaju samo djelimičnu sliku globalne seksualne eksploatacije i globalnog seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, jer obuhvataju isključivo sadržaj prijavljen putem platformi društvenih mreža, koje postupaju u skladu s ovim zakonodavstvom.

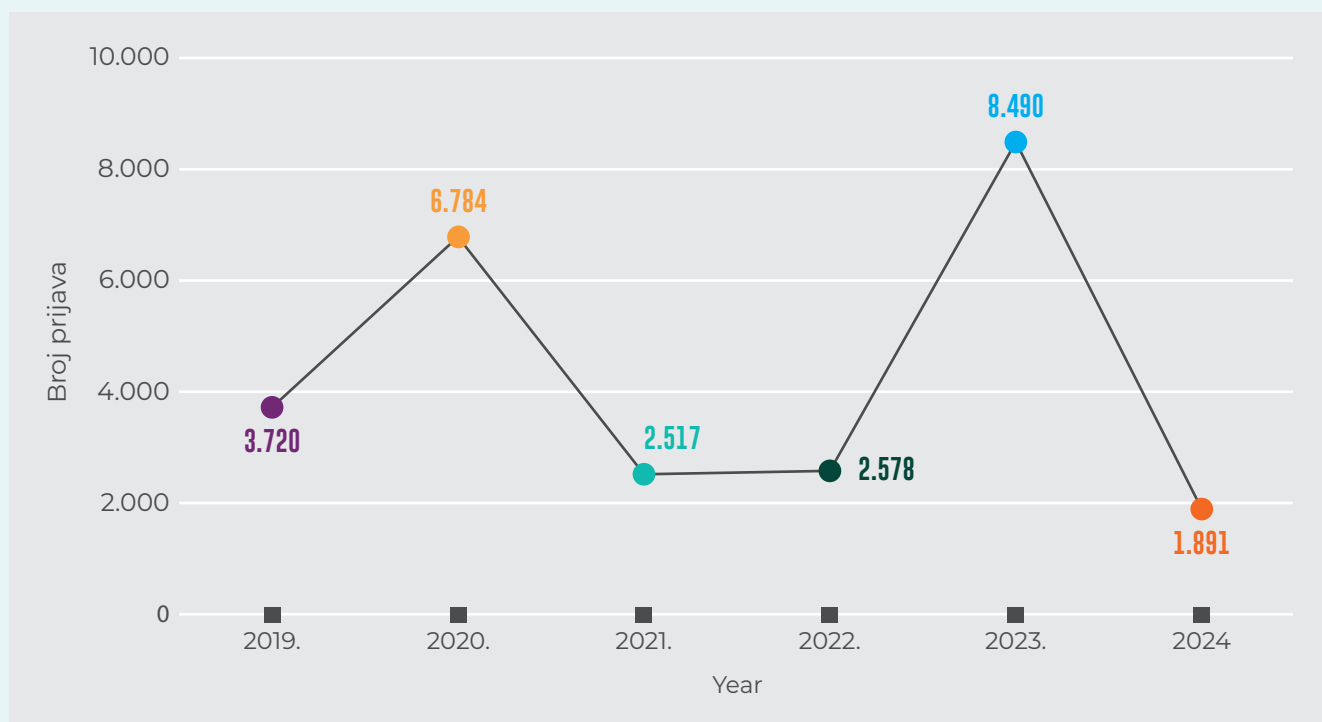
Crna Gora je od 2023. godine povezana s alatom CyberTip Management Tool i od tada direktno prima izvještaje Nacionalnog centra za nestalu i eksploatisanu djecu.

51 Crna Gora, [Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029](#) (2025), str. 45.

52 Smolović, Ivana, *Studija slučaja: Nacionalna SOS linija za pomoć žrtvama porodičnog nasilja – Država: Crna Gora* (Iris mreža, 2016) str. 3. Dostupno na: <https://iris-see.eu/wp-content/uploads/2016/10/web-Montenegro.pdf>; Žene protiv nasilja u Evropi, #WAVEmembers: SOS telefonska linija za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, Crna Gora (Žene protiv nasilja u Evropi, 2020). Dostupno na: <https://wave-network.org/wavemembers-sos-hotline-for-women-and-children-victims-of-violence-niksic-montenegro>.

53 Dom Bijela (pristupano 22. septembra 2025). [SOS Telefon za djecu i mlade](#).

4.3 POSTOJEĆI MEHANIZMI PRIJAVLJIVANJA

Broj CyberTip izvještaja poslatih Crnoj Gori u periodu između 2019. i 2024. godine pokazuje izražene oscilacije, a ne stalan trend. Prijave su značajno porasle, sa 3.720 u 2019. godini na 6.784 u 2020. godini, što vjerovatno odražava porast onlajn aktivnosti tokom pandemije, nakon čega je u 2021. godini uslijedio nagli pad i stabilizacija na nižem nivou 2022. godine. U

2023. godini broj prijava dramatično je porastao na 8.490, što predstavlja najvišu vrijednost u posmatranom periodu, nakon čega je uslijedio nagli pad na 1.891 u 2024. godini, što predstavlja najnižu zabilježenu vrijednost. U cjelini gledano, podaci ukazuju na to da je obim prijavljivanja izrazito promjenljiv i pod uticajem spoljnih faktora.

Iako je važno uzeti u obzir faktore koji dovode do značajnog povećanja broja prijava, kao što je bio slučaj 2023. godine, treba naglasiti da se porast broja izvještaja Nacionalnog centra za nestalu i eksploatisanu djecu ne treba tumačiti kao ukazivanje na stvarni porast seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije, budući da na porast broja izvještaja pomenutog Centra utiču različiti spoljni i sistemski faktori. Nagli porast broja CyberTip izvještaja i 2020. i 2023. godine mogao je biti posljedica nekoliko faktora, među kojima su:

- Unaprijeđeni mehanizmi detekcije i prijavljivanja: platforme poput Meta, Google i drugih koje su unaprijedile svoje mehanizme za otkrivanje materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece generisano pomoću vještačke inteligencije, što je dovelo do većeg broja prijava.
- Nedovoljno prijavljivanje: Takođe je moguće da značajan porast broja prijava u 2023. godini djelimično odražava nedovoljno prijavljivanje u prethodnim godinama. Kako se unaprijeđuju svijest, mehanizmi detekcije i lakoća prijavljivanja, slučajevi koji možda nijesu prijavljivani u prošlosti sada se prijavljuju, usljed čega je došlo do većeg broja prijava.

S druge strane, pad broja prijava u 2024. godini ne treba posmatrati kao stvarno smanjenje broja štetnih aktivnosti, već kao rezultat dvije velike promjene u cijeloj industriji. Tokom 2024. godine, Nacionalni centar za nestalu i eksploatisanu djecu uveo je sistem "grupisanja", kako bi pojednostavio prijavljivanje. Ranije je svako pojedinačno dijeljenje određenog nezakonitog fajla moglo rezultirati zasebnim izvještajem. U novom sistemu, pružaoci elektronskih usluga mogu objединiti hiljade povezanih slučajeva u jedan "grupni" izvještaj. Iako je ukupan broj izvještaja smanjen, stvarni broj jedinstvenih fajlova i incidenata ostaje na rekordno visokom nivou. Takođe, kompanija Meta (Facebook i Instagram), koja tradicionalno čini većinu izvještaja Nacionalnog centra za nestalu i eksploatisanu djecu, uvela je tokom 2024. godine, kao podrazumijevano podešavanje u svim svojim servisima za razmjenu poruka, šifrovanje komunikacije između pošiljaoca i primaoca (tzv. end-to-end enkripciju).

Pošto šifrovanje komunikacije između pošiljaoca i primaoca (tzv. end-to-end enkripcija) onemogućava pružaocima usluga da pomoću automatizovanih alata za prepoznavanje (tzv. heširanje) skeniraju sadržaj privatnih poruka u potrazi za nezakonitim materijalom, broj automatski detektovanih slučajeva se smanjio.

5. UTICAJ

5. UTICAJ

Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje tokom djetinjstva mogu imati dubok i dugotrajan uticaj na fizičko, psihološko i socijalno blagostanje djece. Istraživanja su dokumentovala širok spektar kratkoročnih i dugoročnih posljedica.⁵⁴

Iako se sve više istražuju dokazi o širim uticajima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece, razumijevanje specifičnog uticaja u slučajevima kada se takvo zlostavljanje dešava putem tehnologije ostaje ograničeno.⁵⁵ Dublje razumijevanje ovog uticaja od ključnog je značaja, kako bi se obezbijedilo da podrška i službe adekvatno odgovore na potrebe djece koja su bila izložena zlostavljanju.

Cilj ovog dijela izvještaja nije mjerenje uticaja. Umjesto toga, stavlja se fokus na glasove mladih koji su u intervjuima govorili o onome što su proživjeli. Njihovi iskazi, zajedno sa zapažanjima stručnjaka, pokazuju kako seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje putem tehnologije mogu na složen i dugotrajan način uticati na živote djece.

Nalazi predstavljeni u ovom odjeljku prvenstveno se zasnivaju na intervjuima sa četvoro mladih osoba i odražavaju posebne oblike zlostavljanja kojima su ove mlade osobe bile izložene, uključujući dobijanje neželjenog seksualnog sadržaja, neovlašćeno dijeljenje seksualnog materijala i distribuiranje digitalno izmanipulisanih fotografija koje prikazuju seksualni sadržaj.

Podaci iz istraživanja koriste se tamo gdje je to značajno za dodatno pojašnjenje. Važno je shvatiti da su posljedice seksualnog zlostavljanja, kao i put oporavka, duboko lični i da se razlikuju od djeteta do djeteta. Na ove posljedice utiču brojni faktori, poput uzrasta djeteta u vrijeme zlostavljanja, njegovog odnosa s počiniocem, trajanja i prirode zlostavljanja i iskustava s otkrivanjem i prijavljivanjem.⁵⁶

-
- 54 Vidite, na primjer: Hailes, P. Helen i drugi, "Dugoročni ishodi seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu: opšti pregled", *Lancet Psihijatrija*, Tom 6, br. 10 (oktobar 2019), str. 830-839, [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(19\)30286-X](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(19)30286-X); Strathearn, Lane i drugi, "Dugoročni kognitivni, psihološki i zdravstveni ishodi povezani sa zlostavljanjem i zanemarivanjem djece", *Pedijatrija*, Tom 146, br. 4 (septembar, 2017), e20200438, <https://doi.org/10.1542/peds.2020-0438>; Springer, Kristen i drugi, "Dugoročni zdravstveni ishodi zlostavljanja u djetinjstvu. Pregled i poziv na akciju", *Časopis za opštu internu medicinu*, Tom 18, br. 10 (oktobar 2003), str. 864-870, <https://doi.org/10.1046/j.1525-1497.2003.20918.x>, PMID: 14521650; PMCID: PMC1494926; Manukrishnan and Krishnamani Bhagabati, "Preživljavanje seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu: Kvalitativna studija dugoročnih posljedica seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu na mentalno zdravlje odraslih žena", *Časopis za psihoseksualno zdravlje*, Tom 5, br. 4 (februar 2024), str. 253-262, <https://doi.org/10.1177/26318318231221948>.
- 55 Vidite, na primjer: Hanson, Elly, "Uticaj onlajn seksualnog zlostavljanja na djecu i mlade", u knjizi *Onlajn rizik za djecu*, Jon Brown, edit. (Wiley Online biblioteka, 2017), <https://doi.org/10.1002/9781118977545.ch6>; i drugi, "Razumijevanje produženog uticaja onlajn seksualnog zlostavljanja koje se dešava u djetinjstvu", *Granice u psihologiji*, Tom 14, (oktobar 2023), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1281996>; Champion, Amanda i drugi, "Ispitivanje rodni uticaja seksualnog nasilja putem tehnologije: Pristup mješovitih metoda", *Arhiva seksualnog ponašanja*, Tom. 51, br. 3 (april 2022), str. 1607-1624, <https://doi.org/10.1007/s10508-021-02226-y>.
- 56 Vera-Gray, Fiona, "Ključne poruke iz istraživanja o uticajima seksualnog zlostavljanja djece", str. 3-4, (Barkingsajd, Centar stručnosti o seksualnom zlostavljanju djece, 2023), <https://doi.org/10.47117/XHOX7049>.

5.1 ŠOK I ZBUNJENOST

Mlade osobe i stručnjaci opisivali su niz neposrednih reakcija na zlostavljanje, uključujući šok i zbunjenost.

Kada je seksualni sadržaj podijeljen bez njihovog pristanka ili su njihove fotografije bile digitalno manipulirane u cilju stvaranja seksualnog sadržaja, mladi su govorili o tome kako im je bilo teško da shvate šta se dešava i zašto su baš oni bili meta. Mnogi su opisali osjećaj zbunjenosti i opterećenosti u trenucima i danima nakon zlostavljanja.

Djevojka čije su fotografije digitalno izmijenjene u cilju stvaranja seksualnog sadržaja i podijeljene na Instagramu rekla je:

“

Pa, bila sam šokirana. Sve o čemu sam razmišljala bilo je šta ako neko ovo vidi. Nastavila je: Odnekud je počela da kruži jedna fotografija, moja, zatim još jedna, pa još jedna, i onda sam kao dijete bila zaista zbunjena, šta da radim, šta sada da uradim? (YP)

”

Osjećaj nelagodnosti, straha i uznemirenosti takođe su spadali u uobičajene reakcije, a razlikovale su se po intenzitetu u zavisnosti od konteksta zlostavljanja. Djevojka koju je vrbovala odrasla osoba koja se predstavljala kao šesnaestogodišnji dječak, kada je imala 13 godina, opisala je kako se njen strah uvećavao intenziviranjem pritiska da podijeli s njim seksualni sadržaj:

“

(...) Počela sam da shvatam da mi je neprijatno i da se jednostavno plašim svaki put kada vidim obavještenje da mi je stigla poruka od njega. (YP)

”

Druga djevojka je govorila o očaju koji je osjetila nakon što je otkrila da je njen digitalno izmanipulisani seksualni sadržaj podijeljen onlajn:

“

I u tom trenutku sam se slomila. (...) Bila sam toliko očajna da sam pozvala Sigurnu žensku kuću, jer su objavili taj video (...) da je otvoren profil Tračara [Gossip girl] i da sada već svi znaju za to. (YP)

”

Ovi iskazi ilustruju kako su šok i zbunjenost često bili praćeni dubokim osjećajem bespomoćnosti i gubitka kontrole, posebno kada je zlostavljanje uključivalo širenje seksualnog materijala onlajn, van domašaja djeteta ili mogućnosti djeteta da to zaustavi.

5.2 STRAH, ANKSIOZNOST I SOCIJALNA IZOLACIJA

Mladi su opisivali niz emocionalnih i socijalnih reakcija nakon seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije. Ove reakcije odražavale su i neposredni šok zbog onoga što se dogodilo i konstantnu anksioznost pri pomisli kako bi ih drugi doživjeli ako bi se saznalo za zlostavljanje.

Kod nekih je strah proisticao iz postupaka počinioca, poput slanja poruka, prijatnji ili podsjećanja na ono šta se dogodilo. Kao što je navedeno u prethodno citiranoj izjavi, djevojka koja je bila izložena pritisku da učestvuje u seksualnim radnjama onlajn rekla je da se plašila svaki put kada bi vidjela obavještenje na telefonu da joj je počinitelj poslao poruku.

Mladić je objasnio kako se osjećao nesigurno i nezaštićeno kada je odrasla osoba koja mu je slala poruke onlajn tvrdila da ga je vidjela u realnom prostoru. Nakon što je otvorio Facebook nalog oko svoje 11. godine, dobio je poruke od starijeg muškarca u kojima je pisalo nešto poput: *O, lijepi dječake* ili *Kako si, lutko?*. U početku nije obraćao mnogo pažnje na ove poruke. Međutim, kada je čovjek napisao da ga je vidio u komšiluku, mladić je objasnio:

“

(...) Osjetio sam da mi je time ugrožen osjećaj sigurnosti.

Klinički istraživač: Imali ste neki osjećaj?

Da, kao da mi je ugrožena sigurnost i da mi nije svejedno, (...) kao trenutak nesigurnosti, gubite osjećaj privatnosti u svom komšiluku. (YP)

”

U drugim slučajevima strah je bio povezan sa mogućnošću razotkrivanja – da će roditelji, vršnjaci ili zajednica saznati. Mladi su opisivali kako su osjećali pojačanu anksioznost pri pomisli na to kako će drugi reagovati, plašeći se osude ili krivice.

Podaci iz istraživanja takođe su pokazali da su djeca koja su bila izložena bilo kom obliku seksualne eksploatacije i zlostavljanja putem tehnologije prijavila znatno veći nivo anksioznosti. U prosjeku, njihovi rezultati na skali anksioznosti bili su za oko 10 procentnih poena viši od onih kod djece

koja nijesu bila izložena seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju putem tehnologije u protekloj godini.⁵⁷

Jedna djevojka čiji je seksualni sadržaj podijeljen onlajn bez njenog pristanka opisala je kako je ta sramota uticala na nju:

“

I bilo me je stvarno sramota pri pomisli da će neko to vidjeti, gdje se bukvalno vidi moje lice (...). Pitala sam roditelje (...). Željela sam da se prebacim, da pohađam osnovnu školu u [gradu u kojem je provela ljetu]. To je bila ideja koju sam imala od ranije, tako da im nije bilo sumnjivo. Uglavnom, odbili su tu ideju i morala sam da se vratim u Podgoricu. Morala sam sama da idem na trg da kupim knjige [za početak školske godine]. Dakle, dobro se sjećam toga, znam da sam se spremala satima prije nego što sam izašla, jer sam znala da ću naletjeti na nekoga. (YP)

”

Ovi iskazi pokazuju kako se djeca često sažive s osjećajem stida i straha i kako to može duboko uticati na osjećaj pripadnosti i sigurnosti djece u zajednicama u kojim žive. Strah od osude može dovesti do izolacije, izbjegavanja, a u nekim slučajevima i do dugoročnih poremećaja u životima djece.

Ista djevojka je govorila o tome kako je kasnije shvatila na koji način njen seksualni sadržaj koji postoji na internetu može uticati na nju i njenu budućnost:

“

(...) i [ja] sam shvatila kakve stvari postoje o meni i da je to dovoljno da nikada ne uspijem u onome o čemu sam razmišljala i baš me je strah (...) ako budem uspješna u bilo čemu, u bilo kojoj karijeri koja uključuje javnost. Na primjer, ako uđem u politiku, neko to može samo da vidi, prosljedi, mislim objavi, i sve će biti gotovo. (YP)

”

⁵⁷ Procjene se vrše na manjim podgrupama i treba ih tumačiti s oprezom zbog širih intervala pouzdanosti. Prosječne razlike su prijavljene na primjeru anksioznosti. Rezultati anksioznosti kreću se od 0 do 1, pri čemu veće vrijednosti ukazuju na češće ili intenzivnije simptome.

5.2 STRAH, ANKSIOZNOST I SOCIJALNA IZOLACIJA

Šteta koju nanosi onlajn širenje seksualnog materijala koji uključuje djecu je duboka i trajna. Djeca pate od anksioznosti u vezi sa trajnošću takvog sadržaja, a nedostatak kontrole

nad njegovim širenjem može stvoriti osjećaj konstantnog stresa, straha i trajnog osjećaja ograničenosti u njihovom životu.

Fokus: Zaštitne mjere i praznine u kontroli platformi u smislu sprečavanja širenja materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece

Ovdje se ukazuje na duboku i trajnu štetu koju uzrokuje onlajn širenje seksualnog sadržaja i naglašava potreba za snažnim zaštitnim mjerama koje obezbjeđuju njegovo brzo uklanjanje, uz napomenu da trajno uklanjanje i dalje predstavlja tehnološki izazov. Obaveze pružalaca internet usluga i onlajn platformi koje postoje u Crnoj Gori uglavnom su reaktivne.

Zakon o elektronskoj trgovini obavezuje pružaoce usluga informacionog društva (termin koji obuhvata i pružaoce internet usluga i onlajn platforme) da bez odlaganja obavijeste nadležne organe kada postanu svjesni da postoji osnovana sumnja da se korisnici putem njihovih usluga bave nezakonitim aktivnostima.⁵⁸ Međutim, oni nijesu dužni da prate podatke koje čuvaju, prenose ili stavljaju na raspolaganje, niti su dužni da aktivno traže nezakonite aktivnosti korisnika.⁵⁹ Ovo ograničava rano otkrivanje materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i potencijalno omogućava njegovo nekontrolisano širenje dok ga neko ne prijavi.

Problem dodatno usložnjava činjenica da pružaoци usluga mogu biti odgovorni za nezakoniti sadržaj trećih strana, uključujući materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, ako ga odmah ne uklone ili ne blokiraju pristup istom kada postanu svjesni da je takav sadržaj nezakonit ili kada dobiju nalog za uklanjanje ili blokiranje takvog sadržaja od suda ili drugog nadležnog organa.⁶⁰ Takođe, ne postoji eksplicitna obaveza uspostavljanja jasnih, pristupačnih

i korisnicima prilagođenih mehanizama za prijavljivanje nezakonitog sadržaja, već se to prepušta procjeni pojedinačnih platformi, što djeci može potencijalno otežati pokretanje uklanjanja sadržaja.

Nacrt Zakona o zaštiti maloljetnika u digitalnom okruženju, podniet Skupštini 28. januara 2026. godine, uvodi stroga pravila pristupa zasnovana na uzrastu, kojima se zabranjuje korišćenje platforme djece mlađoj od 13 godina (s izuzetkom platformi prilagođenih mlađoj djeci, a koje se koriste uz saglasnost staratelja) i zahtijeva verifikovanu saglasnost roditelja za korisnike uzrasta od 13 do 16 godina, putem pouzdanih sistema za verifikaciju uzrasta koji se ne oslanjaju na podatke koje korisnik sam unese.⁶¹ Kompanije koje upravljaju digitalnim platformama dužne su da sprovode redovne procjene rizika, između ostalog, obraćajući pažnju na sistemske rizike koji proizilaze iz dizajna digitalne platforme ili su povezani s izlaganjem štetnom sadržaju ili uznemiravajućim interakcijama, kao i na rizike u vezi sa vještačkom inteligencijom. Nakon toga, dužni su da primijene konkretne mjere za ublažavanje rizika, koje mogu biti predmet nadzora posebnog nadzornog organa.⁶² Nacrt zakona takođe nameće operative obaveze zaštite djece od seksualnog uznemiravanja, zlostavljanja, prijetnji i drugih štetnih interakcija putem alata za blokiranje, mehanizama za prijavljivanje prilagođenih uzrastu i mjera zaštite od ponovnog uznemiravanja.⁶³

⁵⁸ Crna Gora, [Zakon o elektronskoj trgovini](#) (2004), član 22.

⁵⁹ Isto, član 22.

⁶⁰ Isto, član 18 stav 20.

⁶¹ Crna Gora, [Nacrt zakona o zaštiti maloljetnika u digitalnom okruženju](#) (2026), član 8 stav 10.

⁶² Isto, član 11.

⁶³ Isto, član 14.

Dalje se od platformi zahtijeva da otkrivaju i spriječavaju vrbovanje i da bez odlaganja reaguju ograničavanjem komunikacije, čuvanjem dokaza, prijavljivanjem vrbovanja nadležnim organima i obavještanjem zakonskih staratelja.⁶⁴ Kompanije koje su vlasnici platformi za vještačku inteligenciju takođe moraju da obezbijede brzo otkrivanje i uklanjanje seksualno eksplicitnog sadržaja koji je generisan ili izmanipulisan vještačkom inteligencijom, a koji uključuje djecu⁶⁵ Neispunjavanje ove obaveze kažnjava se novčanim kaznama u rasponu od 1.000 eura do 20.000 eura.⁶⁶

U cjelini gledano, nacrt zakona predstavlja pomak od sistema koji se prvenstveno zasniva na principu prijave i uklanjanja, ka onom koji stavlja veći naglasak na prevenciju, strukturirano upravljanje rizicima i uvođenje posebnih obaveza zaštite djece za pružaoce usluga putem digitalnih platformi koji nude usluge korisnicima u Crnoj Gori, bez obzira na to gdje je pružalac usluga osnovan ili registrovan. Međutim, ovaj nacrt još uvijek u potpunosti ne obuhvata zahtjeve bezbjednosti po dizajnu, na primjer – podrazumijevana podešavanja privatnosti.

64 Isto, član 15.

65 Isto, član 17.

66 Isto, član 21.

5.3 DALJI UTICAJI NA MENTALNO ZDRAVLJE I ŠIRI PSIHOSOCIJALNI UTICAJI

Stručnjaci su naglasili da seksualna eksploatacija i zlostavljanje putem tehnologije mogu biti veoma traumatični, s dugoročnim posljedicama po mentalno zdravlje djece.

Stručnjaci koji direktno rade s djecom opisali su slučajeve samopovrjeđivanja, suicidalnih ideja i pokušaja i posttraumatskog stresnog poremećaja, često povezanog s osjećajem krivice, društvenim odbacivanjem i stigmatizacijom nakon zlostavljanja.

Socijalna radnica je opisala slučaj u kojem su djevojčicu ucjenjivali za novac zbog seksualnog sadržaja koji je snimljen bez njenog znanja, objašnjavajući kako *djevojčica nije mogla da spava, počela je da se samopovrjeđuje, ošišala se na skroz kratku frizuru*. (FW)

Psiholog je primijetio težak uticaj koji je takođe izazvao lažno kreirani materijal:

“ *Iskustvo pokazuje da, bez obzira na okolnosti, bilo da je neko lažirao vaš profil, a vi zapravo nikada nijeste napravili takve snimke ili ste te snimke zaista pravili svjesno ili pod nekim pritiskom, žrtve podjednako pate. Ja, iako sam psiholog, očekivao sam da će oni čiji su profili hakovani reći: “Pa to nijesam ja, ne osjećam se dobro, ali u redu”, međutim, imali smo samo jedan slučaj u kojem osoba nije razmišljala o samoubistvu (...).”* (FW)

Podaci iz istraživanja po domaćinstvima dopunjavaju ove nalaze. Kod djece koja su bila izložena seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju putem tehnologije bila je šest puta veća vjerovatnoća da će prijaviti suicidalne misli ili ponašanje i 11 puta veća vjerovatnoća da će prijaviti samopovrjeđivanje u protekloj godini, u poređenju s djecom koja nijesu bila izložena takvom zlostavljanju.⁶⁷

Pored neposrednih posljedica po mentalno zdravlje, intervjui s mladima ukazali su na to kako se posljedice zlostavljanja mogu protezati kroz vrijeme i oblikovati šire aspekte njihovih života, uključujući društvene odnose, ponašanje i donošenje odluka.

Jedna djevojka koja je bila izložena raznim slučajevima zlostavljanja putem tehnologije, osvrnula se na to kako je to uticalo na njen život u godinama koje su uslijedile. Opisala je kako se snalazila sa maltretiranjem i odbacivanjem vršnjaka bez stručne podrške. Objasnila je:

“ *Isto mislim da je to neka vrsta reakcije na traumu, (...) ali u početku sam patila tako što sam se potpuno zatvorila u sebe, a kasnije sam to ispoljavala tako što sam postala najarogantnija osoba koja postoji. To je trajalo dugo i ne sjećam se tog perioda, ali zapravo je mnogo gore bilo ono što sam sebi tada radila. Tada je sve počelo, tada sam bila okružena užasnim društvom (...) koje je bavilo drogom i sličnim stvarima. (...) Svađala bih se sa majkom, upadala u probleme, odlazila od kuće. Tada sam počela da viđam ovog tipa, koji je nedavno izašao iz zatvora.* (YP)

Sveukupno gledano, uticaji seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije na mentalno zdravlje su složeni, trajni i duboko isprepleteni sa društvenim i emocionalnim iskustvima, a protežu se daleko izvan neposrednih posljedica zlostavljanja.

67. Procjene treba tumačiti s oprezom zbog velikih intervala pouzdanosti, što ukazuje na ograničenu preciznost u velikim podacima, iako smjer ostaje konzistentan. Binarni ishodi (npr. samopovrjeđivanje, suicidalne misli i ponašanja) odražavaju prilagođene relatične rizike, ali modeli kontrole starije, pol, obrazovanje roditelja i gradsko prebivalište.

6. PREVENTIVNI NAPORI I MOGUĆNOSTI

6.1 POLITIKA I INSTITUCIONALNE INICIJATIVE I MOGUĆNOSTI

Prethodni odjeljci ovog izvještaja ukazali su na šire društvene i sistemske faktore koji omogućavaju nasilje nad djecom. Dobro razumijevanje ovih osnovnih faktora je ključno za efikasnu prevenciju. U ovom odjeljku predstavljene su neke od postojećih inicijativa u Crnoj Gori, kao i neka od ključnih razmatranja u vezi s postojećim i novim preventivnim naporima, na osnovu dostupnih podataka.

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. identifikuje značajne nedostatke u postojećem sistemu prevencije u Crnoj Gori. Ukazuje na nedostatak školskih programa i programa na nivou zajednice koji se bave onlajn rizicima, kao i na ograničen broj inicijativa usmjerenih na edukaciju djece o njihovim pravima i mehanizmima zaštite.⁶⁸ Planirane mjere uključuju proširenje programa “Moje vrijednosti i vrline” na sve škole, kako bi se smanjilo vršnjačko nasilje, kroz radionice i diskusije koje se takođe bave i onlajn dimenzijama⁶⁹ ovog problema, kao i razvoj dva nova preventivna programa koji će do 2026. godine biti pilotirani u tri regiona.⁷⁰

Važno je da se Strategijom predviđa razvoj ciljanih programa i mehanizama za sprečavanje seksualne eksploatacije i zlostavljanja putem tehnologije, na osnovu preporuka iz aktuelne studije “Disrupting Harm”, sa 600.000 eura izdvojenih za implementaciju do 2026. godine. Međutim, Strategija ne precizira konkretne aktivnosti ili partnerstva na kojima će se ovi programi zasnivati.⁷¹ Ključno za uspjeh preventivnih mjera jeste obezbijediti da buduće mjere budu zasnovane na dokazima, multisektorske i usklađene sa stvarnim potrebama djece.

Pored prevencije, Strategija takođe daje prioritet jačanju kapaciteta relevantnih stručnjaka, kako bi se obezbijedila efikasna primjena standardnih

operativnih procedura za međusektorsku saradnju u radu s djecom koja su izložena nasilju i eksploataciji. Cilj je da se unaprijedi identifikacija, prijavljivanje i pružanje podrške svima koji su izloženi nasilju, uključujući eksploataciju i zlostavljanje putem tehnologije. Jedan od operativnih ciljeva Strategije fokusira se na stvaranje bezbjednih prostora i jačanje otpornosti djece, uključujući i onlajn prostor. Ostale ključne planirane aktivnosti obuhvataju uspostavljanje veb-platforme za prijavljivanje neprikladnog onlajn sadržaja i jačanje kapaciteta Tima za reagovanje na sajber incidente u Crnoj Gori, kako bi reagovali na nasilje nad djecom putem tehnologije.⁷²

Strategija digitalizacije obrazovnog sistema za period 2022–2027. takođe stavlja snažan naglasak na prevenciju. U okviru cilja 3.3 u vezi s *Unapređenjem bezbjednog korišćenja tehnologije*, Strategija predviđa razvoj obrazovnih materijala za djecu na temu sajber bezbjednosti, uključujući infografike i video-zapise, kao i aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti kojima će u fokusu biti identifikovanje potencijalnih onlajn rizika. Strategija dalje predviđa razvoj i akreditaciju programa obuke za nastavnike informacionih tehnologija, pedagoške stručnjake, psihologe i rukovodioce obrazovnih ustanova, uključujući kurseve za samostalno učenje koji su dostupni ne samo zaposlenima u prosvjeti, već i roditeljima.⁷³

Ove politike nadovezuju se na postojeću digitalnu infrastrukturu u okviru obrazovnog sistema. Jedna od relevantnih inicijativa je Digitalna školska platforma, koju je razvilo Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, uz podršku UNICEF-a.⁷⁴ Pomenuta platforma uključuje obrazovne materijale koji se bave problemom onlajn nasilja i osmišljena je s ciljem da podrži škole i nastavnike u podizanju svijesti i jačanju digitalne bezbjednosti i otpornosti učenika.

68 Crna Gora, [Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029](#). (2025).

69 Vidite npr. Zavod za školstvo i UNICEF (2018). [Razvoj socijalnih i emocionalnih vještina u osnovnoj školi – “Moje vrijednosti i vrline”](#). Vodič kroz nastavni plan i program. Podgorica.

70 Crna Gora, [Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029](#). (2025).

71 Isto

72 Isto; UNICEF Crna Gora, lična komunikacija (2025).

73 Crna Gora, [Strategija digitalizacije obrazovnog sistema za period 2022–2027](#) (2021), str. 55–56.

74 Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija. (n.d.), [Digitalna školska platforma](#).

6.2 ULOGA ŠKOLE, PORODICE I ZAJEDNICE U PREVENCIJI

Uprkos postojanju ovakvih strateških okvira i ranijih inicijativa, mnogi stručnjaci opisali su preventivne napore kao sporadične i prvenstveno usmjerene na ponašanje djece kada su onlajn, a ne na primarne društvene i strukturne okolnosti koje omogućavaju da dođe do zlostavljanja.

Kao i u drugim zemljama koje su učestvovala u studiji “Disrupting Harm”, škole su se pojavile kao glavna polazna tačka u preventivnim aktivnostima. Zaposleni koji direktno rade s djecom i stručnjaci u oblasti pravosuđa opisali su da se prevencija najčešće sprovodi kroz povremene radionice ili predavanja, koji su često organizovani kao reakcija na incidente nasilja, a ne kao sistematski, dugoročni programi. Jedan stručnjak iz oblasti pravosuđa osvrnuo se na ovo, navodeći:

Mislim, u našoj zemlji nema prevencije bilo čega, nema preventivnih aktivnosti. Mislim da je za ovo potrebna široka preventivna aktivnost. Dakle, mi nekako smatramo prevencijom ako smo djeci u nekom razredu rekli: “Postoje opasnosti na internetu”, ali to mora biti sistematsko obrazovanje (...) za djecu od najranijeg uzrasta, nastavnike, roditelje, građane, sve. (JP)

Stručnjaci su takođe primijetili da, iako su škole u dobroj poziciji da olakšaju preventivne napore, njihov potencijal nije u potpunosti iskorišćen. Naglasili su potrebu da se ove teme uključe u formalni nastavni plan i program, kroz interaktivne metode prilagođene uzrastu kao što su radionice ili igre. Jedna socijalna radnica je rekla:

“

Voljela bih da postoji poseban predmet u nekom periodu adolescencije, u okviru kojeg bi se ovakve teme razmatrale (...). Trebalo bi ga približiti djeci kroz radionice i igre – kako mogu prepoznati da su žrtve, da se mogu naći u rizičnoj situaciji, da mogu biti izložena i vršnjačkom nasilju, onlajn nasilju i porodičnom nasilju i da takve stvari ne treba da budu prihvatljive. (...) Ako nemamo taj trenutak da su djeca svjesna, onda neće ni znati da to prijave (...). (FW)

”

Iako su ove inicijative važne, fokus na individualnoj svijesti nosi rizik da primarni uzroci seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja i mehanizmi koji olakšavaju njihov nastavak – poput štetnih rodni normi, društvene stigmatizacije i nedostatka odgovornosti na nivou zajednice – budu zanemareni. Naglašavanje da su djeca odgovorna da prepoznaju i prijave zlostavljanje može prebaciti teret prevencije na dijete, umjesto na sisteme i odrasle koji su namijenjeni njihovoj zaštiti.

Shodno onome što je više stručnjaka istaklo, prevencija se ne može oslanjati isključivo na sposobnost djece da se sama zaštite. Ona takođe mora uključivati roditelje, staratelje i odrasle koji redovno komuniciraju s djecom i pružaju im podršku – poput nastavnika, školskih psihologa i pedagoga, sportskih trenera, omladinskih radnika i drugih osoba od povjerenja – zajedno sa zajednicom i digitalnim platformama, kako bi se stvorilo bezbjednije okruženje, kako onlajn, tako i u realnom prostoru. Pored škola, stručnjaci su istakli ulogu centara za socijalni rad, omladinskih klubova i organizacija civilnog društva u sprovođenju preventivnih aktivnosti u okviru projekata. Međutim, takvi naponi često zavise od eksternog finansiranja i sprovode se kratkoročno, što ograničava njihovu održivost. Takođe je navedeno da i organi za sprovođenje zakona učestvuju u prevenciji, iako njihova uloga nije jasno opisana.

6.2 ULOGA ŠKOLE, PORODICE I ZAJEDNICE U PREVENCIJI

Podaci iz istraživanja po domaćinstvima ističu činjenicu da roditelji igraju ključnu ulogu u bezbjednosti djece na internetu. Skoro polovina (47%) roditelja izjavila je da od porodice i prijatelja dobija informacije o tome kako da podrže svoje dijete u korišćenju interneta, zatim slijede škole (37%), televizija (24%) i društvene mreže (10%). Međutim, skoro trećina roditelja (28%) izjavila je da uopšte ne dobija nikakve informacije. Iako su škole ključni kanal za dopiranje do porodica, ovi nalazi ukazuju da postoji potreba za bolje koordinisanim naporima kako bi se roditeljima obezbijedile pouzdane smjernice i mreže podrške.

6.3 POMJERANJE FOKUSA S DJECE NA POČINIOCE: RAZUMIJEVANJE STRATEGIJA I TAKTIKA POČINILACA

Podaci ukazuju na nekoliko obrazaca u djelovanju počinilaca. Iako se njihove taktike mogu mijenjati tokom vremena, ovi nalazi ostaju važna polazna tačka u identifikovanju puteva ka sistemskoj prevenciji i odgovoru.

Neželjeni onlajn kontakt: Stručnjaci i mladi često su opisivali djecu koja su dobijala fotografije ili video-zapise koji prikazuju seksualni sadržaj ili neželjene poruke sa zahtjevima za razgovor o seksu ili zahtjevima za seksualnu radnju. Ovi incidenti varirali su od jednokratnih uznemirujućih interakcija do kontinuiranih, dugotrajnih napora da se izgradi bliskost, testiraju granice i postepenog navikavanja djece na seksualni sadržaj. U nekim slučajevima oni su bili dio širih procesa vrbovanja ili kontinuirane seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja.

Ovi navodi ukazuju na propuste u bezbjednosti na društvenim mrežama, platformama za trenutnu razmjenu poruka i za onlajn igrice, putem kojih počinioци lako mogu da kontaktiraju s djecom preko svojih onlajn naloga. Preventivni naponi često se fokusiraju na učenje djece kako da blokiraju ili prijave počinioce. Međutim, ove mjere obično se primjenjuju nakon što se zlostavljanje već dogodi i malo doprinose sprečavanju počinilaca da kreiraju nove naloge ili targetiraju drugu djecu. Karakteristike dizajna platformi – uključujući slabu verifikaciju uzrasta, podrazumijevano podešavanje za otvoreno slanje poruka i lakoću ponovnog kreiranja naloga – stvaraju strukturne mogućnosti za ponovno zlostavljanje. Ovo pokreće šira pitanja o tome zašto se odgovornost za upravljanje rizicima tako često prebacuje na djecu, umjesto na platforme koje imaju jače preventivne mehanizme zaštite.

Kreiranje lažnih profila: Kvalitativni podaci pokazuju kako počinioци koriste anonimnost koju omogućava internet kako bi stupili u kontakt s djecom, stekli njihovo povjerenje i izgradili odnos s njima. Lažni profili koriste se za lažno prikazivanje uzrasta, pola ili identiteta kako bi se započeo i održavao kontakt. Iako je podizanje svijesti među djecom važno, brzi tehnološki razvoj, uključujući generativnu vještačku inteligenciju, provjeru identiteta čini sve težom, čak i za odrasle. Strategije prevencije koje se prvenstveno oslanjaju na to da djeca prepoznaju obmanu nedovoljne su u digitalnom okruženju koje se konstantno razvija.

Prijetnje dijeljenjem fotografija ili video-snimaka koji prikazuju seksualni sadržaj djeteta: Prijetnje distribuiranjem fotografija ili video-snimaka koji prikazuju seksualni sadržaj pokazale su se kao uobičajena taktika koja se koristi za obezbjeđivanje poslušnosti i ćutanja. Sve veća dostupnost generativnih alata vještačke inteligencije dodatno je umanjila prepreku stvaranju realističnih fotografija koje prikazuju seksualni sadržaj djece, bilo da su zasnovane na stvarnim fotografijama ili su potpuno izmišljene. Debate koje se usko fokusiraju na to da li je sadržaj samostalno kreiran od strane djeteta donose rizik da se pažnja skrene sa prinude, odnosa moći i odgovornosti počinioца. Takav pristup može dodatno pojačati samooptuživanje i oslabiti mjere zaštite.

Ovi trendovi ukazuju na potrebu za snažnim mehanizmima otkrivanja na platformama i brzim uklanjanjem sadržaja, uz dosljedne, blagovremene i na djecu usmjerene reakcije organa za sprovođenje zakona, kako u odnosu na stvarni materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, tako i na materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje generisano vještačkom inteligencijom.

Iskorišćavanje društvenih normi i stigmatizacije:

Intervjui sa stručnjacima i mladima ukazali su na to kako krute društvene norme i tabui u vezi sa seksualnošću doprinose ćutanju. Počinioци koriste očekivani osjećaj stida, strah od kazne i zabrinutost zbog porodičnog ugleda, kako bi odvratili dijete od otkrivanja krivičnog djela. U mnogim slučajevima djeca dobijaju osjećaj krivice, posebno kada su u pitanju fotografije koje prikazuju seksualni sadržaj, što smanjuje vjerovatnoću da će potražiti pomoć.

Stoga, stvaranje boljih uslova za bezbjedno prijavljivanje zahtijeva više od samog podizanja svijesti; neophodni su aktivni naponi da se ospore štetne norme i obezbijedi da djeca budu očekana sa razumijevanjem, zaštitom i podrškom, a ne nevjericom ili kažnjavanjem.

Iskorišćavanje odnosa moći: Počinioци takođe iskorišćavaju neravnotežu moći kako bi obezbijedili poslušnost. To uključuje iskorišćavanje razlike u godinama, pozicije autoriteta, emocionalnu zavisnost u romantičnim vezama, finansijske podsticaje, poklone, obmanu ili direktne prijetnje. Počinioци nijesu uvijek nepoznate odrasle osobe – vršnjaci, sadašnji ili bivši partneri, takođe mogu

6.3 POMJERANJE FOKUSA S DJECE NA POČINIOCE: RAZUMIJEVANJE STRATEGIJA I TAKTIKA POČINILACA

učestvovati u prinudi i zlostavljanju putem fotografija. Normalizacija seksualnog pritiska u vezama može prikriti dinamiku zlostavljanja i otežati njeno prepoznavanje i osporavanje.

U ovim obrascima, odgovornost se često prebacuje na djecu – od koje se očekuje da blokiraju, prijave, provjeravaju identitete ili se nose s osjećajem sramote – dok strukturne mjere zaštite ostaju nedovoljne. Efikasna prevencija stoga mora prevazići pristup upravljanja rizikom koji polazi od toga da se od djeteta očekuje da samo upravlja rizikom i usmjeriti se ka sistemskoj odgovornosti, snažnijoj zaštiti na platformama, promjeni normi i ranom prekidanju taktika počinitelja.

Preovlađujući društveni stavovi često prebacuju teret odgovornosti na one koji su izloženi eksploataciji i zlostavljanju, a ne na počinitelje, čime se dodatno učvršćuje ćutanje i samooptuživanje. Prevažilaženje ovakvih narativa zahtijeva šire društvene promjene: zajednice moraju odustati od stigmatizacije djece i stvoriti sigurno i podržavajuće okruženje u kojem odgovornost snose isključivo oni koji vrše zlostavljanje.

7. PREPREKE KOJE SE JAVLJAJU U VIŠE SEKTORA I UTIČU NA PRUŽANJE USLUGA DJECI

7. PREPREKE KOJE SE JAVLJAJU U VIŠE SEKTORA I UTIČU NA PRUŽANJE USLUGA DJECI

Ovaj odjeljak ispituje prepreke koje se javljaju u više sektora i koje su identifikovali stručnjaci, a koje utiču na dostupnost i kvalitet usluga dostupnih djeci koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije. Fokusira se na sistemske izazove koji se protežu kroz institucije i oblikuju pružanje usluga u širem smislu.

Pošto su mladi koji su učestvovali u intervjuima imali veoma ograničen kontakt s institucijama ili službama, ovaj odjeljak prvenstveno se oslanja na intervjue sa stručnjacima. Zbog toga pruža samo ograničen uvid u iskustva djece koja su bila izložena eksploataciji i zlostavljanju, ostavljajući značajnu prazninu.

7.1 OGRANIČENI LJUDSKI RESURSI I PREKOMJERAN BROJ SLUČAJEVA

Glavna prepreka koju su stručnjaci identifikovali bio je nedostatak ljudskih resursa i prekomjeran broj slučajeva u javnim institucijama.

Socijalna radnica je opisala svoju situaciju u Centru za socijalni rad:

“

I pored svih tih obaveza koje imam, imam svojih 50 predmeta, ali (...) koleginica koja upravlja predmetima ima po 120, 130. Svi radimo sve, tako da nismo specijalizovani za rad na slučajevima koji uključuju nasilje, provjere, kontakte... (...) Ima nas vrlo malo i radimo popodne i vikendom, kada je potrebno, kako bismo završili ono što ne možemo postići u radno vrijeme. (FW)

”

Stručnjaci su opisali kako veliki broj predmeta ograničava njihovu sposobnost da posvete dovoljno vremena pojedinačnim slučajevima i kako se često nameće davanje prioriteta na osnovu percipirane ozbiljnosti, što rezultira ograničenom pružanju podrške nekoj djeci. Timovi s nedovoljno zaposlenih takođe se bore s velikim administrativnim zahtjevima, što dodatno skraćuje vrijeme raspoloživo za direktan rad s djecom i porodicama. Administrativni teret posebno je izražen u školama i centrima za socijalni rad.

Stručnjaci iz oblasti pravosuđa takođe su primijetili da veliki broj predmeta u tužilaštvima doprinosi dugotrajnim postupcima i kašnjenjima u istragama. Analiza kapaciteta organa za sprovođenje zakona, koju je sproveo INTERPOL, takođe ukazuje na nedostatak kadra kao faktor koji doprinosi sporijem rješavanju predmeta. Iako je saradnja između državnog tužilaštva i policije, posebno Odjeljenja za borbu protiv sajber kriminala, opisana kao jaka, nedostatak kadra u jedinicama policije utiče na njihovu sposobnost da dosljedno sarađuju s tužiocima i reaguju na sve veći broj predmeta.

Tužilac je detaljnije opisao uticaj koji nedostatak kadra može imati:

“

Svi znate koliko problema imamo sa kapacitetima. I u policiji. Onda će dodijeliti inspektora koji nije specijalizovan za maloljetnike, tako da to neće raditi kako treba. A isto se može desiti i kod nas i dešava se da nikada nemamo dovoljno ljudi, a kada je potrebno, neko drugi mora da uskoči. (JP)

”

Zabrinjavajuće je što bi ovo moglo značiti da se pristupi usmjereni na dijete ne primjenjuju uvijek dosljedno.

7.2 POTREBA ZA DALJOM I KONTINUIRANOM OBUKOM I JAČANJEM KAPACITETA

Stručnjaci koji direktno rade s djecom i stručnjaci iz oblasti pravosuđa ukazali su na značaj specijalizacije i kontinuirane obuke za one koji rade s djecom izloženom nasilju. Sudije i tužioci bave se slučajevima koji uključuju i djecu i odrasle, što ograničava njihovu sposobnost da održe specijalizaciju u pristupima usmjerenim na dijete. Stručnjaci su naglasili da je specijalizacija ključna kako bi se zaštitili najbolji interesi djeteta.

Iako su neki smatrali da su postojeće mogućnosti za obuku dovoljne, većina je naglasila potrebu za kontinuiranim jačanjem kapaciteta. Prioritetne oblasti uključivale su prepoznavanje znakova zlostavljanja, izgradnju povjerenja s djecom i razvoj praktičnih vještina za primjenu zakona i smjernica. Stručnjaci iz oblasti pravosuđa takođe su istakli značaj multidisciplinarnih obuka. Takve obuke smatraju se važnim za bolje razumijevanje uloga institucija, jačanje saradnje i unapređenje individualnih vještina.

Kako je jedan tužilac primijetio:

(...) Najbolje obuke su one koje se organizuju za predstavnike različitih institucija, na kojima svi zajedno učestvujemo – policija, tužioci, sudovi, centri za socijalni rad i advokati – jer na taj način dobijamo sveobuhvatnu sliku o tome kako bi to trebalo da izgleda. (JP)

Učesnici su takođe istakli sve veću potrebu za znanjem i razumijevanjem digitalnih tehnologija i njihovog brzog razvoja. INTERPOL-ova analiza ukazala je na posebnu potrebu za specijalizovanom obukom tužilaca, kako bi razumjeli ne samo tehničke aspekte seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije, već i njihovo štetno djelovanje u psihološkom smislu. Obuke o društvenim mrežama smatraju se ključnim za razumijevanje onlajn vrbovanja djece, prinude i manipulacije.

Stručnjaci su izrazili zabrinutost ističući da organi za sprovođenje zakona teško prate tehnološki razvoj, posebno kada počinioci djeluju anonimno. U kombinaciji s velikim obimom

posla, ovo može dovesti do toga da se predmeti odlažu ili obustavljaju. Kako je jedna socijalna radnica objasnila:

“

Međutim, u ovom slučaju nije bilo konkretnog počinioca, zapravo nijesu mogli da ga pronađu ili negdje nije bilo kapaciteta da ih pronađu, pa su oni [policija] zatvorili taj predmet što se njih tiče i nijesu se previše uključivali. Obično tako ide, njihov posao je da otkriju neke stvari ako to ne prevazilazi njihove kapacitete, ali obično svi ovi predmeti koji se tiču nekog počinioca završe u fioci poslije određenog vremena. (FW)

”

Stručnjaci iz oblasti pravosuđa takođe su ukazali na ograničene kapacitete za proaktivno djelovanje. Jedan sudija je opisao slučaj u kojem je muškarac prijavljen zbog fotografisanja djece na plaži, što je dovelo do otkrivanja više od 3.000 fotografija i video-snimaka s materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece:

“

Moje kolege iz policije, ne možete ih kriviti, ali jednostavno kažem, veoma je teško uhvatiti nekoga dok se nešto ne desi, tako da uvijek kasnimo.

Sagovornik u intervjuu: Razumijem, znači, da nije prišao tim djevojčicama, da ih je samo fotografisao, niko to nikada ne bi otkrio?

Sudija: Tako je, bukvalno tako. (JP)

”

INTERPOL-ovi podaci pokazuju da se neki slučajevi otkrivaju kroz proaktivne istrage, što ukazuje na pozitivne pomake. Međutim, trenutni istražni kapaciteti i tehnološki resursi i dalje su nedovoljni za otkrivanje slučajeva u većem obimu. Unapređenje specijalizovane obuke, ulaganje u napredne digitalne alate i jačanje međunarodne saradnje značajno bi mogli poboljšati proaktivno otkrivanje.

Stručnjaci su takođe naglasili potrebu za obukama usmjerenim na prevazilaženje društvenih predrasuda i obezbjeđivanje pristupa zasnovanog na razumijevanju traume. Jedna stručnjakinja iz organizacije civilnog društva naglasila je potrebu za rješavanjem problema optuživanja žrtava, naročito u slučajevima kada je seksualni sadržaj prvobitno podijeljen dobrovoljno:

“

Oni [stručnjaci iz pravosudnog sistema] odlično prepoznaju slučajeve kada je žrtva fotografisana bez znanja, snimljena, kako god da se to dogodilo, ali u svim drugim slučajevima spremni su da krivicu prebace na žrtvu. Dakle, njihova edukacija je zaista neophodna (...). (FW)

”

Ista stručnjakinja je istakla kako umanjivanje ozbiljnosti štete može dovesti do razornih posljedice:

“

(...) Ona je učenica koja pješke ide u školu i na tom putu (...) njena najbolja drugarica i još četvorica momaka su je presreli; napali su je, pokušali da joj skinu odjeću, a jedan od njih je snimao. (...) Na tom snimku njenog tijela možete vidjeti kao jedan djelić njenih leđa (...) ne možete čak ni da joj vidite zadnjicu, ništa tako eksplicitno, ali je ona bila na ivici samoubistva. Govorim vam ovo zato što se prag tolerancije ljudi za tu vrstu nasilja veoma razlikuje, a to je posebno važno objasniti ljudima poput sudija i tužilaca – neki bi rekli “Ma hajde, pa šta ti se desilo?” ili “U čemu je tvoj problem?” (FW)

”

Zabrinutost u vezi s obučavanjem i jačanjem kapaciteta izražena je u svim institucijama i sektorima.

7.3 DALJE JAČANJE MULTISEKTORSKE SARADNJE

Dok su mnogi stručnjaci govorili o dobrim radnim odnosima i efikasnoj saradnji, ukazali su i na potrebu za formalizovanijom multisektorskom koordinacijom.

Nekoliko stručnjaka primijetilo je da rješenja često zavise od lične posvećenosti, a ne od sistemskih procesa. Pozitivni ishodi često su pripisivani stručnjacima koji izlaze iz okvira svojih zvaničnih odgovornosti. Istovremeno, loša koordinacija, dugotrajne administrativne procedure i ograničeni resursi prepoznati su kao faktori koji podrivaju blagovremene i sveobuhvatne odgovore.

Kako bi prevazišli ove prepreke, stručnjaci su istakli da se oslanjaju na lične kontakte kako bi ubrzali procese. Školski pedagog je objasnio:

“

Svaka veza koju sam uspostavio s drugom institucijom bila je putem neformalnih kanala, kako bih pronašao ljude sa kojima mogu da sarađujem, a ne treba mi ništa lično, samo profesionalno. Morate da izgradite lični odnos sa ljudima iz drugih institucija kako bi se pojavili, kako bi odvojili vrijeme za vas kada dođe do hitne situacije. (FW)

”

Iako to što je Crna Gora mala zemlja može olakšati neformalno povezivanje, oslanjanje na lične odnose ističe potrebu za jasnijim protokolima i formalizovanim mehanizmima saradnje. Neki stručnjaci primijetili su postepena poboljšanja, dok su mnogi smatrali da institucije i dalje uglavnom funkcionišu u okviru svojih nadležnosti, uz ograničenu koordinaciju.

Stručnjaci su se takođe osvrnuli na programe namijenjene unapređenju međusektorske saradnje, komentarišući da su obično bili zasnovani na projektima i da im je nedostajala održivost.

Ohrabrujuće je da je Strategijom za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. izdvojeno 450.000 eura za osnivanje Barnahus centra u Podgorici za cijelu Crnu Goru.⁷⁵ Barnahus model je usluga usmjerena na dijete, u kojoj više institucija djeluje zajedno, a djeca izložena nasilju, uključujući seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje (putem tehnologije), mogu na jednom mjestu dobiti potrebnu podršku od specijalno obučanih stručnjaka. U okviru Strategije, predviđena je i izrada mape puta, izrada protokola i standardnih operativnih procedura u skladu s ovim modelom, promovisanje međusektorskog pristupa i identifikovanje potreba za obukom relevantnih stručnjaka.⁷⁶ Ako se efikasno sprovede, ova reforma ima potencijal da stvori dosljedniji, bolje usklađen i na dijete usmjereniji odgovor u svim institucijama.

75. Crna Gora, [Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029](#) (2025), str. 47.

76. [Ibid.](#), str. 47.

8. PSIHO✓SOCIJALNA PODRŠKA

8. PSIHOSOCIJALNA PODRŠKA

Crnogorsko zakonodavstvo garantuje pravo na psihosocijalnu podršku djeci izloženoj porodičnom nasilju,⁷⁷ uključujući seksualno nasilje.⁷⁸ Ipak, ne postoji podjednako eksplicitna odredba kojom se ovo pravo proširuje na svu djecu izloženu seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije), izvan konteksta porodičnog nasilja. Međutim, **Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti** smatra djecu koja su bila izložena zlostavljanju ili eksploataciji *posebno zaštićenom* kategorijom,⁷⁹ čime im se obezbjeđuje pravo na ciljanu socijalnu i dječju zaštitu, uključujući terapijske, socio-obrazovne i druge usluge.⁸⁰

Nijedna od mladih osoba koje su učestvovala u intervjuima nije tražila niti dobila psihosocijalnu podršku u vezi sa seksualnom eksploatacijom ili seksualnim zlostavljanjem putem tehnologije kojima su bile izložene. Iz tog razloga, direktni glasovi onih koji su bili izloženi eksploataciji i zlostavljanju u pogledu pristupa psihosocijalnim

uslugama i kvalitetu takvih usluga ne nalaze se u ovom izvještaju. Informacije o pružanju psihosocijalne podrške prvenstveno se, pak, oslanjaju na intervjue sa stručnjacima.

Stručnjaci su objasnili da se, nakon početnog odgovora, djeca koja su izložena seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju putem tehnologije obično upućuju na službe psihosocijalne podrške. Ove usluge najčešće se pružaju posredstvom sistema javnog zdravstva – kao što je Centar za rani razvoj ili lokalni zdravstveni centri, kao i posredstvom Centra za socijalni rad ili organizacija civilnog društva. Opisujući pomenute mehanizme pružanja usluga, stručnjaci su identifikovali nekoliko izazova koji utiču na dostupnost, kontinuitet i specijalizaciju psihosocijalne podrške za djecu koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije.

⁷⁷ Crna Gora, [Zakon o sprečavanju nasilja u porodici](#) (2010), član 4.

⁷⁸ Isto, član 2.

⁷⁹ Crna Gora, [Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti](#) (2013), član 4 stav 1.

⁸⁰ Isto, član 60.

8.1 PREPREKE KOJE UTIČU NA PRUŽANJE PSIHOSOCIJALNIH USLUGA

Stručnjaci su dosljedno ukazivali na nedostatak psihosocijalnih usluga, posebno van glavnog grada i većih urbanih sredina. Kao što je rekla jedna socijalna radnica:

“

Psihosocijalne i socio-obrazovne usluge, savjetodavne i terapijske usluge nisu razvijene. Mislim nigdje. Možda donekle u Podgorici i Nikšiću, ali na sjeveru nema licenciranih pružalaca usluga. (FW)

”

Stručnjaci su takođe istakli nedostatak lica specijalizovanih za rad s djecom i mladima, posebno s onima koji su izloženi seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju.

Stručnjaci zaposleni u institucijama koje pružaju psihološke usluge dodatno su naglasili da postojeće službe nisu u mogućnosti da odgovore na potrebe. Opisali su poteškoće u obezbjeđivanju redovne i kontinuirane podrške zbog ograničenog broja zaposlenih.

Jedan stručnjak iz Centra za rani razvoj je objasnio:

“

Pružaju se savjetodavna podrška, a ako je slučaj malo ozbiljniji i terapija, onoliko koliko smo u mogućnosti zbog smanjenog broja zaposlenih. Nekako se prilagođavamo pacijentu tako da to bude intenzivno, makar jedan susret nedjeljno. Ako to nije izvodljivo, onda makar jedan susret svakih 15 dana. (FW)

”

Slično tome, jedan psiholog je opisao kako preopterećene službe utiču na kontinuitet pružanja podrške:

“

Sada bih želio da iskoristim priliku da kažem da bi bilo mnogo korisnije kada bismo imali bolji kontinuitet praćenja. Uzimajući u obzir koliko smo zauzeti, ovi susreti nisu redovni, ali u takvim slučajevima – bez obzira na to da li je seksualno uznemiravanje dodatni faktor ili ne – trebalo bi obezbijediti češće praćenje. (FW)

”

Stručnjaci su razgovarali o tome kako se psihosocijalne usluge u okviru Centra za socijalni rad pružaju kroz savjetovanje i, u nekim slučajevima, kroz psihoterapeutsku podršku. Međutim, kvalitativni podaci ne omogućavaju sveobuhvatan uvid u dostupnost usluga, posebno imajući u vidu razlike od regije do regije. Dok su neke socijalne radnice opisale ograničenu dostupnost usluga, druge su isticale da ovakve usluge uopšte ne postoje. Stručnjaci su objasnili da djeca i njihove porodice često bivaju upućeni na organizacije civilnog društva ili privatne psihologe zbog nedostatka ovih usluga u javnom sistemu. Ovakva upućivanja mogu stvoriti logističke i finansijske prepreke, posebno za porodice van urbanih sredina, a mogu ograničiti i kontinuitet pružanja podrške.

Sveukupno gledano, iskazi stručnjaka ukazuju na opšti nedostatak pristupačnih i specijalizovanih psihosocijalnih usluga za djecu koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije. Koncentracija usluga u urbanim sredinama predstavlja dodatne izazove porodicama iz drugih dijelova zemlje, dok oslanjanje na privatne usluge nosi rizik isključivanja onih koji nisu u mogućnosti da ih priušte na dugoročnom nivou.

Iako se odnosi na manji broj slučajeva, više zaposlenih koji direktno rade s djecom istaklo je nedostatak psihijatrijskih usluga za djecu u Crnoj Gori. Navodi se da je ambulantna psihijatrijska njega dostupna posredstvom jedne ustanove, ali da ne postoji ustanova koja pruža mogućnost bolničkog psihijatrijskog liječenja djeci s ozbiljnim mentalnim problemima.

8.1 PREPREKE KOJE UTIČU NA PRUŽANJE PSIHOSOCIJALNIH USLUGA

Jedna socijalna radnica je objasnila:

“

Što se tiče Crne Gore konkretno, imamo takvu situaciju da apsolutno ne postoji nijedna specijalizovana institucija koja se bavi djecom koja razviju bilo kakav posttraumatski stresni poremećaj ili klinički poremećaj, niti mogućnost njihove hospitalizacije, osim u ekstremnim slučajevima kada su u nekom uznemirenom stanju, dok [se ne postigne] određeni nivo stabilizacije. (FW)

”

Za djecu i mlade s ozbiljnim mentalnim problemima, nedostatak bolničkih kapaciteta u zemlji predstavlja ozbiljan rizik. Upućivanje na liječenje u inostranstvo može dodatno pogoršati stanje, jer podrazumijeva odvajanje djece od njihovih porodica i mreža podrške.

Sveukupno gledano, iskazi stručnjaka ukazuju na značajne prepreke u obezbjeđivanju da djeca izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije dobiju blagovremenu, specijalizovanu i kontinuiranu psihosocijalnu podršku.

Zaposleni koji direktno rade s djecom takođe su naglasili značaj uključivanja porodice u oporavak djeteta. Kako je jedna socijalna radnica primijetila, sveobuhvatna podrška zahtijeva rad ne samo s djetetom, već i s porodicom u cjelini, odnosno bavljenje porodičnim odnosima, odnosima sa vršnjacima i širim društvenim okruženjem.

Stručnjaci su dodatno istakli ograničenu dostupnost psihosocijalne podrške članovima porodice. Intervjui su pokazali da se takva podrška često pruža na *ad hoc* osnovi, a ne kroz programe sistematske podrške. Pristup podršci često zavisi od percipirane ozbiljnosti slučaja, procjene funkcionisanja porodice, socio-ekonomskog statusa i upornosti porodica u traženju pomoći.

8.2 DRUŠTVENA STIGMATIZACIJA U VEZI S PROBLEMOM MENTALNOG ZDRAVLJA

Kao što je predstavljeno u odjeljcima o otkrivanju i prijavljivanju zlostavljanja, društvena stigmatizacija koja okružuje seksualno zlostavljanje može značajno uticati na to da li će djeca ili porodice potražiti podršku ili usluge sistema.

Pored toga, stručnjaci su ukazali na nedovoljnu informisanost o uslugama u oblasti mentalnog zdravlja i stalnu stigmatizaciju u vezi sa zaštitom mentalnog zdravlja. Školska pedagoškinja je objasnila:

“

Ponekad predložim roditelju da pronađe psihoterapeuta kako bi radio sa djetetom kada primijetim da postoji neki problem koji ga zaista sputava. Oni odmah [pitaju]: “Da li mora da uzima lijekove?” Uopšte ne razlikuju šta je psiholog, a šta psihijatar (...). Žele da [njihova djeca] ostanu sa mnom, a ja onda kažem da nijesam obučena za to. (FW)

”

Dalje je objasnila da se otpor povećava kada je potrebno upućivanje na specijalizovane zdravstvene službe:

“

Kada postoji problem i uputite ih u Dom zdravlja, gdje postoji Institut za mentalno zdravlje, teško ih je ubijediti, neće prihvatiti da odu tamo. (...) Tamo bi mogli dobiti mnogo širi spektar pomoći, ali ne žele jer je ovo mala zajednica. (...) Neko će vas tamo vidjeti, sigurno će vas vidjeti – ta vrsta stigmatizacije. (FW)

”

Ovi iskazi ukazuju na to da nedostatak znanja o dostupnim uslugama, u kombinaciji sa stigmatizacijom u vezi s mentalnim zdravljem, može odvratiti djecu i porodice od traženja psihosocijalne podrške, čak i kada su im takve usluge potrebne.

9. PRISTUP PRAVDI I PRAVNOJ ZAŠTITI

9. PRISTUP PRAVDI I PRAVNOJ ZAŠTITI

Ovaj odjeljak analizira odgovor pravosudnog sistema na slučajeve seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem digitalne tehnologije. Fokusira se na to kako institucije i stručnjaci odgovaraju na potrebe djece, kako ih štite od daljeg nanošenja štete i kako poštuju njihova prava, posebno kroz primjenu procedura usmjerenih na dijete. Takođe procjenjuje u kojoj mjeri pravni okvir predviđa takve procedure.

Pošto nijedna od intervjuisanih mladih osoba nije imala direktnog iskustva s organima za sprovođenje zakona ili pravosudnim sistemom, nalazi predstavljeni u ovom odjeljku prvenstveno se zasnivaju na razgovorima sa stručnjacima. Prilikom tumačenja ovih rezultata, važno je priznati da nedostaju glasovi djece koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije.

9.1 MJERE ZAŠTITE DJECE U KRIVIČNOM POSTUPKU

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, usvojen 2011. godine, predstavlja osnovni zakon kojim se reguliše pravno postupanje usmjereno na dijete u Crnoj Gori. Njime se propisuje da predmete koji uključuju djecu žrtve ili svjedoke krivičnih djela obrađuju stručnjaci sa specijalizovanim znanjem o važećim procesnim pravilima. Tokom cijelog postupka, stručnjaci u pravosuđu moraju takođe uzeti u obzir uzrast djeteta, lične osobine, nivo obrazovanja i sveukupne okolnosti,⁸¹ što je u skladu s principom da sve odluke treba da budu vođene najboljim interesima djeteta.

Zakon takođe utvrđuje zaštitne mjere za ublažavanje rizika od ponovne viktimizacije, koji proizilazi iz ponovljenog ili neadekvatnog ispitivanja. Po pravilu, djecu žrtve ili svjedoke zločina mogu intervjuisati samo državni tužilac i sudija s posebnim znanjem o pravima djeteta, koji je istog pola, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audio-vizuelno snimanje.⁸² Pitanja odbrane i drugih strana moraju se postavljati preko tužioca ili sudije, a ne direktno djetetu.⁸³ Ponovna ispitivanja dozvoljena su samo u izuzetnim slučajevima i iz opravdanih razloga.⁸⁴

Pored toga, organi koji vode postupak moraju spriječiti svaki kontakt između djeteta i optuženog u službenim prostorijama,⁸⁵ uključujući vizuelni kontakt tokom identifikacije osumnjičenog.⁸⁶ Suočavanja između djece mlađe od 14 godina i optuženog su zabranjena.⁸⁷ Kod djece uzrasta 14 godina i starije djece, suočavanje se može dogoditi, osim ako je dijete u posebno *teškoj psihološkoj stanju* zbog prirode ili posljedica krivičnog djela.⁸⁸ Ova razlika može dovesti do slabije zaštite, koja zavisi od diskrecione procjene kada su u pitanju starija djeca.

U sudskim postupcima, Zakonik o krivičnom postupku dodatno predviđa posebne mjere zaštite mentalnog zdravlja djece, uključujući mogućnost da dijete bude ispitano uz pomoć psihologa ili drugog stručnjaka kada je to potrebno.⁸⁹ Djeca takođe imaju pravo da svjedoče iz posebne prostorije, samo u prisustvu sudije i zapisničara. Tužilac i druge strane mogu posmatrati s druge lokacije i mogu postavljati pitanja djetetu, ali samo uz dozvolu suda.⁹⁰

Mjere zaštite predviđene su i radi očuvanja privatnosti i dobrobiti djeteta. Krivična ročišta u Crnoj Gori su javna za punoljetne građane.⁹¹ Međutim, sud može, bilo na sopstvenu inicijativu ili na zahtjev stranaka u postupku, isključiti javnost s cijelog ročišta ili iz njegovog dijela, radi zaštite interesa djeteta.⁹² Kada se dijete saslušava kao svjedok, sud takođe može isključiti javnost za vrijeme trajanja ovog ispitivanja.⁹³ Djeca žrtve ili svjedoci krivičnog djela moraju biti udaljena iz sudnice kada njihovo prisustvo više nije potrebno.⁹⁴

Stručnjaci su istakli značaj ovog zakona u smislu pružanja mjera zaštite djeci izloženoj seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju i opisali snažnu posvećenost sprovođenju procedura usmjerenih na dijete, osmišljenih u cilju ublažavanja dodatne traume. Većina stručnjaka iz oblasti pravosuđa takođe je ukazala na napore da se smanji broj saslušanja djece i njihova izloženost velikom broju institucija, kako bi se ograničilo ponovno izlaganje traumi, iako je nekoliko ispitanika priznalo da to nije uvijek moguće.

81 Crna Gora, [Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku](#) (2011), član 92.

82 Isto, članovi 92, 93 stav 1.

83 Isto, član 93 stav 4.

84 Isto, član 93 stav 1.

85 Isto, član 93 stav 3.

86 Isto, član 96.

87 Isto, član 94 stav 1.

88 Član 94 stav 2.

89 Crna Gora, [Zakonik o krivičnom postupku](#) (2009), član 113 stav 4.

90 Isto, član 113 stav 5.

91 Isto, član 313.

92 Isto, član 314.

93 Isto, član 347 stav 3.

94 Isto, član 347 stav 4.

9.2 IZJAVE KOJE UZIMA POLICIJA

Prema Zakoniku o krivičnom postupku, policijski službenici moraju obavijestiti tužioca kada postoje osnovi sumnje da se dogodilo krivično djelo. Oni zatim mogu, samostalno ili pod rukovodstvom tužioca, preduzeti korake za identifikaciju počinioca i prikupljati relevantne informacije.⁹⁵ Iako može djelovati da ove odredbe dozvoljavaju policiji da ispituje djecu koja su bila izložena seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije), to ne bi smjelo da se dešava, jer, prema Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, samo tužioci i sudije imaju zakonsko ovlaštenje da saslušavaju djecu koja su žrtve krivičnog djela.⁹⁶

Stručnjaci koji su učestvovali u intervjuima uglavnom su navodili da se ovaj zakonski okvir poštuje u praksi tako što se slučajevi koji uključuju djecu prosleđuju tužiocu za maloljetnike, dok se saslušanja obavljaju u fazi pokretanja postupka krivičnog gonjenja. Međutim, neki stručnjaci su istakli da se u praksi ipak dešava da djecu ispituje policija.

“

Ono za šta se zalažemo i na čemu mnogi policijski inspektori (...) i mi sami insistiramo jeste da se od djeteta ne uzima izjava pred policijskim službenicima, posebno ako je dijete seksualno zlostavljano, već od osobe kojoj se dijete povjerilo i koja je došla da prijavi slučaj. Ta osoba obično zna dovoljno detalja na osnovu kojih tužilac može utvrditi o kakvoj je vrsti krivičnog djela riječ i da li će pokrenuti krivični postupak. Međutim, mnogi tužioci i dalje nalažu da dijete bude ispitano. (JP)

”

Iako su informacije s ispitivanja u vezi s incidentom ograničene, stručnjaci su objasnili da tužioci mogu tražiti da policija obavi razgovor s djetetom kada nije jasno da li incident predstavlja krivično djelo, kao i kada roditelji ili staratelji nijesu u mogućnosti da pruže dovoljno informacija ili dokaza. Kako je objasnio jedan sagovornik, seksualna eksploatacija i zlostavljanje djece putem tehnologije mogu uključivati samo dijete i počinioca, što otežava potvrđivanje navoda. Bez obzira na obrazloženje koje stoji iza toga, ovo izaziva zabrinutost, jer zakonom nije definisano policijsko ispitivanje djece. Stoga, ne postoji garancija da će takva ispitivanja biti sprovedena uz primjenu zakonskih mjera zaštite usmjerenih na smanjenje rizika od ponovne viktimizacije.

Stručnjaci su opisali napore iz prakse usmjerene na ublažavanje potencijalne štete nanijete tokom policijskih saslušanja. Istakli su da je obično uključen Centar za socijalni rad i da su socijalni radnici prisutni tokom postupka. Takođe su naglasili da pitanja treba svesti na minimum koji je neophodan kako bi se utvrdilo da li je počinjeno krivično djelo i kako bi se identifikovao počinitelj. Međutim, sagovornici su primijetili da u kontaktu s policijom početnu komunikaciju ne obavljaju uvijek policajci obučeni za rad s djecom. Ovakvu situaciju dodatno otežava nedostatak kvalifikovanih stručnjaka, kao što je prethodno navedeno ([vidite odjeljak 7](#)).

Ovo izaziva zabrinutost da djeca mogu biti izložena neprimjerenom ili ponovnom ispitivanju prije forenzičkog intervjua pred sudijom ili tužiocem, što nosi rizik od nanošenja štete bez obzira na to što se radi o preliminarnim interakcijama. Zaista, nekoliko sagovornika je primijetilo da se izjave koje je uzela policija ne mogu koristiti u kasnijim sudskim postupcima. Jedan tužilac se osvrnuo na ovo, kao i na to da se može desiti da dijete prije forenzičkog intervjua više puta mora da prepriča zlostavljanje kojim je bilo izloženo:

⁹⁵ Isto, član 257 stav 1, član 257 stav 2.

⁹⁶ Isto, član 262.

9.2 IZJAVE KOJE UZIMA POLICIJA

“

Zakon propisuje da dijete, u izuzetnim okolnostima, može biti ispitivano dva puta. Sada imate taj formalno-pravni pristup, koji pod saslušanjem djeteta podrazumijeva saslušanje pred tužilaštvom i pred sudom, i to najviše dva puta. Međutim, iz mog profesionalnog ugla, saslušanje djeteta je i ono kada ga roditelj ispituje, kao i polovina rođaka (...) i nastavnik, i ljekar, i Centar za socijalni rad, i policija, iako ništa od toga ne predstavlja dokaz u krivičnom postupku, izuzev ljekarskog izvještaja. (...) Dakle, neka djeca su već ispitivana bezbroj puta prije nego što su stigla u tužilaštvo. (JP)

”

Isti stručnjak je dalje naveo da, u ovakvim okolnostima, policijski službenici ne bi trebalo da uzimaju izjave direktno od djece koja su bila žrtva seksualnog zlostavljanja. Iako je ovaj stav u skladu sa važećim pravnim okvirom, nalazi predstavljeni u ovom odjeljku ukazuju na to da je primjena ovakvog stava u praksi i dalje nedosljedna. Ovo ukazuje na potrebu za boljim razumijevanjem i obukom organa za sprovođenje zakona i tužilaca u smislu njihovih uloga i odgovornosti u kontekstu Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, posebno u početnim fazama rješavanja slučaja.

Procesna kašnjenja ne samo da otežavaju utvrđivanje odgovornosti, već i narušavaju pristup zaštiti, podršci i brizi, te naglašavaju potrebu da se identifikuju i otklone sistemska “uska grla” koja ometaju blagovremeno sprovođenje pravde u slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije.

9.3 FORENZIČKI INTERVJUI

Alternative forenzičkim intervjuima

Intervjuisani tužioci naglasili su izazov balansiranja između potrebe za prikupljanjem dovoljnih dokaza i obaveze zaštite dobrobiti djeteta. Naveli su kako slučajevi koji uključuju djecu zahtijevaju posebnu obazrivost, posvećenost i pažnju, a saslušavanje djece zahtijeva pristup koji je usmjeren na dijete i fokusiran na njegove potrebe, zaštitu, oporavak i jačanje.

Napomenuli su da saslušavanje djece treba izbjegavati kada god je to moguće, uz objašnjenje da, oslanjanjem na druge dostupne dokaze, uključujući saslušanje roditelja ili staratelja kao svjedoka ili radi potvrđivanja navoda, saslušanje djeteta nekada nije neophodno.

Jedan tužilac je objasnio da čak i kada u saslušanju postoje propusti ili nedostaju informacije, nastoje da izbjegnju ponovno saslušanje djeteta, zbog rizika od nanošenja dodatne štete:

“

Čak i ako nešto propustim, greška je moja, moram da se nosim sa tim, jer bih radije... nekako pokušao da ispravim tu grešku na drugi način nego da je ispravim ponovnim saslušanjem maloljetnika. (JP)

”

Multisektorska saradnja, posebno sa školama i Centrom za socijalni rad, identifikovana je kao ključna za pribavljanje informacija iz drugih izvora i za smanjenje potrebe za saslušavanjem djece.

Stručna služba za podršku

Stručna služba za podršku, multidisciplinarni tim sastavljen od stručnjaka iz različitih oblasti, uključujući socijalne radnike, psihologe i specijalne pedagoge, ima ključnu ulogu u pružanju podrške djeci koja su žrtve ili svjedoci krivičnih djela tokom forenzičkih intervjuja.⁹⁷ Tim priprema dijete za intervju, procjenjuje da li je dijete sposobno i

spremno da svjedoči, određuje odgovarajući pristup intervjuu i sprovodi ga uz korišćenje audiovizuelne opreme.⁹⁸ Stručna služba podrške takođe identifikuje potrebe za dodatnom psihosocijalnom podrškom i omogućava upućivanje na druge relevantne usluge.

Prema Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, uključivanje Stručne službe u intervju je strogo obavezno, ali samo kada je dijete mlađe od 14 godina.⁹⁹ Za stariju djecu, ovaj zahtjev može biti izostavljen ukoliko se ocijeni da je njegovo sprovođenje protivno interesima postupka ili interesima djeteta, što može dovesti do neujednačenog nivoa zaštite u zavisnosti od diskrecione procjene organa koji vodi postupak.¹⁰⁰

Ova razlika zasnovana na uzrastu odražavala se i u praksi. Jedan stručnjak koji je učestvovao u istraživanju govorio je o slučaju u kojem je ocijenjeno da uključivanje Stručne službe podrške nije bilo potrebno zato što je dijete bilo starije od 14 godina:

“

Imala je više od 14 godina, tako da nije bilo potrebe da [ime stručnjaka iz Stručne službe podrške] obavlja intervju radi procjene koliko je dijete vjerodostojno (...). (JP)

”

Pored formalne starosne granice, drugi stručnjak je naveo da potreba za sistematskim uključivanjem Stručne službe nije jednako prepoznata u svim institucijama:

“

Zakon propisuje da se to radi uz pomoć stručnog lica i Stručne službe, ali nas uvijek pitaju da li su podrška i prisustvo Stručne službe neophodni. (JP)

”

⁹⁷ Urumova, Irina, Velimirović, Maja, Studija izvodljivosti za Barnahus u Crnoj Gori, (2022) UNICEF Crna Gora i Savjet Evrope, str. 10. Dostupno na: <https://rm.coe.int/barnahus-feasibility-study-montenegro-eng/1680ab5c16>.

⁹⁸ Isto, str. 11.

⁹⁹ Crna Gora, [Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku](#) (2011), član 93 stav 3.

¹⁰⁰ Isto, član 93 stav 2.

9.3 FORENZIČKI INTERVJU

Uprkos dostupnosti specijalizovane podrške usmjerene na smanjenje rizika od sekundarne viktimizacije tokom forenzičkih intervju, ovo ukazuje da njeno korišćenje ostaje neujednačeno i da zavisi od individualne procjene, uz dodatna ograničenja koja proizilaze iz zakonskog okvira. Uvođenje obaveze uključivanja Stručne službe u tužilaštvu, kad god se dijete sasluša, bez obzira na uzrast, kao i uspostavljanje jasnih protokola i odgovarajućih resursa za sistematsku primjenu ovog zahtjeva, moglo bi doprinijeti obezbjeđivanju dosljednije i efikasnije zaštite. Ovakav stav imao je i jedan advokat, koji je naglasio značaj sistematskog uključivanja Stručne službe radi obezbjeđivanja pristupa usmjerenog na dijete:

I ja sam predlagao [podrazumijevano uključivanje Stručne službe] tokom nedavne izmjene Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, i [stručno lice u Službi za stručnu podršku], naravno, uvijek insistira na tome, jer dijete na određeni način priprema za saslušanje, i mnogo mu je lakše da komunicira preko [Stručne službe tužilaštva] nego da neko direktno dođe i postavi mu pitanja, što vrlo često dovodi do pitanja koja nijesu u vezi sa krivičnim djelom, ali su traumatična za dijete. (JP)

Postupak i audio-vizuelno snimanje

Ukoliko je uključena Stručna služba tužilaštva, saslušanje djece koja su žrtve krivičnih djela obavljaju se u posebno prilagođenim prostorijama, osmišljenim tako da budu prilagođene djeci i opremljenim audio-vizuelnom opremom za snimanje. Dijete sasluša predstavnik Stručne službe, dok se drugi stručnjaci, kao što su tužilac i branilac, nalaze u drugoj prostoriji i prate saslušanje uz pomoć audio-vizuelne opreme. Stručnjak/ stručnjakinja iz Stručne službe dobija pitanja od tužioca ili branioca preko slušalica i parafrizira ih na način koji je prikladan za dijete. Intervju se snima, a potom koristi u kasnijim sudskim postupcima.

Međutim, prema riječima jedne stručnjakinje, samo mali broj djece se upućuje u Stručnu službu tužilaštva da bi se saslušanje obavilo korišćenjem audio-vizuelne opreme za snimanje. Kako je kazala:

Iako imamo opremu u šest tužilaštava koja to omogućava, ipak, veoma mali broj djece prolazi kroz krivični postupak na taj način. (JP)

Ovaj iskaz ukazuje na to da se zakonske odredbe usmjerene na zaštitu djece tokom saslušanja ne primjenjuju dosljedno. Iako Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku omogućava da se saslušanja obave u domu djeteta ili u drugoj prostoriji ili ustanovi u kojoj dijete boravi, bez obzira na to da li je tamo dostupna tehnička oprema, formulacija nedvosmisleno ukazuje da se ova opcija koristi samo u izuzetnim okolnostima, kada za to postoje *opravdani razlozi*.¹⁰¹

S obzirom na to da audio-vizuelni uređaji za snimanje nijesu dostupni u svim tužilaštvima, ova činjenica prijavljuje se kao prepreka u nekim predmetima. jer Međutim, prema riječima jednog stručnjaka, iako bi obezbjeđivanje opreme i odvojenih prostorija na svim lokacijama moglo dodatno da doprinese njihovom korišćenju, trenutna situacija bi se mogla prevazilaziti tako što bi se saslušanja obavljala u kancelariji u kojoj takva oprema postoji, s obzirom na to da udaljenosti nijesu velike.

Sagovornici iz Stručne službe i tužioci zalagali su se za češću upotrebu audio-vizuelne opreme za snimanje i sugerisali da odluka o tome da li će se pribjeći ovakvom postupku saslušanja ne treba da zavisi od mišljenja tužioca.

Međutim, važno je napomenuti da praksa snimanja forenzičkih intervju još uvijek nije ispitana iz perspektive pristupa zasnovanog na razumijevanju traume kod djece i adolescenata izloženih seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem digitalnih tehnologija, koji su uključivali, ali nijesu bili ograničeni na kamere. Iako

¹⁰¹ Isto, član 93 stav 6.

je snimanje uvedeno s dobrom namjerom, djeca i adolescenti izloženi ovim vrstama zlostavljanja mogu biti osjetljivi na snimanje ili na korišćenje kamera od strane odrasle osobe. Kod nekih prisustvo kamere može izazvati osjećaj ranjivosti, stida ili straha od dodatnog izlaganja. Međutim, to ne mora biti slučaj kod sve djece. Potrebna su dodatna istraživanja kako bi se obezbijedilo da obavezno video-snimanje bude u skladu sa principima pristupa zasnovanog na razumijevanju traume, uz postizanje ravnoteže između potrebe za pouzdanim dokazima i psiholoških potreba djece izložene ovim oblicima zlostavljanja, u svakom pojedinačnom slučaju.

Saradnja između tužilaca i Stručne službe

Uopšteno govoreći, tužioci koji su učestvovali u intervjuima istakli su značaj Stručne službe tužilaštva, njenu dostupnost i posvećenost, kao i dobru komunikaciju i saradnju.

Međutim, pojedini primjeri koje su sagovornici naveli, iako se ne odnose uvijek konkretno na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije, već i na druge oblike seksualnog zlostavljanja, ukazuju na potrebu daljeg jačanja kapaciteta među tužiocima, posebno u pogledu primjene najboljih praksi za ispitivanje djece na način usklađen sa principima pristupa zasnovanog na razumijevanju traume, razumijevanja uloge Stručne službe i jačanja saradnje sa službom.

Jedan stručnjak je istakao da nedovoljno vremena za zajedničku pripremu, u koju spadaju pripremni sastanci između Stručne službe i tužioca radi usaglašavanja pristupa i tema saslušanja, može dovesti do nedovoljne pripremljenosti Stručne službe, što, s druge strane, može uticati na kvalitet saslušanja djeteta.

Isti stručnjak je takođe objasnio kako neki tužioci ne prepoznaju potrebu za podrškom od strane Stručne službe ili shvataju njenu ulogu kao puko prisustvo ili “prevođenje” tokom forenzičkih intervjua:

“

A imali smo slučajeve (...), u prošloj godini i godini prije toga, kada je tužilac ulazio u prostoriju za razgovor s djetetom, sam ispitivao dijete i tražio samo pasivno prisustvo predstavnika Stručne službe, što je potpuno besmisleno. (JP)

”

Međutim, dodao je da nije primijetio takve situacije u tekućoj godini.

Nalazi iz intervjua ukazuju na to da, iako je Stručna služba formalno dio procedura usmjerenih na dijete, njena uloga nije uvijek dosljedno shvaćena niti poštovana u praksi. Dva intervjuisana stručnjaka opisala su slučajeve u kojima su tužioci direktno ispitivali djecu tokom forenzičkih intervjua, pri čemu je prisustvo Stručne službe svedeno na pasivnu ili formalnu ulogu. Primijećeno je da takve intervencije izazivaju uznemirenost kod djece i mogu dovesti do narušavanja zaštitne svrhe specijalizovanih procedura saslušanja. Istovremeno, stručnjaci su primijetili da se takve prakse sve rjeđe dešavaju, što ukazuje na određeni napredak u novijoj praksi primjene procedura usmjerenih na dijete.

9.4 PRAVO NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

U decembru 2024. godine, Crna Gora je izmijenila svoje zakonodavstvo kako bi garantovala besplatnu pravnu pomoć žrtvama krivičnih djela seksualne prirode,¹⁰² čime su obuhvaćena i djeca koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije). Izmjenama je takođe propisano da branioci po službenoj dužnosti u postupcima koji uključuju djecu moraju biti advokati s najmanje tri godine pravne prakse i završenom specijalizovanom obukom iz oblasti prava djeteta u Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.¹⁰³ Prema novim pravilima, isti branilac po službenoj dužnosti mora zastupati žrtvu krivičnog djela seksualne prirode u svim povezanim postupcima, kako bi se obezbijedio kontinuitet zaštite i smanjio rizik od ponovnog izlaganja traumi.¹⁰⁴

Ova reforma predstavlja značajan iskorak, s obzirom na to da prije ovih izmjena djeca izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije) nijesu automatski imala pravo na besplatnu pravnu pomoć, već je ostvarivanje tog prava zavisilo od njihovog finansijskog stanja.¹⁰⁵ Izvještaj Specijalnog izvjestioca Ujedinjenih nacija o prodaji i seksualnoj eksploataciji djece iz 2022. godine ukazao je na ovaj nedostatak, pozivajući Crnu Goru da obezbijedi da sva djeca izložena seksualnoj eksploataciji dobiju besplatnu pravnu pomoć od advokata koji su prošli specijalizovanu obuku, bez potrebe za pojedinačnim procjenama.¹⁰⁶ Nove odredbe predstavljaju direktan odgovor na preporuke Specijalnog izvjestioca, čime se uklanjaju prepreke za pristup pravnoj pomoći i obezbjeđuje da ovu vrstu pomoći pružaju kvalifikovani advokati.

Stručnjaci u oblasti pravosuđa istakli su značaj angažovanja branilaca po službenoj dužnosti, u cilju zaštite najboljih interesa djece koja su žrtve zlostavljanja, posebno imajući u vidu da djeca, kao i njihovi roditelji ili staratelji, često ne razumiju u dovoljnoj mjeri sudske postupke.

Posebno su naglasili značaj branilaca po službenoj dužnosti u slučajevima kada se dijete suočava s dodatnim faktorima koji doprinose ranjivosti djece ili okolnostima koje utiču na postupak, poput smanjenih kognitivnih sposobnosti ili nedostatka adekvatne porodične zaštite.

Shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, odluku o imenovanju branioca po službenoj dužnosti donosi sudija ili predsjednik vijeća koji vodi postupak i to po sopstvenoj inicijativi, ako ocijeni da je to u najboljem interesu djeteta. Iako državni tužilac i organ starateljstva mogu predložiti postavljanje branioca, konačnu odluku donosi sud.¹⁰⁷ Neki stručnjaci primijetili su da se branioci po službenoj dužnosti uglavnom dodjeljuju, iako je jedan sagovornik pomenuo da to može zavisiti i od procjene tužioca. Izmjene Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, koje su bile u razmatranju u februaru 2026. godine, predviđaju obavezu da tužioci, sudije ili predsjednici vijeća sistematski imenuju pravnog zastupnika djeci koja su izložena seksualnom nasilju, o trošku tužilaštva ili suda.¹⁰⁸ Ukoliko budu usvojene, ove izmjene bi pristup pravnom zastupanju prebacile sa diskrecione odluke na zakonsku obavezu, čime bi se dodatno ojačale procesne garancije za djecu izloženu seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije).

Stručnjaci su objasnili kako branioci po službenoj dužnosti redovno komuniciraju s djetetom i njegovim starateljima tokom sudskih postupaka i mogu prisustvovati saslušanjima ili ročištima zajedno sa zakonskim zastupnikom ili umjesto njega. Međutim, neki sagovornici su rekli da u praksi ne vide ulogu branioca po službenoj dužnosti kao značajnu ili uticajnu i da kvalitet podrške u velikoj mjeri zavisi od lične posvećenosti pojedinca. Pojedini tužioci su takođe pomenuli da branioci po službenoj dužnosti nijesu uvijek u

¹⁰² Malović, Bojana, *Besplatna pravna pomoć u Crnoj Gori: napredak, izazovi i preporuke*. (Podgorica, Akcija za ljudska prava – Human Rights Action (HRA), 2025), str. 5. Dostupno na: www.hracion.org/wp-content/uploads/2025/07/Free-legal-aid-in-Montenegro-4-7-2025.pdf.

¹⁰³ Isto, str. 6.

¹⁰⁴ Isto, str. 6.

¹⁰⁵ Crna Gora, Zakon o pravnoj pomoći (2011), član 13. <https://www.refworld.org/docid/55534c2b4.html>.

¹⁰⁶ A/HRC/49/51/Add.1, str.14.

¹⁰⁷ Crna Gora, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (2011), član 95.

¹⁰⁸ Crna Gora, *Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku* (2023) član 95 stav 2.

dovoljnoj mjeri upoznati sa slučajem u odnosu na tužilaštvo, što ograničava njihovu mogućnost da budu smisleno uključeni.

Jedan advokat je pomenuo slučaj u kojem dijete i njegovi roditelji nijesu bili obaviješteni o svom pravu na branioca po službenoj dužnosti, objašnjavajući:

“

(...) Kada su došli kod inspektora, uopšte nijesu razmišljali o tome da imaju pravo na advokate, samo su prošli kroz cijeli postupak u policijskoj stanici, dječak je dao izjavu, njegova majka je dala izjavu, a zatim je tužilac utvrdio da postoje elementi krivičnog djela. (...) Tek kada je trebalo da dječak, kao oštećeni, bude saslušan, majka je u nekom svakodnevnom razgovoru, vjerovatno sa prijateljima, saznala da on ima pravo da angažuje advokata, pa me je tada i pozvala. (JP)

”

Ovo ukazuje na širi sistemski problem: iako Zakonik o krivičnom postupku propisuje obavezu tužilaca i sudija da obavijeste žrtve krivičnih djela o određenim procesnim pravima (kao što su izvođenje dokaza ili uvid u dokaze, ispitivanje svjedoka i, u slučajevima krivičnih djela seksualne prirode, zahtjev da ih sasluša sudija istog pola),¹⁰⁹ on ne nameće jasnu obavezu drugim organima da obavijeste žrtve krivičnog djela o njihovim širim pravima, uključujući pravo na besplatnu pravnu pomoć. Ovaj nedostatak može dovesti do toga da djeca koja su bila izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije) i njihove porodice ne budu upoznate sa svojim pravima, što dodatno otežava njihovo snalaženje u pravosudnom sistemu.

¹⁰⁹ Crna Gora, [Zakonik o krivičnom postupku](#) (2009), član 58.

9.5 RODNI ASPEKTI PRILIKOM DODJELE STRUČNJAKA U PREDMETIMA KOJI UKLJUČUJU DJECU

Stručnjaci su govorili o tome da djecu izloženu seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju procjenjuje ili saslušava osoba istog pola, kako bi se obezbijedili povjerljivi i prijatniji uslovi (što se odnosi na policiju, tužioce, sudije, advokate i zdravstvene službe). Objasnili su kako važeći protokoli predviđaju da se, prilikom izbora tužioca, advokata i sudije, daje prednost stručnjaku istog pola kao i djetetu.

Iako su stručnjaci ovu praksu uglavnom ocijenili pozitivnom i važnom u kontekstu dobrobiti djeteta i zaštite njegovih prava, ukazali su i na određene prepreke u njoj primjeni, kao i na dodatne aspekte. Jedna od tih prepreka je nedostatak žena u oblasti pravosuđa, naročito sutkinja. Međutim, objašnjeno je da se to može prevazići angažovanjem posrednika tokom saslušanja, odnosno socijalne radnice ili predstavnice Stručne službe u sudu i tužilaštvu.

Važno je napomenuti da su pojedini stručnjaci iz oblasti pravosuđa istakli da striktno pridržavanje ovih protokola ne mora uvijek biti u najboljem interesu djeteta. Jedan tužilac je objasnio da izbor stručnjaka isključivo na osnovu pola može dovesti do toga da predmet vode osobe s manje iskustva ili specijalizacije, posebno imajući u vidu ograničene kadrovske kapacitete i veliki obim posla koji već utiče na dostupnost specijalizovanih stručnjaka.

Takođe, izbor stručnjaka istog pola ne mora nužno biti u najboljem interesu djeteta ukoliko je počinilac istog pola kao i djetetu ili ako djetetu ima posebno povjerenje u osobu suprotnog pola. U takvim slučajevima, stručnjak suprotnog pola može biti prikladniji, uzimajući u obzir konkretne okolnosti i potrebe djeteta.

Jedan tužilac je objasnio kako je ovo bilo primijenjeno u jednom predmetu na kojem su radili:

“

Dakle, polazimo od pretpostavke da će se djetetu osećati prijatnije – recimo djevojčica koja govori o nečemu što joj se dogodilo pred ženom. Međutim, na primjer, imao sam jedan konkretan predmet gdje je žrtva bio dječak, a počinilac muškarac, i u tom predmetu sam dobio preporuku od predstavnika Stručne službe [podršku] (...) da bi bilo preporučljivo da predmet vodi osoba suprotnog pola u odnosu na počinioца, odnosno da to bude žena. (...) Takođe, preporučeno je i da advokat djeteta takođe bude žena. (JP)

”

Ovi iskazi ukazuju na značaj sistematskih, individualizovanih procjena koje uzimaju u obzir specifične okolnosti svakog djeteta, vještine i stručnost raspoloživog kadra, kao i preferencije samog djeteta prilikom određivanja ko će sa njim komunicirati tokom postupka. Iako Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku propisuje da saslušanja treba da obavljaju sudije ili tužioci istog pola kao i djetetu,¹¹⁰ formulacija “po pravilu” ukazuje da ovo pravilo nije apsolutno i da omogućava fleksibilnost tamo gdje bi pridržavanje istog bilo suprotno najboljem interesu djeteta. U praksi je takva fleksibilnost od suštinskog značaja i treba je aktivno primjenjivati, uz to da se djeca – kada je to primjereno – pitaju o preferencijama i podrže u njihovom iskazu.

¹¹⁰ Crna Gora, [Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku](#) (2011), član 93 stav 1.

9.6 DUGOTRAJNI SUDSKI POSTUPCI

Crnogorsko zakonodavstvo propisuje da postupci koji se odnose na djecu kao na žrtve krivičnih djela treba da budu *hitni* i nalaže nadležnim organima da *postupaju bez odlaganja*.¹¹¹

Međutim, iako su i stručnjaci iz oblasti pravosuđa i zaposleni koji rade direktno s djecom istakli značaj ovog principa i svoje napore da ga ispoštuju, naveli su i primjere u kojima je sudski postupak trajao veoma dugo.

Jedna socijalna radnica opisala je kako u periodu od sedam do osam mjeseci nije dobila nikakve informacije o predmetu, te da ni nakon tog nije bilo utvrđeno da li postoje elementi krivičnog djela:

“

Nakon toga smo mi [Centar za socijalni rad] poslali izvještaj, policija je sve poslala dalje, u smislu vještačenja njegovih laptopova, (...) to je toliko dug proces da je prošlo sedam do osam mjeseci, a mi još uvijek nemamo nikakve informacije, nije čak ni kvalifikovano da li se radi o krivičnom djelu, jer to još uvijek nije u potpunosti ispitano. E sad, zašto je to tako, ne znam. Da li je u pitanju nedostatak nekih resursa, usluga, ne znam (...). (FW)

”

Drugi primjer naveo je advokat objašnjavajući kako je postupak koji se odnosi na materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece trajao duže od dvije godine. U tom slučaju, problem je izgleda bio u utvrđivanju da li su osoba koja je bila izložena zlostavljanju i počinilac u vrijeme zlostavljanja bili djeca.

U cjelini gledano, ovi nalozi ukazuju na nedostatke u blagovremenoj procjeni dokaza, određivanju uzrasta žrtve krivičnog djela u vrijeme izvršenja krivičnog djela i brznoj pravnoj klasifikaciji

ponašanja, što dalje dovodi do zastoja u istragama i produžene neizvjesnosti. Tokom intervjua, stručnjaci iz oblasti pravosuđa takođe su ukazali na nesklad između zakonske obaveze da se predmeti koji uključuju djecu koja su žrtve krivičnih djela rješavaju hitno i nedostatka ljudskih i materijalnih resursa, uključujući tehnološke resurse, koji su potrebni kako bi se ova zakonska obaveza sprovela u praksi.

Jedna socijalna radnica ukazala je na negativne posljedice dugotrajnih krivičnih postupaka, uključujući rizik da djeca izgube povjerenje u institucije kojima su se prvobitno obratila za pomoć:

“

(...) Veoma je važno da žrtva zna da su počinioci koji su je doveli u opasnost kažnjeni. (...) Sada tu negdje možda (...) gubimo povjerenje žrtve u institucije i u njihov rad, imajući u vidu da se ovakvi predmeti odugovlače. Dakle, ono što bismo negdje kao država trebalo da unaprijedimo jeste da hitnost postupaka upravo ovakve prirode bude što veća, koliko god je to moguće. (FW)

”

U cjelini gledano, stručnjaci su objasnili da u odsustvu konačne sudske presude institucije nijesu u mogućnosti da reaguju blagovremeno i adekvatno, što dovodi do ozbiljnih i dugoročnih posljedica po djecu. Ovo ukazuje na to da procesna kašnjenja ne samo da otežavaju utvrđivanje odgovornosti, već i narušavaju pristup zaštiti, podršci i brizi, te naglašavaju potrebu da se identifikuju i otklone sistemski “uska grla” koja ometaju blagovremeno sprovođenje pravde u slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije.

¹¹¹ Isto, član 5.

9.7 ZAŠTITA DJECE I NJIHOVIH PORODICA

Crnogorsko zakonodavstvo predviđa zaštitu djece kao žrtava ili svjedoka krivičnih djela, kao i njihovih porodica, u slučajevima kada njihovo svjedočenje može ugroziti njihov život, zdravlje ili fizički integritet.¹¹² Potencijalne mjere uključuju zaštitu njihove privatnosti tokom svjedočenja, uključujući i korišćenje pseudonima ili uređaja za izmjenu glasa i lika,¹¹³ kao i šire mehanizme zaštite svjedoka.¹¹⁴

Iako Zakon o zaštiti svjedoka predviđa fizičku zaštitu, preseljenje ili promjenu identiteta u takvim slučajevima,¹¹⁵ on se primjenjuje isključivo na organizovani kriminal ili krivična djela za koje je propisana kazna zatvora od 10 ili više godina.¹¹⁶ Ovo ograničenje može dovesti do toga da djeca koja su izložena određenim oblicima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (putem tehnologije), koji ne potpadaju pod ove kriterijume, kao što je prikazivanje *pornografskog sadržaja*,¹¹⁷ ili navođenje ili iskorišćavanje djeteta uzrasta 14–17 godina da kreira *pornografske materijale* ili *pornografske performanse*,¹¹⁸ ostanu bez zaštite. Dalje, ovo ponovo otvara pitanje neujednačene zaštite u zavisnosti od uzrasta, jer bi mlađa djeca potencijalno mogla imala koristi od mjera zaštite koje starijoj djeci mogu biti uskraćene. Osim toga, ove mjere zaštite dostupne su samo kada se smatra da je svjedočenje djeteta ključno za dokazivanje krivičnog djela,¹¹⁹ što ne mora uvijek biti slučaj kod krivičnih djela počinjenih putem tehnologije, gdje digitalni dokazi imaju centralnu ulogu.

Sudovi u Crnoj Gori takođe mogu izreći *mjere nadzora* osumnjičenima. One mogu uključivati zabranu napuštanja mjesta stanovanja, zabranu posjećivanja određenih mjesta ili kontaktiranja s određenim osobama, a mogu se pratiti i putem elektronskog nadzora.¹²⁰ Sudije takođe mogu izreći zabrane prilaska, kojim se počinocima

krivičnih djela seksualne prirode nad djecom zabranjuje da se približavaju određenim osobama ili posjećuju određena mjesta u periodu od jedne do pet godina.¹²¹ Iako je udaljavanje počinilaca iz mjesta boravka takođe moguće, ova mjera je dozvoljena samo u slučajevima nasilja u porodici,¹²² čime se isključuje seksualno iskorišćavanje i seksualno zlostavljanje djece (putem tehnologije) koje su počinila lica koje nijesu u srodstvu s djetetom.

Stručnjaci su govorili o posljedicama po djecu i njihove porodice, s obzirom na to da počinioци tokom krivičnog postupka ne moraju biti u pritvoru i da se, u zavisnosti od krivičnog djela, mogu vratiti u zajednicu nakon kratkog vremena. Takođe su opisali kako nedostatak institucionalne zaštite i podrške može dovesti do situacija u kojima se porodice osjećaju primoranim da se presele kako bi izbjegle susret sa počiniocem u svojoj lokalnoj zajednici. Pozivajući se na konkretan slučaj, jedna socijalna radnica je objasnila:

“

Ako budu pušteni, ako su negdje blizu žrtve, to su prve prepreke. (...) Taj strah [zbog prijavljivanja] je stvaran (...) jer se ovdje, na primjer, desilo da je devojkа prijavila (...), da je čovjek pušten poslije 30 dana, iako joj je [prvi] komšija. Udaljeni su 10 metara vazdušnom linijom, balkon gleda na njihov balkon i kada smo posljednji put razgovarale, rekla mi je: “Kajem se što sam to prijavila.” (...) Dakle, sada je ta porodica praktično primorana da se odatle preseli. (FW)

”

¹¹² Crna Gora, [Zakonik o krivičnom postupku](#) (2009), član 120.

¹¹³ Isto, član 121.

¹¹⁴ Isto, član 120 stav 3.

¹¹⁵ Crna Gora, [Zakon o zaštiti svjedoka](#) (2004), član 27.

¹¹⁶ Isto, član 5.

¹¹⁷ Crna Gora, [Krivični zakonik](#) (2003), član 211 stav 1, član 211 stav 4.

¹¹⁸ Isto, član 211 stav 2, član 211 stav 4.

¹¹⁹ Crna Gora, [Zakon o zaštiti svjedoka](#) (2004), član 5.

¹²⁰ Crna Gora, [Zakonik o krivičnom postupku](#) (2009), član 166.

¹²¹ Crna Gora, [Krivični zakonik](#) (2003), član 77a.

¹²² Isto, član 77b.

Ovaj primjer ukazuje na to da se mjere zaštite predviđene zakonom ne primjenjuju sistematski, što mnogu djecu i njihove porodice može izložiti zastrašivanju i odmazdi počinitelaca. Ovo ukazuje ne samo na potrebu za efikasnijom primjenom postojećih mjera zaštite u okviru crnogorskog zakonodavstva, već i na značaj proširenja njihovog obuhvata, kako bi sva djeca koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju imala pravo na zaštitu, bez obzira na konkretno krivično djelo. Jačanje primjene i obuhvata ovih mjera je ključno, kako bi se obezbijedila zaštita djece tokom cijelog krivičnog postupka i nakon njega.

9.8 PRISTUP NAKNADI ŠTETE

Pristup naknadi štete predstavlja suštinski element prava na pravdu za one koji su preživjeli zlostavljanje, jer omogućava i priznanje pretrpjele štete i materijalnu nadoknadu za istu. Prema crnogorskom zakonodavstvu, svaka žrtva krivičnog djela može tražiti naknadu štete podnošenjem imovinskopravnog zahtjeva tokom krivičnog postupka,¹²³ i/ili pokretanjem posebnog parničnog postupka.¹²⁴ U slučaju djeteta kao žrtve krivičnog djela, njegov zakonski zastupnik može podnijeti zahtjev državnom tužiocu da se imovinskopravni zahtjev rješava u okviru krivičnog postupka.¹²⁵ Ovaj prijedlog mora biti podnesen prije završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom i treba da sadrži prirodu i iznos zahtjeva, kao i dokaze koji ga potkrepljuju.¹²⁶ Ukoliko sud oslobodi okrivljenog ili obustavi krivični postupak, dijete ili njegov zakonski zastupnik zadržava pravo da naknadu štete potražuje u parničnom postupku.¹²⁷

Iako tokom intervjua nijesu postavljana direktna pitanja o naknadi štete, ni stručnjaci ni mladi nijesu navodili slučajeve u kojima je finansijska nadoknada tražena ili dodijeljena putem formalnog pravosudnog sistema, uprkos postojanju pravnog okvira koji omogućava djeci izloženoj seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju putem tehnologije da ostvare takve prava.

Fokus: Zaštita privatnosti djece izložene eksploataciji ili zlostavljanju – izvještavanje medija

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku sadrži mjere zaštite privatnosti djece kao žrtava i svjedoka krivičnih djela, propisujući obavezu učesnika u postupku, nadležnih organa i medija da štite identitet djece.¹²⁸ Takođe zabranjuje objavljivanje bilo kakvih informacija koje bi mogle dovesti do otkrivanja njihovog identiteta, bez izričitog odobrenja sudije ili državnog tužioca koji vodi postupak.¹²⁹ Medijske organizacije koje, direktno ili indirektno, otkriju identitet djeteta kao žrtve ili svjedoka krivičnog djela, podliježu novčanim kaznama u skladu sa Zakonom o medijima.¹³⁰

Stručnjaci su govorili o značaju, a ponekad i o izazovima u zaštiti anonimnosti djece izložene eksploataciji ili zlostavljanju. Osvrnuli su se na to kako male i blisko povezane zajednice u Crnoj Gori olakšavaju identifikaciju pojedinaca, kao i na situacije kada pojedince mogu prepoznati ako su posjećivali određene službe.

I mladi i stručnjaci govorili su o ulozi medija u kontekstu seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije. Naveli su kako medijsko izvještavanje može doprinijeti daljoj viktimizaciji djece i njihovih porodica. Kao jedan od problema, istaknuto je prikazivanje počinilaca na pozitivan način, čime se pažnja skreće sa posljedica koje zlostavljanje ostavlja na dijete i dodatno učvršćuju narativi u vezi s okrivljavanjem žrtve.

¹²³ Crna Gora, [Zakonik o krivičnom postupku](#) (2009), član 234.

¹²⁴ Isto, član 239.

¹²⁵ Isto, član 236 stav 1.

¹²⁶ Isto, član 236 stav 2, član 236 stav 3.

¹²⁷ Isto, član 239 stav 2.

¹²⁸ Crna Gora, [Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku](#) (2011), član 91.

¹²⁹ Isto, član 91.

¹³⁰ Crna Gora, [Zakon o medijima](#) (2024), član 50, 72.

Jedna od djevojaka opisala je kako su mediji predstavili djevojčicu čiji je seksualni sadržaj podijeljen onlajn bez njenog pristanka:

“

Svi, apsolutno svi, stali su na njegovu stranu, čak i mediji i novine. (...) Javila sam joj se i rekla joj, ako joj treba neko za razgovor, da može da se obrati meni (...) jer jednostavno ne mogu samo da sjedim i gledam kako svi osuđuju tu djevojčicu. (YP)

Neki mediji su takođe okarakterisani kao skloni senzacionalističkom i pretjerano detaljnom izvještavanju o slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja. Kako je jedan advokat objasnio:

“

Na primjer, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku propisuje da mediji ne smiju (...) objavljivati informacije na osnovu kojih se može utvrditi identitet maloljetnika (...) ni stavljati, na primjer, inicijale ili slično, što je u Crnoj Gori potpuno... Svi u principu znamo ko je to..., ako ne cijela Crna Gora, onda taj grad sigurno zna. (JP)

Ovakva vrsta izvještavanja može ometati policijsku istragu i pravosudni postupak. Takođe, može dovesti do identifikacije djece koja su bila žrtve zlostavljanja ili eksploatacije, kao i počinilaca. Uzimajući u obzir stigmatizaciju i stavove kojima se okrivljuje žrtva u seksualnom zlostavljanju, ovo može imati ozbiljne negativne posljedice po djecu i njihove porodice. Djeca i porodice takođe mogu biti izloženi riziku od odmazde zbog prijavljivanja zlostavljanja nadležnim organima, ukoliko njihov identitet bude otkriven.

Uporno ponavljanje štetnih praksi u izvještavanju takođe ukazuje na to da postojeće zakonske mjere zaštite nijesu efikasno sprovedene, bilo zbog nedostataka mehanizama nadzora nad njegovom primjenom, bilo zato što kazne nijesu dovoljno stroge da odvrate od kršenja propisa. Stoga je jačanje sprovođenja propisa i odgovornosti ključno kako bi se u praksi obezbijedila efikasna zaštita privatnosti djece kao žrtava i svjedoka krivičnih djela.

10. ZAKLJUČAK

10. ZAKLJUČAK

U godini koja je prethodila istraživanju, više od jednog djeteta od 10 djece uzrasta od 12 do 17 godina u Crnoj Gori bilo je izloženo seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju putem tehnologije. Iako je omogućeno digitalnim tehnologijama, ovo nasilje često se odvija i onlajn i u realnom prostoru, a najčešće ga vrše osobe koje su već dio društvenog okruženja djeteta. Mnoga djeca izložena su višestrukim i međusobno povezanim oblicima zlostavljanja, što ukazuje na to da seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje putem tehnologije rijetko predstavljaju izolovane incidente – naprotiv, najčešće su dio širih obrazaca prinude, manipulacije i kontrole.

Uprkos rasprostranjenosti, veliki dio ovog zlostavljanja ostaje skriven. Skoro 60% slučajeva seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije nikome nije prijavljeno, a vrlo mali broj prijava dopire do formalnih kanala za prijavljivanje. Podaci iz istraživanja i intervjua dosljedno ukazuju na osjećaj stida, samooptuživanje, strah od osude i zabrinutost zbog porodičnih i društvenih posljedica, kao na ključne prepreke u otkrivanju. Rodne norme i stigmatizacija u vezi sa seksualnošću utiču na način na koji djeca razumiju eksploataciju ili zlostavljanje kojem su bila izložena, kao i na to da li se osjećaju sposobnom da potraže pomoć.

Crna Gora ima uspostavljene zakonske i institucionalne okvire namijenjene zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja. Međutim, stručnjaci su identifikovali izazove u vezi s njihovom primjenom, neujednačen nivo zaštite u odnosu na uzrast, ograničene resurse i nedostatak povjerenja u institucionalne odgovore. Prepreke u otkrivanju i prijavljivanju ne samo da odlažu pristup podršci, već mogu i otežati utvrđivanje odgovornosti i pristup pravdi, posebno kada zlostavljanje ostane neprijavljeno sve do punoljetstva. Istovremeno, u intervjuima je naglašena ključna uloga odraslih osoba od povjerenja, vršnjaka i stručnjaka koji rade u skladu sa principima pristupa zasnovanog na razumijevanju traume u pružanju podrške djeci i omogućavanju prijavljivanja.

Rješavanje problema seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije zahtijeva prepoznavanje međusobno povezanih dimenzija nanošenja štete, kako onlajn, tako i u realnom prostoru, kao i društvenih normi i strukturnih okolnosti koje omogućavaju da zlostavljanje ostane skriveno. Ovaj izvještaj završava se preporukama zasnovanim na dokazima, razvijenim u konsultaciji s nacionalnim akterima, s ciljem jačanja prevencije, unapređivanja odgovora usmjerenih na dijete i obezbjeđivanja bolje podrške djeci u Crnoj Gori na putu da potraže i ostvare zaštitu, njegu i pravdu.

11. PREPORUKE

11. PREPORUKE

Navedene preporuke razvijene su na osnovu podataka iz Crne Gore i predstavljene su u okviru šest ključnih uvida koji objedinjuju nalaze. Sprečavanje i reagovanje na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije zahtijeva sveobuhvatan, međusektorski i sistemski pristup. Shodno tome, ove preporuke treba posmatrati kao međusobno povezane komponente šireg ekosistema zaštite. Takođe, važno je prepoznati da djeca nijesu podjednako pogođena seksualnom eksploatacijom i seksualnim zlostavljanjem putem tehnologije. Stoga, sve preporuke treba sprovoditi na način koji je inkluzivan, pravedan i prilagođen različitim potrebama djece, kao i okolnostima u kojima se nalaze.

UVID 1

Nalazi pokazuju da rigidne rodne norme, stigmatizacija u vezi sa seksualnim zlostavljanjem i široko rasprostranjeno ćutanje o seksu i seksualnosti stvaraju uslove koji omogućavaju seksualnu eksploataciju i zlostavljanje djece putem tehnologije. Mnoga djeca nemaju sveobuhvatno obrazovanje o seksu, odnosima u vezama, pristanku, postavljanju granica i digitalnim interakcijama, što ih čini manje spremnim da prepoznaju zlostavljanje, suoče se s prinudom ili potraže pomoć.

Podaci iz istraživanja po domaćinstvima takođe ukazuju na to da seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije često uključuju vršnjake, poznanike ili romantične partnere. Društvene norme – posebno rodne norme – umanjuju značaj zlostavljačkog ponašanja, zamagljuje granice između onoga što predstavlja eksploataciju i zlostavljanje i oblikuju osjećaj stida i samooptuživanja kod djece, utičući na to da li i kako prijavljuju nanošenje štete.

Intervjui ukazuju da su preventivne aktivnosti i dalje fragmentisane i često usmjerene isključivo na ponašanje djece na internetu, umjesto na šire društvene i strukturne faktore koji oblikuju i omogućavaju eksploataciju i zlostavljanje. Potreban je svobuhvatan, višeslojni pristup prevenciji, koji dovodi u pitanje štetne norme, jača podršku odraslih i obezbjeđuje da odgovornost za zaštitu ostane na sistemima i odraslima, a ne na djeci.

11. PREPORUKE

Relevantno za: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije; Ministarstvo sporta i mladih; i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Preporuka: Jačati sveobuhvatno, kvalitetno i uzrastu prilagođeno obrazovanje o odnosima, seksualnom i reproduktivnom zdravlju i suprotstaviti se normalizaciji seksualne eksploatacije i zlostavljanja među vršnjacima

1.1 Integrisati sveobuhvatno obrazovanje o seksualnosti i odnosima u postojeće obrazovne reforme i školske sisteme.

Uvesti obrazovanje zasnovano na dokazima i prilagođeno uzrastu koje obuhvata teme u vezi s odnosima u vezama, pristankom, seksualnošću, postavljanju granica i digitalnom interakcijom u Strategiju reforme obrazovanja (2025–2035), uz obezbjeđivanje da bude zasnovano na pristupu koji polazi od prava i rodno transformativnog pristupa koji dovodi u pitanje štetne rodne stereotipe, neravnotežu moći i norme kojima se okrivljuje žrtva. Ovo bi trebalo postići kroz:

- razvoj jasnog nacionalnog nastavnog plana i programa koji eksplicitno obuhvata oblike pritiska u onlajn i realnom okruženju, prinude, manipulacije, vrbovanja i vršnjačkog zlostavljanja, uz istovremenu primjenu ključnih pojmova tjelesne autonomije i pristanka u oba konteksta;
- uključivanje sadržaja o neželjenom izlaganju seksualnom materijalu, neovlašćenom kreiranju i dijeljenju seksualnog materijala, seksualnom materijalu generisanom vještačkom inteligencijom, kao i seksualizovanom vršnjačkom nasilju i uznemiravanju, u skladu s iskustvima djece;
- razvijanje strategije za obuhvatanje djece van formalnog obrazovnog sistema.

1.2 Osposobiti nastavnike i škole za sprovođenje preventivnih programa i aktivnosti u praksi.

Prevenција ne može počivati isključivo na sadržajima iz nastavnog plana i programa, već mora imati podršku pouzdanih odraslih osoba i podsticajnog školskog okruženja, kroz:

- reviziju postojećih školskih propisa i smjernica radi jačanja prevencije i reagovanja na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece – u onlajn i realnom

okruženju – uključujući pristupe zasnovane na razumijevanju traume, procedure zaštite i jasne mehanizme upućivanja na zdravstvene i socijalne službe; paralelno, trebalo bi razviti i sprovoditi obavezne i akreditovane programe obuke nastavnika u okviru njihovog kontinuiranog profesionalnog usavršavanja, kako bi ih osposobili za adekvatno reagovanje na probleme vršnjačkog zlostavljanja, kao i za pružanje obrazovanja o seksualnosti i odnosima koje je prilagođeno uzrastu;

- obezbjeđivanje posebnog vremena i resursa za preventivne programe u školama, umjesto da se tretiraju kao *ad hoc* aktivnosti, kroz njihovu integraciju u postojeće nacionalne i multisektorske strategije, uključujući i Strategiju reforme obrazovanja (2025–2035) i Strategiju za sprečavanje i zaštitu djece od nasilja (2025–2029).

1.3 Uključiti dječje perspektive i pristup u kojima vršnjaci imaju vodeću ulogu.

S obzirom na visok udio zlostavljanja među vršnjacima (kao prijateljima i romantičnim partnerima), preventivne aktivnosti treba sprovesti kroz:

- zajedničko osmišljavanje obrazovnih i informativnih sadržaja s djecom i mladima, kako bi se obezbijedila relevantnost i sadržaj koji odražava njihovu stvarnost;
- podržavanje strukturiranih inicijativa koje vode vršnjaci, usmjerenih na zdrave odnose, komunikaciju zasnovanu na poštovanju i jačanje empatije;
- kreiranje sigurnih prostora u školama s pouzdanim odraslim osobama, u kojima djeca mogu postavljati pitanja i razgovarati o seksualnosti, odnosima i digitalnom ponašanju bez straha od sramote ili kazne.

1.4 Proširiti programe podrške roditeljstvu i starateljstvu.

Podaci su pokazali kako ćutanje o seksualnosti ograničava sposobnost djece da otkriju zlostavljanje. Podrška roditeljima stoga bi trebalo da se fokusira na povjerenje i otvorenu komunikaciju, a ne na nadzor ili restriktivne pristupe. Programi bi trebalo da promovišu ravnopravne odnose između roditelja i djece,

da podstiču vođenje osjetljivih razgovora o pristanku, tjelesnoj autonomiji, seksualnosti i zlostavljanju (u onlajn i u realnom okruženju), te da unaprijede razumijevanje roditelja o digitalnom životu djece kroz usmjeravanje, a ne kroz kontrolu koja rezultira kažnjavanjem.

1.5 Razviti dugoročne, na dijete usmjerene aktivnosti podizanja svijesti i javni dijalog.

Aktivnosti podizanja svijesti trebalo bi da prevaziđu pojedinačne i privremene kampanje i da umjesto toga podrže dugoročne društvene promjene, kroz međusektorski pristup koji će se suprotstaviti normalizaciji zlostavljačkog ponašanja i voditi ka smanjenju stigmatizacije. Ovo treba da obuhvati:

- a) kontinuirane nacionalne poruke koje seksualnu eksploataciju i zlostavljanje djece (u onlajn i u realnom okruženju) predstavljaju kao kršenje dječjih prava, a ne kao izvor stida ili stigmatizacije;
- b) modele dijaloga u zajednici koji uključuju roditelje, mlade, nastavnike i članove zajednice u mijenjanju štetnih društvenih normi i stavova optuživanja žrtve;
- c) kampanje razvijene zajedno s djecom, civilnim društvom i akterima iz privatnog sektora, kako bi se obezbijedila relevantnost i veći domet.
- d) poruke koje podstiču empatiju, odgovornost i povjerenje u javne institucije i službe.

UVID 2

Nalazi pokazuju da je otkrivanje i prijavljivanje seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije i dalje veoma ograničeno u Crnoj Gori. U 59% slučajeva djece koja su bila izložena seksualnoj eksploataciji ili seksualnom zlostavljanju putem tehnologije dijete nikome nije reklo za to, a samo 1% slučajeva prijavljen je putem formalnih kanala prijave, kao što su policija, socijalne službe ili telefonska linija za pomoć.

U intervjuima je ukazano da su niske stope prijavljivanja rezultat više međusobno povezanih prepreka. Mnoga djeca imaju ograničeno razumijevanje o tome šta predstavlja zlostavljanje, posebno u situacijama koje uključuju vršnjake, romantične partnere ili postepeno intenziviranje štetnog ponašanja. U Crnoj Gori, društvene norme koje podstiču okrivljavanje žrtava i prisutni tabui u vezi sa seksualnošću često dovode do osjećaja srama i samookrivljavanja kod djece, zbog čega ona nerado govore o svojim iskustvima. Strah od osude okoline, mogućih društvenih posljedica, kao i nizak nivo povjerenja u institucionalne mehanizme zaštite dodatno obeshrabruju djecu da potraže pomoć.

Ovi nalazi naglašavaju da unapređenje prijavljivanja nije samo pitanje povećanja dostupnosti službi, već i obezbjeđivanja da djeca prijavljivanje doživljavaju kao bezbjedno, povjerljivo, podržavajuće i smisleno.

Relevantno za: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija; Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo sporta i mladih; Ministarstvo pravde;

11. PREPORUKE

Ministarstvo unutrašnjih poslova; Upravu policije; Policijsku akademiju i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Preporuka: Unaprijediti sisteme za otkrivanje, prijavljivanje i adekvatan odgovor koji su usmjereni na dijete.

2.1 Ojačati puteve povjerenja s odraslima u svakodnevnom okruženjima djece.

S obzirom na to da mnoga djeca ne prijavljuju seksualnu eksploataciju ili seksualno zlostavljanje, preventivni naporu moraju biti usmjereni na povećanje broja odraslih osoba u koje djeca imaju povjerenja i kojima se mogu bezbjedno obratiti, kroz:

- a) jačanje kapaciteta nastavnika, školskih psihologa i pedagoga, omladinskih radnika, sportskih trenera i trenera za aktivnosti s djecom, zdravstvenih radnika i socijalnih radnika, kako bi djelovali kao sigurne tačke kontakta za djecu izloženu zlostavljanju;
- b) obezbjeđivanje da djeca znaju kome i gdje se mogu obratiti i šta će se desiti ako otkriju svoj problem, čime se smanjuje neizvjesnost i strah;
- c) integrisanje jasnih protokola upućivanja, kako bi pouzdane odrasle osobe znale kako da djecu odmah povežu sa psihosocijalnom podrškom, službama zaštite i organima za sprovođenje zakona, kada je to potrebno;
- d) posebnu pažnju treba posvetiti zlostavljanju od strane vršnjaka, gdje djeca možda ne prepoznaju takvo ponašanje kao dovoljno ozbiljno za prijavljivanje ili se plaše društvenih posljedica.

2.2 Osposobiti roditelje i staratelje da pruže podršku kako bi djeci smanjili strah od prijavljivanja.

Kvalitativni podaci ukazuju da djeca često strahuju od osude, optuživanja ili posljedica. Inicijative za podršku roditeljima i starateljima bi stoga trebalo da:

- a) pruže praktične smjernice o tome kako reagovati na otkrivanje zlostavljanja s empatijom i bez optuživanja, izazivanja osjećaja stida ili kažnjavanja;

- b) unaprijede razumijevanje roditelja/staratelja o seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju djece putem tehnologije, uključujući vrbovanje, pritisak i prinudu, kao i zlostavljачka ponašanja u (prijateljskim i romantičnim) vršnjačkim odnosima;
- c) predstave zlostavljanje kao pitanje zaštite djece i kršenja prava, a ne kao izvor porodične stigmatizacije;
- d) obezbijede da programi budu dostupni različitim porodicama, uključujući marginalizovane zajednice, i da se sprovede kroz škole, zdravstvene i službe socijalne i dječje zaštite, kao i da se obezbijede strukture za pružanje podrške porodicama u zajednici.

2.3 Proširiti pristupačne i djeci prilagođene načine traženja pomoći, otkrivanja i prijavljivanja.

Niske stope formalnog prijavljivanja ukazuju na to da postojeće mogućnosti otkrivanja i prijavljivanja ne djeluju dovoljno dostupno ili bezbjedno za djecu. Potrebno je obezbijediti raznovrsnost i jačanje kanala otkrivanja, omogućavajući djeci da traže podršku na njima pristupačne načine. Naporu bi trebalo da:

- a) povećaju vidljivost postojećih telefonskih linija za pomoć, mehanizama prijavljivanja i službi podrške kroz škole, omladinske i zajedničke prostore, medije i društvene mreže;
- b) razviju višestruke i raznovrsne ulazne tačke za prijavljivanje, uključujući onlajn i čet opcije, školske mehanizme prijavljivanja i službe u zajednici prilagođene mladima;
- c) obezbijede da kanali za prijavljivanje budu povjerljivi, jasno objašnjeni i prilagođeni djeci, uzimajući u obzir njihove potrebe i stvarnost;
- d) omoguće djeci da razumiju: šta predstavlja seksualnu eksploataciju i zlostavljanje u onlajn i realnom okruženju, gdje mogu potražiti pomoć, kako će njihova privatnost biti zaštićena (uključujući eventualna ograničenja) i kakvu će podršku dobiti;
- e) prilagode poruke tako da smanjuju stigmatizaciju i osjećaj stida, naglašavajući da zlostavljanje nikada nije krivica djeteta.

2.4 Obezbijediti da svi mehanizmi prijavljivanja uključuju obučene stručnjake koji primjenjuju pristup zasnovan na razumijevanju traume i usmjeren na dijete.

Mehanizmi prijavljivanja najefikasniji su ako djeca dobiju bezbjedan i stručan odgovor. Stoga, sve službe za otkrivanje i prijavljivanje zlostavljanja treba da:

- a) budu kadrovski popunjene stručnjacima obučenim za pristup zasnovan na razumijevanju traume, rodno transformativne pristupe i prakse koje ne podrazumijevaju optuživanje žrtve, kao i za pristupe usmjerene na dijete;
- b) pruže psihosocijalnu podršku uz prijavljivanje, uzimajući u obzir da djeca često prijavljuju zlostavljanje prvenstveno radi bezbjednosti, a ne radi ostvarivanja pravde.

2.5 Obezbijediti da djeca mogu samostalno i bezbjedno prijaviti zlostavljanje.

Pravne i proceduralne prepreke mogu spriječiti djecu da potraže pomoć, posebno ako ne žele ili nijesu u mogućnosti da uključe roditelja ili staratelja. Mehanizmi prijavljivanja treba da omoguće samostalno ili prijavljivanje posredovano pouzdanom odraslom osobom i da budu prilagođeni razvojnoj fazi djece i njihovim pravima na učešće i zaštitu.

2.6 Jačati povjerenje u institucije kroz odgovore organa za sprovođenje zakona usmjerene na dijete.

Niske stope prijavljivanja putem formalnih kanala ukazuju ne samo na stigmatizaciju, već i na ograničeno povjerenje da će institucije reagovati efikasno, bez osude i uz podršku. Stoga je jačanje kapaciteta za sprovođenje zakona od ključnog značaja.

- a) Obezbijediti specijalizovanu i kontinuiranu obuku za policijske službenike i stručnjake iz oblasti pravosuđa.

Svi službenici i stručnjaci koji mogu doći u kontakt s djecom koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije) treba da prođu obaveznu obuku koja obuhvata:

- prava djeteta, razvoj djeteta i pristupe zasnovane na razumijevanju traume;
- rodno transformativne pristupe i prakse koje ne podrazumijevaju optuživanje žrtve;
- seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece putem tehnologije, uključujući vrbovanje, prinudu i zlostavljanje od strane vršnjaka;
- postupke saslušanja i rukovanja dokazima usmjerene na dijete koji umanjuju ponovno izlaganje traumi.

- b) Institucionalizovati inicijalne i kontinuirane obuke kroz Policijsku akademiju i Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, kako bi se obezbijedila održivost izvan pojedinačnih projekata.

UVID 3

Iako postoje određene zakonske odredbe, pravne praznine dovode do toga da su djeca neadekvatno zaštićena od pojedinih oblika seksualne eksploatacije i zlostavljanja putem tehnologije, uključujući vrbovanje i emitovanje seksualnog zlostavljanja djece uživo. I dalje postoji neujednačen nivo pravne zaštite u zavisnosti od uzrasta, pri čemu se nakon navršene 14. godine propisuju blaže kazne, a pojedine zakonske odredbe u potpunosti izostavljaju stariju djecu iz zaštitnog okvira.

Relevantno za: Ministarstvo pravde.

Preporuka: Izmijeniti zakonodavstvo kako bi se omogućilo efikasno krivično gonjenje seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije. Ove izmjene mogu doprinijeti i prevenciji kroz jačanje mehanizma odvracanja od zlostavljanja i signaliziranje na način da svi oblici eksploatacije i zlostavljanja predstavljaju ozbiljna krivična djela.

3.1 Paket zakonodavnih reformi radi usklađivanja s međunarodnim standardima može obuhvatiti:

- a) izmjenu postojećeg krivičnog zakonodavstva u vezi s onlajn vrbovanjem u seksualne svrhe, kako bi se obezbijedila zaštita sve djece mlađe od 18 godina i revidiranje definicije tako da obuhvati i seksualno zlostavljanje koje se u potpunosti odvija onlajn;
- b) izmjenu zakonodavstva kako bi se izričito kriminalizovanje emitovanja seksualnog zlostavljanja djece uživo (*lajvstriming*) sprovedo kroz posebnu odredbu ili kroz jasno navođenje da se postojeće odredbe o materijalu koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i/ili uključivanje djece u "pornografske performanse" primjenjuju

- i kada se zlostavljanje emituje uživo, bez preuzimanja ili čuvanja materijala; obezbijediti da krivično djelo obuhvata i korišćenje djece u takve svrhe i pristup zlostavljanju koje se emituje uživo;
- c) donošenje posebnih zakonskih odredbi za eksplicitnu kriminalizaciju seksualne iznude djece putem tehnologije, uz definiciju koja odražava njenu specifičnu dinamiku, uključujući prinudnu upotrebu samostalno generisanog seksualnog materijala radi iznude novca ili seksualnih radnji od djeteta;
- d) izmjenu zakonske definicije materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece kako bi se eksplicitno uključio digitalno generisan sadržaj koji prikazuje nepostojeću djecu, uključujući materijal generisan vještačkom inteligencijom; ova izmjena obezbijedila bi pravnu jasnoću, izbjegla oslanjanje na proširena tumačenja ili krivična djela koja nijesu posebno propisana za postupanje u vezi s materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i prepoznala štetu koju takav sadržaj uzrokuje, uključujući njegovu ulogu u normalizaciji ili podsticanju potražnje za seksualnom eksploatacijom i seksualnim zlostavljanjem djece;
- e) izmjenu člana 211 Krivičnog zakonika, kako bi se termin "dječja pornografija" zamijenio terminom "materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece" i kako bi se koristio jezik koji precizno odražava zlostavljajućku prirodu takvog materijala, u skladu sa Smjernicama za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja;¹³¹
- f) izmjenu krivičnog zakonodavstva, kako bi se osiguralo da kazne za krivična djela kao što su kreiranje materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i izlaganje pornografskom sadržaju ne budu blaže kada je dijete starije od 14 godina, te da sva djeca uživaju jednaku zaštitu pred zakonom, uz kazne koje odražavaju težinu krivičnog djela, a ne uzrast djeteta;

¹³¹ Međuagencijska Radna grupa za seksualnu eksploataciju djece, *Smjernice za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja*, 2. izdanje (ECPAT International, Bangkok, 2025). Dostupno na: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2025/04/Second-Edition-Terminology-Guidelines-final.pdf>.

g) u skladu s preporukom Lanzarot komiteta iz 2023. godine, izmjenju krivičnog zakonodavstva kako bi se obezbijedilo da djeca ne budu krivično gonjena zbog kreiranja, posjedovanja ili dobrovoljnog dijeljenja samostalno generisanog seksualnog sadržaja s vršnjacima, kada postoji svjesni pristanak i nema dokaza o prinudi, eksploataciji ili zloj namjeri; pravni okvir treba jasno da razlikuje sporazumno vršnjačko ponašanje od eksploatatorskog i zlostavljačkog ponašanja.

UVID 4

Nalazi pokazuju da digitalne platforme imaju ključnu ulogu u načinu na koji dolazi do seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece putem tehnologije u Crnoj Gori. U 82% odsto slučajeva bile su uključene društvene mreže, što jasno ukazuje da se prevencija i reagovanje ne mogu oslanjati isključivo na djecu, roditelje ili službe koje direktno rade s djecom i pravosudne postupke. Platforme i pružaoci internet usluga predstavljaju ključne aktere u oblikovanju onlajn okruženja djece, uključujući dizajniranje bezbjednosnih mehanizama i alata za prijavljivanje, kao i brzo otkrivanje i uklanjanje štetnog sadržaja.

Trenutno, zakonodavstvo u Crnoj Gori nameće minimalne proaktivne obaveze platformama u pogledu sprečavanja širenja materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece ili ublažavanja rizike prije nego što dođe do štete. Mehanizmi prijavljivanja uglavnom su prepušteni diskreciji pružalaca usluga, a mladi su opisali prijavljivanje putem platforme kao neefikasno, budući da ih ostavlja bez odgovora. Ovo doprinosi širem utisku da se od djece očekuje da se sama nose s onlajn zlostavljanjem, uprkos značajnoj neuravnoteženosti moći između djece i počinitelaca, kao i između korisnika i platformi.

Nacrt Zakona o zaštiti djece u digitalnom okruženju (januar 2026) predstavlja pomak ka preventivnijem pristupu zasnovanom na procjeni rizika. Uvodi odredbe koje se odnose na verifikaciju uzrasta, procjenu rizika, obaveze u vezi sa štetnim sadržajem i pojačan nadzor.

11. PREPORUKE

Kako bi se ovi principi pretočili u smislenu zaštitu, Crnoj Gori će biti potrebna strukturirana implementacija i održiva saradnja s kompanijama koje su vlasnici digitalnih platformi, kao partnerima u zaštiti bezbjednosti djece.

Relevantno za: Ministarstvo ekonomskog razvoja; Agenciju za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost; Agenciju za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama; Upravu policije; Ministarstvo unutrašnjih poslova – Jedinicu za borbu protiv visokotehnološkog kriminala; i Ministarstvo javne uprave – Agenciju za sajber bezbjednost.

Preporuka: Jačati odgovornost platformi i primjenu pristupa “bezbjednost po dizajnu” radi zaštite djece na internetu.

4.1 Uspostaviti strukturiranu saradnju s platformama kao partnerima u zaštiti djece.

S obzirom na ključnu ulogu društvenih medija u prijavljenom zlostavljanju, Crna Gora bi trebalo da institucionalizuje redovnu interakciju s digitalnim platformama, umjesto da se oslanja na *ad hoc* saradnju. Naponi u tom pravcu trebalo bi da obuhvate:

- a) formalne mehanizme za kontinuirani dijalog između Vlade, regulatora, organa za sprovođenje zakona i velikih platformi koje posluju u Crnoj Gori;
- b) redovnu razmjenu informacija o obrascima eksploatacije i zlostavljanja, novim trendovima i rizicima specifičnim za platforme, uključujući zlostavljanje od strane vršnjaka;
- c) zajednički razvoj protokola za reagovanje u hitnim slučajevima koji uključuju materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece;
- d) partnerstva koja uključuju civilno društvo i aktere zaštite djece, kako bi saradnja bila usmjerena na prava djece, a ne na korporativne interese.

4.2 Uvesti obaveznu primjenu pristupa “bezbjednost po dizajnu” kako bi se odgovornost izmjestila s djece.

Nalazi ukazuju na to da djeca često doživljavaju štetne sadržaje i zlostavljачke interakcije kao

normalizovan dio onlajn iskustava. Prevencija stoga zahtijeva izmještanje tereta bezbjednosti s individualnog ponašanja djece na sisteme i dizajnerska rješenja digitalnih platformi. Crna Gora bi trebalo da propiše obavezujuće i univerzalne mjere bezbjednosti zasnovane na principu “bezbjednost po dizajnu”, uključujući:

- a) podrazumijevane postavke privatnosti za svu djecu korisnike, koje ograničavaju javnu vidljivost i neželjene kontakte;
- b) ograničenja slanja neželjenih poruka djeci s nepoznatih naloga;
- c) snažniju kontrolu sistema za preporučivanje sadržaja kako bi se smanjila izloženost seksualizovanom ili eksploatatorskom materijalu;
- d) ograničenja u prikupljanju i profilisanju podataka o djeci kao korisnicima;
- e) jasne zaštitne mjere za adresiranje rizika povezanih s vještačkom inteligencijom, uključujući i mjere zaštite od sintetičkog seksualnog sadržaja ili automatizovane obrasce vrbovanja.

4.3 Uvesti obavezu proaktivnog otkrivanja i brzog uklanjanja materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece.

Postojeći nedostaci u ranom otkrivanju i blokiranju ukazuju na potrebu za jasnijim definisanjem obaveza pružalaca usluga. Crna Gora trebalo bi da pooštri obaveze platformi kako bi:

- a) otkrile, prijavile i brzo uklonile materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, u skladu s međunarodnim standardima;
- b) spriječile ponovno postavljanje već poznatog štetnog sadržaja primjenom tehnologija za prepoznavanje podudaranja;
- c) uspostavile jasne mehanizme upućivanja na nacionalne organe za sprovođenje zakona u slučajevima visokog rizika;
- d) obezbijedile da postupci uklanjanja budu blagovremeni i transparentni, uzimajući u obzir ozbiljnu i dugoročnu štetu koju uzrokuje kontinuirano širenje zlostavljачkog materijala.

4.4 Obezbijediti dostupne i efikasne mehanizame prijavljivanja, koji su usmjereni na dijete.

Mladi su naveli da mehanizmi prijavljivanja na platformama često djeluju neefikasno ili ne daju odgovor. Sisteme prijavljivanja treba posmatrati kao ključnu infrastrukturu za zaštitu djece, a ne kao opcioni mehanizam. Platforme treba obavezati da obezbijede:

- a) jednostavan jezik, načine prijavljivanja napisane jasnim i djeci razumljivim jezikom, prilagođene uzrastu i lako dostupne djeci, razvijene u saradnji i konsultaciji s djecom, kao primjer dobre prakse;
- b) namjenske kanale za prijavljivanje namijenjene zaštiti bezbjednosti djece, uz jasno definisane rokove za razmatranje prijava i preduzimanje odgovarajućih mjera;
- c) propisivanje obaveznih procedura praćenja nakon prijave, kako bi se djeci obezbijedili: potvrda o prijemu prijave, relevantne informacije i odgovarajuća podrška;
- d) mehanizme prijavljivanja koji povezuju djecu s nacionalnim službama podrške, kada je to primjereno, umjesto da djeluju izolovano od sistema zaštite.

4.5 Uključiti djecu u razvoj bezbjednosnih rješenja na platformama.

Crna Gora treba da podstiče učešće djece u dizajniranju i evaluaciji digitalnih mjera zaštite, kako bi se osiguralo da su mjere bezbjednosti prilagođene uzrastu, dostupne i usklađene sa stvarnim iskustvima djece. To podrazumijeva:

- a) konsultovanje djece prilikom razvoja sistema za prijavljivanje i alata za bezbjednost;
- b) obezbjeđivanje pristupačnosti alata za prijavljivanje i obezbjeđivanje bezbjednosti za djecu s različitim potrebama, uključujući djecu koja govore jezike koji nijesu u službenoj upotrebi i djecu sa smetnjama u razvoju;
- c) testiranje zaštitnih mehanizama platformi sa različitim grupama djece, uključujući djecu iz marginalizovanih zajednica.

UVID 5

Stručnjaci su dosljedno ukazivali da se Crna Gora suočava s nedostatkom psihologa i službi psihosocijalne podrške, uz posebnu ograničenost specijalizovane podrške za djecu izloženu seksualnom zlostavljanju, uključujući one oblike koji se dešavaju putem tehnologije. Ograničeni ljudski resursi i kapaciteti službi otežavaju djeci pristup kontinuiranoj podršci zasnovanoj na razumijevanju traume, naročito gledajući dugoročno.

Koncentracija javnih usluga u urbanim sredinama stvara dodatne logističke i finansijske prepreke za djecu i porodice u ruralnim ili nedovoljno razvijenim područjima. Stručnjaci su takođe naglasili da je psihosocijalna podrška često fragmentisana, zasnovana na projektima ili zavisi od pojedinačnih pružalaca usluga, umjesto da bude dio koordinisanog nacionalnog sistema.

Imajući u vidu dugoročne psihološke i društvene posljedice seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, obezbjeđivanje pristupa specijalizovanoj, na dijete usmjerenoj, psihosocijalnoj podršci od ključnog je značaja ne samo za oporavak, već i za omogućavanje prijavljivanja, smanjenje stigmatizacije i sprečavanje daljeg nanošenja štete.

Relevantno za: Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije; Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija; Zavod za socijalnu i dječju zaštitu; Ministarstvo finansija; i Univerzitet Crne Gore.

Preporuka: Jačati specijalizovane, dostupne i sisteme psihosocijalne podrške zasnovane na razumijevanju traume za djecu izloženu seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju.

11. PREPORUKE

5.1 Proširiti i institucionalizovati javne psihosocijalne usluge i van urbanih centara.

Crna Gora bi trebalo prioritarno da obezbijedi održiva ulaganjima u javne psihosocijalne i terapijske službe, kako bi se obezbijedila njihova dostupnost, kontinuitet i ravnopravan pristup za svu djecu, bez obzira na mjesto stanovanja. Napori u tom pravcu trebalo bi da obuhvate:

- a) povećanje dostupnosti psihologa i savjetnika usmjerenih na rad s djecom u okviru sistema javnog zdravstva i sistema socijalne i dječje zaštite;
- b) uvođenje podsticajnih mjera za privlačenje i zadržavanje stručnjaka u nedovoljno pokrivenim opštinama, kao što su mogućnosti napredovanja u karijeri, dodaci na zaradu i finansijska podrška za troškove stanovanja;
- c) obezbjeđivanje da usluge ne zavise od kratkoročnih donatorskih projekata, već da budu integrisane u nacionalne budžete i institucionalne strukture.

5.2 Jačati kapacitete specijalizovanog kadra koji poznaje postupanja povezana s traumom u svim sektorima.

Crna Gora bi trebalo da investira u razvoj održive nacionalne ekspertize u oblasti seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece i oporavka od traume, uz obezbjeđivanje da svi sistemi koji rade s djecom funkcionišu u skladu s principima pristupa čiji nosioci će poznavati postupanja povezana s traumama, a koja su zasnovana na pravima djeteta i usmjerena na dijete. Ovo bi trebalo da obuhvati:

- a) proširenje univerzitetskih programa u oblasti dječje i adolescentne psihologije, tretmana oporavljanja od traume, kao i odgovora na seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje;
- b) razvoj specijalizovanih sistema sertifikacije i subspecijalizacije za stručnjake koji rade s djecom koja su bila izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju;
- c) obezbjeđivanje kontinuiranog stručnog usavršavanja, strukturiranog nadzora i podrške, kako bi se spriječilo sagorijevanje i sekundarna trauma;

- d) integrisanje pristupa zasnovanih na razumijevanju traume, rodno transformativnih pristupa i pristupa zasnovanih na pravima djeteta u obrazovanju, zdravstvu, socijalnoj i dječjoj zaštiti i sistemu sprovođenja zakona;
- e) uspostavljanje jasnih standarda povjerljivosti, dostojanstva i komunikacije zasnovane na poštovanju i odsustvu stigmatizacije u svim službama koje rade s djecom.

5.3 Razviti održive sisteme praćenja i dugoročne podrške nakon inicijalne intervencije.

Stručnjaci su istakli da se potrebe djece mijenjaju tokom vremena i da je oporavak od seksualne eksploatacije i zlostavljanja proces. Crna Gora bi trebalo da ojača sisteme koji obezbjeđuju fleksibilnu, kontinuiranu podršku prilagođenu individualnim i promjenljivim razvojnim potrebama djece. Napori u tom pravcu trebalo bi da obuhvate:

- a) uspostavljanje strukturiranih protokola za praćenje stanja nakon početnog prijavljivanja seksualnog zlostavljanja ili kontakta sa službom;
- b) obezbjeđivanje da djeca imaju pristup dugoročnom savjetovanju, vršnjačkoj podršci i uslugama reintegracije;
- c) pružanje psihosocijalne podrške ne samo djeci, već i starateljima i porodicama koje se suočavaju sa posljedicama seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja;
- d) integrisanje podrške mentalnom zdravlju u širi sistem upravljanja slučajevima zaštite djece, uz prepoznavanje zlostavljanja kao dugoročnog razvojnog i društvenog problema.

5.4 Jačati mehanizme upućivanja i međuinstitucionalne koordinacije.

Fragmentacija između sektora zdravstva, obrazovanja, službi socijalne i dječje zaštite i pravosuđa može dovesti do kašnjenja u pristupu potrebnoj podršci i do toga da djeca više puta prepričavaju traumatična iskustva. Crna Gora bi trebalo da razvije jasne sisteme upućivanja usmjerene na dijete, kroz:

- a) uspostavljanje standardizovanih nacionalnih protokola upućivanja koji povezuju škole, centre za socijalni rad, zdravstvene službe i specijalizovane pružaoce podrške;
- b) obezbjeđivanje brze koordinacije kada dijete prijavi seksualnu eksploataciju ili zlostavljanje, uz jasno definisane uloge i odgovornosti u svim institucijama;
- c) smanjenje opterećenja na djecu kroz ograničenje ponovnih saslušanja i unapređenje razmjene informacija uz saglasnost i odgovarajuće zaštitne mjere;
- d) uspostavljanje kontakt tačaka za zaštitu djece u ključnim institucijama radi usmjeravanja postupaka i praćenja slučajeva.

5.5 Podsticati traženje pomoći i smanjivati stigmatizaciju povezanu s traženjem psihosocijalne podrške.

Niske stope otkrivanja i prijavljivanja zlostavljanja i prepreke u vezi s osjećajem stida ukazuju na potrebu normalizacije traženja pomoći i oporavka mentalnog zdravlja. Preporučuje se:

- a) integrisati teme mentalnog zdravlja i razumijevanja traume u nacionalne nastavne planove i programe, programe podrške roditeljstvu, kao i u nacionalne preventivne inicijative;
- b) podsticati saradnju s omladinskim organizacijama, civilnim društvom, medijima i akterima iz privatnog sektora, u cilju promovisanja narativa pružanja podrške usmjerene na otkrivanje zlostavljanja i oporavak;

- c) omogućiti jasno informisanje o dostupnim uslugama, uključujući načine prilagođene djeci, kako bi djeca i porodice znali gdje da potraže pomoć;
- d) obezbijediti da poruke jasno naglašavaju da zlostavljanje nikada nije krivica djeteta i da je psihosocijalna podrška pravo, a ne razlog da dijete osjeća stid.

5.6 Obezbijediti održivo finansiranje i davanja prioriteta na nacionalnom nivou.

Proširenje specijalizovane psihosocijalne njege zahtijeva dugoročnu finansijsku posvećenost. U tom pravcu, Crna Gora trebalo bi da:

- a) obezbijedi namjenska budžetska sredstva za usluge oporavaka djece od traume, seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja u okviru sistema zdravstvene i socijalne i dječje zaštite;
- b) investira u razvoj usluga kao sastavnog dijela širih strategija za zaštitu djece i mentalnog zdravlja;
- c) prati dostupnost usluga, kapacitet kadrova i standarde kvaliteta na nacionalnom nivou radi obezbjeđivanja jednakosti i odgovornosti.

UVID 6

Ograničeni ljudski i materijalni resursi i dalje otežavaju dosljedno vođenje pravosudnih postupaka usmjerenih na djecu u Crnoj Gori. Kvalitativni podaci istraživanja ukazuju na potrebu za kontinuiranim jačanjem kapaciteta policije, tužilaca, sudija i drugih pravnih profesionalaca, posebno u oblasti prava djeteta, razvoja djeteta, pristupa zasnovanog na razumijevanju traume i rodno transformativnih pristupa.

Bez specijalizovane obuke i adekvatnih mehanizama zaštite, djeca mogu biti ponovo izložena traumi kroz postupke organa za sprovođenje zakona, kao i kroz sudske postupke, a predmeti mogu biti odloženi, obustavljeni ili neadekvatno procesuirani. Stoga je jačanje odgovora organa za sprovođenje zakona i pravosuđa ključno, ne samo zbog utvrđivanja odgovornosti, već i zbog jačanja povjerenja u institucije i obezbjeđivanje da se djeca osjećaju bezbjedno da potraže zaštitu.

Relevantno za: Ministarstvo pravde; Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu; pravne fakultete; Advokatsku komoru; Ministarstvo unutrašnjih poslova; Upravu policije; Policijsku akademiju; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije; i Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.

Preporuka: Jačati odgovore organa za sprovođenje zakona i pravosuđa koji su usmjereni na dijete, zasnovani na razumijevanju traume i tehnološki osnaženi u slučajevima seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja putem tehnologije.

6.1 Institucionalizovati specijalizovanu obuku za sve stručnjake iz organa za sprovođenje zakona (policije) i pravosuđa: zaposlene koji direktno rade s djecom, inspektore, tužioce, sudije i advokate.

Crna Gora bi trebalo da obezbijedi obaveznu inicijalnu i kontinuiranu obuku za sve stručnjake koji dolaze u kontakt s djecom izloženom seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije). Napori u tom pravcu treba da obuhvate:

- a) uvođenje modula o pravima djeteta, razvoju i zaštiti djece u nastavne planove i programe inicijalnih i kontinuiranih obuka za policiju i sudstvo/državno tužilaštvo;
- b) uključivanje u programe obuke teme koja se bavi prepoznavanjem traumatskih reakcija, uključujući odloženo otkrivanje, povlačenje ili fragmentisano svjedočenje;
- c) integrisanje rodno transformativnih pristupa koji se bave ukidanjem normi kojima se okrivljuje žrtva, a koje utiču i na djevojčice i dječake;
- d) redovno revidiranje programa obuke kako bi pružili adekvatan odgovor na razvoj tehnologije, nove digitalne rizike i taktike počinilaca, obezbjeđujući usklađenost sa savremenim standardima dobre prakse.

6.2 Jačati kapaciteta za bezbjedno i efikasno istraživanje oblika eksploatacije i zlostavljanja putem tehnologije.

Stručnjaci su ukazali na rastuće izazove u vezi s digitalnim dokazima, onlajn prinudom i brzim širenjem materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece. Crna Gora treba da ulaže u razvoj specijalizovanih vještina kako bi se spriječilo da ovakvi predmeti stagniraju ili propadaju zbog tehničkih nedostataka. To zahtijeva:

- a) proširenje specijalizovanih jedinica ili imenovanje kontakt tačaka za slučajeve seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece putem tehnologije, u okviru organa za sprovođenje zakona;
- b) organizovanje obuke na temu čuvanja digitalnih dokaza, identifikacije žrtava i tehnika onlajn istraga, uz redovno ažuriranje programa, kako bi se pratio tehnološki razvoj i novi trendovi;
- c) uspostavljanje protokola koji obezbjeđuju da se digitalne istrage sprovode bez izlaganja djece ponovnoj viktimizaciji;

- d) jačanje saradnje s međunarodnim mehanizmima i bazama podataka, kao što su alati INTERPOL-a, radi razmjene obavještajnih podataka i vođenja prekograničnih istraga.

6.3 Standardizovati postupke usmjerene na dijete, kako bi se spriječilo ponovno izlaganje traumi.

Pravosudni postupci moraju umanjiti štetu i obezbijediti da djeca, prije svega, budu tretirana kao nosioci prava kojima je potrebna zaštita, a ne samo kao izvori dokaza. Crna Gora bi, u tom smislu, trebalo da:

- a) razvije i primjenjuje Standardne operativne procedure za slučajeve seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece, uključujući i one oblike koji su omogućeni putem tehnologije;
- b) obezbijedi da se razgovori s djecom obavljaju na način koji je prilagođen djeci, od strane obučених stručnjaka i u odgovarajućem, djeci prilagođenom okruženju, uzimajući u obzir najbolji interes svakog djeteta ponaosob;
- c) garantuje pristup stručnjacima za psihosocijalnu podršku tokom istraga i sudskih postupaka, kao i nakon njihovog okončanja.

6.4 Jačati povjerenje u institucije, kroz praksu usmjerenu na dijete i angažovanje zajednice.

Nizak nivo povjerenja u formalne sisteme doprinosi niskom broju prijava i odustajanju od postupaka. U cilju jačanja povjerenja javnosti, Crna Gora bi trebalo da:

- a) sprovodi informativne aktivnosti u okviru kojih se na jasan i pristupačan način javnosti objašnjavaju prava djece i dostupni mehanizmi zaštite;
- b) obezbijedi transparentne, odgovorne i na dijete usmjerene postupke prijavljivanja;
- c) obučava policijske službenike i stručnjake iz oblasti pravosuđa da se s poštovanjem odnose prema djeci i njihovim starateljima;
- d) sarađuje sa školama, socijalnim službama i civilnim društvom, kako bi uloga pravosudnih institucija bila percipirana kao zaštitna, a ne kao kaznena.

6.5 Jačati multisektorsku koordinaciju u sistemima zaštite djece.

Potrebe djece prevazilaze sudske postupke i zahtijevaju koordinisano reagovanje od strane sektora socijalne i dječje zaštite, zdravstva, obrazovanja i pravosuđa. Crna Gora treba da:

- a) uspostavi jasne mehanizme upućivanja i koordinacije između centara za socijalni rad, zdravstvenih službi, škola i policije;
- b) jasno definiše uloge i odgovornosti u svakoj fazi postupka, kako bi se spriječila kašnjenja i institucionalna fragmentacija;
- c) obezbijedi koordinisano upravljanje slučajevima, kako bi djeca dobijala sveobuhvatnu podršku i kako ne bi osjećala posljedice nedostataka sistema;
- d) integriše odgovore pravosuđa u šire strategije usmjerene na zaštitu djece, umjesto da se takvi slučajevi tretiraju kao izolovana krivična djela;
- e) ulaže u institucionalne resurse i dobrobit kadra.

6.6 Rješavati ograničenja resursa.

Stručnjaci su dosljedno ukazivali da nedostatak resursa otežava primjenu, čak i tamo gdje postoje zakonski okviri. Crna Gora treba da:

- a) poveća broj zaposlenih i tehničke kapacitete u jedinicama koje rade na slučajevima seksualne eksploatacije i zlostavljanja djece (putem tehnologije);
- b) obezbijedi adekvatne alate za digitalnu istragu i prikupljanje i upravljanje dokazima;
- c) obezbijedi psihosocijalnu podršku i nadzor za stručnjake koji su izloženi traumatičnom materijalu iz predmeta, u cilju smanjenja profesionalnog sagorijevanja i sprečavanja odliva kadra;
- d) obezbijedi održiva budžetska sredstva, kako kapaciteti ne bi zavisili od kratkoročnih projekata.

6.7 Uskladiti procesne garancije i ojačati pravnu zaštitu za svu djecu.

Ograničena i, u nekim slučajevima, neujednačena zaštita u zavisnosti od uzrasta može dovesti do toga da neka djeca nemaju jednak pristup procesnim garancijama. Crna Gora bi trebalo da:

11. PREPORUKE

- a) uskladi procesne garancije, kako bi sva djeca mlađa od 18 godina imala koristi od zaštitnih mjera usmjerenih na dijete, uključujući zabranu suočavanja s optuženim;
- b) ojača mjere zaštite svjedoka i obezbijedi pristup stručnjacima za podršku tokom postupka;
- c) ukine ili produži rokove zastare, kako bi se obezbijedilo da odloženo prijavljivanje ne spriječava krivično gonjenje, imajući u vidu da djeca koja su izložena seksualnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju (putem tehnologije) često prijave zlostavljanje znatno kasnije, čak i u odraslom dobu.

13. PRILOG: DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

13. PRILOG: DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

Seksualno zlostavljanje djeteta: Teško je obuhvatiti ili definitivno kategorizovati šta definiše čin zlostavljanja. Pojam “zlostavljanje” često se odnosi na postupanje prema drugoj osobi na okrutan ili nasilan način. Ovaj pojam obično obuhvata i sam čin (npr. nasilan, bez pristanka), kao i posljedice tog čina, npr. nanošenje tjelesnih povreda, bola (fizičkog ili emocionalnog), uznemirenosti itd.

Seksualno zlostavljanje djeteta, konkretnije, odnosi se na različite seksualne aktivnosti koje se vrše nad djecom (osobama mlađim od 18 godina), bez obzira na to da li su djeca svjesna da ono što im se dešava nije uobičajeno ni prihvatljivo. Može ga počiniti odrasla osoba ili vršnjak, a najčešće uključuje iskorišćavanje neuravnotežene moći od strane pojedinca ili grupe. Može se vršiti i bez upotrebe eksplicitne sile, pri čemu počinioči često koriste autoritet, moć, manipulaciju ili obmanu.¹³²

Seksualna eksploatacija djeteta: Podrazumijeva sve prethodno navedene zlostavljачke radnje. Međutim, mora biti prisutan i dodatni element prijetnje ili razmjene za nešto (npr. novac, smještaj, materijalna dobra ili nematerijalne koristi poput zaštite, odnosa ili čak samog obećanja takve koristi) od treće strane i/ili počinioča koji takođe mora biti prisutan.¹³³

Materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece, uključujući materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece generisan vještačkom inteligencijom: fotografije, video-zapisi, audio-zapisi ili drugi snimci, ili bilo koji drugi prikaz stvarnog ili digitalno generisanog seksualnog zlostavljanja djeteta (uključujući sadržaj generisan vještačkom inteligencijom) ili djelova tijela djeteta prvenstveno u seksualne svrhe.¹³⁴

Emitovanje seksualnog zlostavljanja djeteta uživo: Seksualno zlostavljanje djeteta koje se vrši i posmatra u realnom vremenu putem alata za komunikaciju, alata za video-konferencije i/ili aplikacija za časkanje. U većini slučajeva, počinilac

koji zahtijeva zlostavljanje, u zamjenu za novac ili druge materijalne koristi, fizički se nalazi na drugoj lokaciji u odnosu na dijete/djecu i osobe koje omogućavaju zlostavljanje.¹³⁵

Onlajn vrbovanje djece u seksualne svrhe / navođenje djece na seksualne radnje: Uspostavljanje odnosa s djetetom putem tehnologije, s namjerom seksualnog zlostavljanja ili seksualnog eksploatisanja djeteta.¹³⁶

Seksualno ucjenjivanje djece: Ucjenjivanje osobe uz pomoć samostalno generisanih slika te osobe radi iznude seksualnih usluga, novca ili drugih koristi, pod prijetnjom da će materijal biti podijeljen bez pristanka prikazane osobe (npr. objavljivanje fotografija na društvenim mrežama). Često se uticaj i manipulacija, tipični za počinioce vrbovanja, tokom dužeg vremenskog perioda (ponekad i nekoliko mjeseci) pretvaraju u brze, intenzivne prijetnje, zastrašivanje i prinudu, nakon što je počinilac ubijedio osobu da pošalje svoje prve fotografije koje prikazuju seksualni sadržaj.¹³⁷

Seksualno uznemiravanje: “Bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, s ciljem ili posljedicom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvrjedljivo okruženje”, kako je definisano Istanbulsom konvencijom (čl. 40), koja predstavlja jedinu međunarodno pravnu definiciju ovog pojma.¹³⁸

Djeca koja su ispoljila štetno seksualno ponašanje: Ovaj termin se odnosi na seksualno ponašanje ili seksualno ponašanje neprimjereno razvojnem uzrastu, koje ispoljavaju djeca i mladi, a koje je štetno ili zlostavljачko.¹³⁹

Za dodatne smjernice o terminologiji i ključnim razmatranjima pogledajte [Smjernice za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja](#).¹⁴⁰

¹³² Međuinstitucionalna Radna grupa za seksualnu eksploataciju djece, *Smjernice za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja: Drugo izdanje*, (ECPAT International, Bangkok, 2025), str. 31–34. Dostupno na: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2025/04/Second-Edition-Terminology-Guidelines-final.pdf>.

¹³³ Isto, str. 39–44.

¹³⁴ Isto, str. 63.

¹³⁵ Isto, str. 86.

¹³⁶ Isto, str. 95.

¹³⁷ Isto, str. 97–98.

¹³⁸ Isto, str. 36–38.

¹³⁹ Isto, str. 160.

¹⁴⁰ Međuinstitucionalna Radna grupa za borbu protiv seksualne eksploatacije djece, *Smjernice za terminologiju u kontekstu zaštite djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja*, 2. izdanje (ECPAT International, Bangkok, 2025). Dostupno na: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2025/04/Second-Edition-Terminology-Guidelines-final.pdf>.

